

Громадська думка про правотворення

Громадська думка про правотворення

/Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів/

№ 15 (200) вересень 2020

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ	3
АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС	4
С. Закірова	4
Законопроект України «Про Бюро економічної безпеки України»: нова спроба створити спеціальний орган для боротьби з економічними злочинами?	4
І. Беззуб	14
Реформа нотаріату в Україні	14
О. Аулін	26
Закон про колекторську діяльність в Україні.....	26
УКРАЇНА У ФОКУСІ ІНОЗЕМНИХ ЗМІ (1-31 СЕРПЕНЬ 2020 Р.)	30
ЩОДЕННИК БЛОГЕРА	49

КИЇВ 2020

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

В. Зеленський затвердив Стратегію національної безпеки України

Президент України В. Зеленський у понеділок підписав указ України № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”».

Документ вводить у дію рішення РНБО від 14 вересня 2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України» та затверджує відповідну Стратегію.

Стратегія національної безпеки і оборони України розроблена за дорученням Президента України. Вона визначає основні напрями державної політики у сфері національної безпеки, зокрема: пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов; основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; ресурси, необхідні для її реалізації.

У Стратегії визначено, що Україна прагне миру, який є запорукою розвитку держави, а людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність.

Кінцевою метою реалізації Стратегії є утвердження вільної, заможної, безпечної України, у якій панує право, де кожен може реалізувати свої таланти та здібності, де люди дихають чистим повітрям, п'ють чисту воду та з якою пов'яжуть долю їхні діти й онуки.

Стратегія ґрунтується на трьох основних засадах державної політики у сфері національної безпеки:

- стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України;

- стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей;

- взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їхніми державами-членами, США, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України.

Пріоритетами національних інтересів визначаються: відстоювання незалежності й державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська та євроатлантична інтеграція.

У Стратегії враховані останні зміни ситуації у сфері національної безпеки та

оборони, що пов'язано з кризовими явищами у світовій економіці, появою нових чинників, що впливають на стан міжнародного безпекового середовища, поширенням хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, а також посиленням небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру.

Стратегія національної безпеки України є основою для розробки інших документів стратегічного планування, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації: Стратегії людського розвитку, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегії економічної безпеки, Стратегії енергетичної безпеки, Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату, Стратегії біобезпеки та біологічного захисту, Стратегії інформаційної безпеки, Стратегії кібербезпеки України, Стратегії зовнішньополітичної діяльності, Стратегії забезпечення державної безпеки, Стратегії інтегрованого управління кордонами, Стратегії продовольчої безпеки та Національної розвідувальної програми (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zatverddiv-strategiyu-nacionalnoyi-bezpek-63577>)). – 2020. – 14.09).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Закірова, канд. іст. наук, доц., ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Законопроект України «Про Бюро економічної безпеки України»: нова спроба створити спеціальний орган для боротьби з економічними злочинами?

В Україні у 2020 р. вкотре актуалізувалося питання створення нового державного органу – Бюро економічної безпеки. 3 вересня 2020 р. на пленарному засіданні парламенту 245 народних депутати України підтримали у першому читанні законопроект № 3087-д «Про Бюро економічної безпеки України».

Ініціативи щодо створення спеціальної державної установи, яка б відповідала за виявлення, розслідування та розкриття усіх кримінальних правопорушень в економічній сфері, час від часу з'являлися в українському суспільстві.

З 2014 р. відповідні пропозиції висловлювали представники різних гілок державної влади, громадські діячі та міжнародні партнери України. Під час перебування на посаді прем'єр-міністра України А. Яценюк доручив розробити концепцію роботи Служби фіскальних розслідувань, яка мала б поєднати повноваження інших органів, що стосуються розслідування економічних

злочинів.

У 2017 р. було підготовлено урядовий законопроект про створення Державної служби фінансових розслідувань замість податкової міліції. Натомість запропонований Кабінетом Міністрів України проєкт закону про новий правоохоронний орган у сфері фінансових правовідносин депутати не підтримали.

У 2018 р. на виконання доручення президента України П. Порошенка парламентарями був підготовлений новий законопроект про створення Національного бюро фінансової безпеки, яке б було підзвітним президенту та парламенту. Але наприкінці серпня 2019 р. проєкт закону було відкликано.

Ідею створити в Україні аналог американського FinCEN (FinCEN – Державне агентство США з протидії фінансовим злочинам – підрозділ міністерства фінансів США, яке збирає та аналізує інформацію про фінансові операції, щоб боротися з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та іншими фінансовими злочинами) висловлював і О. Данилюк у той період, коли був міністром фінансів в уряді В. Гройсмана. О. Данилюк мав підтримку на рівні керівництва FinCEN, яке декларувало наміри допомогти своєму українському колезі в створенні аналогічної структури. Але у червні 2018 р., коли О. Данилюк пішов з уряду, робота загальмувалася. Ініціативу знову ненадовго реанімували у 2019 р. після нетривалого перебування О. Данилюка на посаді Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, але так і не запровадили.

Відтак, допоки намагання втілити у життя задекларовані ініціативи ефективно протидіяти загрозам економічній і фінансовій безпеці держави за умови сталого функціонування системи своєчасного виявлення, усунення та запобігання системних загроз у сфері економіки, виявилися нереалізованими.

Важливість виокремлення напряму боротьби з економічними правопорушеннями підкреслював і очільник Консультативної місії Європейського Союзу (EUAM) К. Ланчінскас у 2019 р. Обговорюючи проблеми реформування правоохоронних органів в Україні, він зазначав, що, наприклад, СБУ повинна відмовитися від розслідування економічних злочинів та організованої злочинності або корупції. На думку фахівця, ці функції є побічними для даної установи і заважають проводити контррозвідувальну роботу. Натомість голова Європейської місії активно підтримував ідею створення в Україні Служби фінансових розслідувань (СФР), яка б займалася економічними злочинами. Але щодо функцій, які б виконувала така служба, експерт пропонував зосередитися на аналітичній та слідчій роботі. За словами К. Ланчінскаса, спеціальний орган фінансових розслідувань не повинен мати свій спецназ, тому що його основна зброя – комп'ютер і ручка.

На необхідності осучаснення підходів боротьби з правопорушеннями в економічній сфері наголошують представники не тільки державної влади, міжнародних партнерів, але й української бізнес-асоціації. Так, президент ВГО АППУ, віцепрезидент Європейської асоціації платників податків, член Наглядової Ради Української Ради Бізнесу Г. Катамадзе вважає, що важливим кроком для створення в Україні ефективної моделі протидії системним

кримінальним загрозам в економіці та механізмів захисту підприємництва є створення Спеціального правоохоронного органу боротьби з економічною злочинністю як ключового елементу системи з одночасним запровадженням реформ Державної податкової та митної служб і обмеженням повноважень інших правоохоронних органів щодо питань боротьби з економічними злочинами.

Активно почали роботу щодо створення відповідного органу в галузі економічної безпеки і народні депутати Верховної Ради України IX скликання. У лютому 2020 р. група парламентарів (Я. Железняк, Я. Юрчишин, Р. Лозинський та ін.) зареєстрували законопроект № 3087 «Про Бюро економічної безпеки».

Перший заступник голови комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики, нардеп від фракції партії «Голос» Я. Железняк, представляючи свій проєкт закону, наголосив, що варто якомога швидше позбавити Службу безпеки України можливості розслідувати економічні правопорушення і чинити тиск на бізнес. В якості додаткового аргументу він навів дані про те, що за статтею «ухилення від податків» СБУ у 2019 р. відкрила 1200 справ, з яких до суду дійшов лише 1 %, і половина рішень за справами мала виправдувальний характер.

У березні 2020 р. альтернативний проєкт закону № 3087-1 з такою ж назвою «Про Бюро економічної безпеки» підготували і представили народним обранцям депутати О. Устенко та А. Холодов. Крім загальних засад організації БЕБ документом передбачається порядок створення на основі кримінального аналізу та аналізу ризиків підґрунтя для кримінального переслідування осіб, злочинна діяльність яких несе загрозу економічній безпеці держави.

Після роботи над законопроектами на початку липня група парламентарів (Д. Гетьманцев, О. Смаглюк-Василевська та ін.) представила доопрацьований проєкт закону № 3087-д, в якому враховані основні зауваження і поєднані пропозиції попередніх законопроектів.

У липні 2020 р. відбулося засідання комітету ВРУ з питань фінансів, податкової та митної політики, на якому було розглянуто всі три законопроекти з ініціативи створення Бюро економічної безпеки. Парламентарі звернули увагу на концептуальних відмінностях запропонованих документів. За результатами обговорення комітет рекомендував Верховній Раді України взяти за основу законопроект № 3087-д. Тож народні депутати зробили черговий крок на шляху організації в Україні спеціального органу, який би відповідав за економічну безпеку держави.

Додатковим аргументом щодо необхідності створення в Україні спеціального державного органу в сфері економічної безпеки є ратифікація Кредитної угоди з Європейським Союзом, за яку 25 серпня 2020 р. проголосували депутати Верховної Ради України. Угодою передбачено надання Україні макрофінансової допомоги у розмірі 1,2 млрд євро (два транші по 600 млн євро), утім серед умов отримання другої частини кредиту зазначено вимогу ліквідації податкової поліції. Також у Меморандумі про взаєморозуміння між Європейським Союзом та Україною зауважено, що з метою повного введення в дію з 1 січня 2021 р. Верховна Рада України ухвалить у першому читанні проєкт

закону про створення нового агентства для розслідування серйозних економічних та фінансових злочинів. Отже, Україна не тільки має наміри та ініціативи щодо створення спеціального органу з економічної безпеки, але й взяла на себе відповідні зобов'язання перед міжнародними партнерами.

Новим законопроектом пропонується створити Бюро економічної безпеки (БЕБ) України, що буде державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності. За словами однієї з авторів законопроекту № 3087-д, народного депутата О. Василевської-Смаглюк, створення БЕБ саме в якості правоохоронного органу є головною відмінністю від проектів законів № 3087 і № 3087-1.

Але частина експертів негативно ставиться до такого функціоналу новоствореного органу. Зокрема, головний експерт StateWatch О. Леменов вважає, що цей орган повинен мати організаційно-правовий статус у вигляді центрального органу виконавчої влади (як пропонувалося у законопроекті № 3087), а не правоохоронного органу. Окрім того, на думку експерта, у проєкті закону, що пропонувався фракцією «Голос», немає концентрації впливів президента України на центральний орган виконавчої влади, що спростить для Бюро реалізацію покладених на нього завдань.

Очільник фінансового комітету ВР України Д. Гетманцев, пояснюючи особливості Бюро економічної безпеки, відзначив, що концептуально це буде орган, який замінить собою всі правоохоронні органи щодо фінансових злочинів у сфері бізнесу. Новостворений орган не матиме силового блоку, але здійснюватиме оперативно-розшукові заходи та самостійно проводитиме слідчі дії. За словами Д. Гетманцева, якщо існуватиме необхідність спецоперацій, Бюро зможе залучати силовий блок із підрозділів «Альфи».

Д. Юровський, адвокат та радник Голови Державної фіскальної служби України, заявив, що одним з головних завдань нового правоохоронного органу повинно бути крім іншого забезпечення контролю над державними витратами та запровадження критеріїв ефективності його діяльності. На думку правника, найкращим правоохоронним органом у сфері економіки і фінансів можна вважати той, якого бізнес не бачить і навіть не знає про його існування.

Адвокат, радник ЮФ L.I.Group Ю. Моїсєєв, аналізуючи завдання і функції нового правоохоронного органу, підкреслив, що Бюро економічної безпеки не буде мати контролюючих повноважень, а візьме на себе функції ліквідованої Податкової міліції, а також частково функції Нацполіції і СБУ в частині боротьби з економічними злочинами і буде відповідальним у цій сфері. На думку юриста, побудова такої моделі боротьби з економічними злочинами має стати більш ефективною і зменшить податковий тиск на платників податків в Україні.

Утім, серед юристів існує й інша думка щодо створення нового органу економічної безпеки. Зокрема, на думку адвоката Р. Кравця створення БЕБ у сучасних реаліях, коли у цій сфері вже працюють і поліція, і СБУ, і НАБУ, і ДБР, не потрібне, воно навпаки створить додатковий тиск на бізнес. Адвокат вважає,

що відповідний орган потрібно було створити вже давно, однак на сьогодні його створення та той механізм, який передбачений для створення БЕБ, жодним чином не змінять ситуацію, що виникла в Україні.

Натомість підтримали новий законопроект у Спільноті українських підприємців. На думку бізнес-спільноти, прийняття законопроекту № 3087-д матиме позитивний вплив на зменшення втручання правоохоронних органів у діяльність бізнесу.

Стаття 4 законопроекту встановлює основні завдання Бюро економічної безпеки України:

1) запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності;

2) участь у забезпеченні економічної безпеки держави шляхом комплексної протидії кримінальним правопорушенням, які несуть суттєвий негативний вплив на національну економіку, сприяють її тінізації, витоку капіталу та іншим негативним явищам, які уповільнюють темпи економічного зростання та загрожують національним інтересам у сфері економіки;

3) збирання та аналіз інформації щодо економічної злочинності, віднесених законом до підслідності Бюро економічної безпеки України законопроектом регламентовано загальну кількість працівників Бюро, принципи обрання і підзвітності керівництва, умови початку роботи нового органу.

На думку виконуючого обов'язки голови Державної фіскальної служби України, кандидат юридичних наук С. Солодченка, мета майбутнього органу має поєднати набір наявних функцій економічного спрямування всіх правоохоронних органів. Крім того, важливим кроком у процесі організації роботи такого органу має бути відкритий і прозорий конкурс для всіх працівників, які наразі мають досвід у боротьбі з тіньовою економікою. А наступним етапом роботи є створення надсучасної матеріально-технічної бази та комплекс навчань з апробацією кращих європейських практик.

Сферою діяльності Бюро, крім податкових, будуть і такі види злочинів, як отримання монопольних надприбутків, порушення правил конкуренції, шахрайство, кіберзлочинність, порушення споживчих норм і стандартів, фальсифікація бухгалтерської звітності і в цілому всі злочини у сфері господарської діяльності, які прямо або побічно завдають збиток публічному інтересу в сфері фінансів, а також пов'язаних із ними інших кримінальних злочинів у сфері господарської діяльності та проти власності.

Для співробітників Бюро буде забезпечений доступ практично до всіх автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів і банків даних, власником яких є державні органи або органи місцевого самоврядування. При відсутності прямого доступу до інформації, співробітники матимуть можливість отримати все, що їм потрібно, за запитом до відповідного органу. У списку органів, які зобов'язуються співпрацювати з БЕБ Нацбанк, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна України, органи державного фінансового контролю в Україні, прикордонна і податкова служби, митниця та інші державні органи, що здійснюють державний контроль за дотриманням юридичними та

фізичними особами законодавства України, з метою запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним до підслідності Бюро економічної безпеки України.

Певна дискусія виникла навколо підпорядкування Бюро економічної безпеки України. Так, законопроект № 3087 депутатів фракції «Голос» пропонує призначати директора Бюро комісією, до якої входитимуть три представники Кабміну та три представники міжнародних донорів, які протягом останніх двох років надавали Україні міжнародну технічну допомогу у сфері запобігання і протидії корупції, боротьбі з економічними злочинами. Координувати роботу БЕБ має міністр фінансів.

Натомість проект закону № 3087-д від фракції «Слуга народу» пропонує призначати директора відомства Президенту за поданням комісії, трьох членів якої призначатиме Президент, трьох – Верховна Рада України, ще трьох – Кабінет Міністрів України.

За документом, яким отримав підтримку фінансового комітету ВРУ Директор Бюро економічної безпеки має призначатися Президентом України за поданням конкурсної комісії, яка подає на розгляд Главі держави три найкращих кандидатури. До речі, як і у законодавчих пропозиціях про створення Національного бюро фінансової безпеки у 2018 р., Директор Бюро економічної безпеки має бути підзвітним Верховній Раді України і Президенту України. Разом з тим, Президент матиме право проводити незалежну оцінку ефективності діяльності новоствореного Бюро.

Утім, в юридичній спільноті лунають суттєві зауваження до таких ініціатив. Зокрема, на думку експертів, недоліком процедури створення конкурсної комісії є те, що до її складу не входитимуть представники громадськості та міжнародних інституцій.

Як зазначає адвокат Д. Осмолівський, повноваження Президента України щодо створення нового правоохоронного органу суперечать приписам ст. 106 Конституції України, яка містить вичерпний перелік повноважень Президента України, і в якій відповідні повноваження відсутні. Таке ж зауваження висловило і Головне науково-експертне управління апарату Верховної Ради України. Відтак, для легітимної діяльності нового органу та його керівництва необхідно не тільки прийняти новий законопроект, але й внести відповідні зміни до Конституції України. Без таких змін, зазначає адвокат, БЕБ як неконституційно створений державний орган несе ризики не тільки марного витрачання мільярдів з бюджету на їх існування, а й ризики по всіх кримінальних провадженнях, які Бюро за цей час відкрило.

Під час обговорення законопроекту у сесійній залі парламенту депутати додатково звернули увагу авторів документа на ці суперечливі положення. Верховна Рада України доручила комітету ВРУ з питань фінансів, податкової та митної політики доопрацювати зазначений законопроект відповідно до норм Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» щодо внесення змін про закріплення за Кабінетом Міністрів України (а не за Президентом України, як це зазначено у проекті закону) повноважень щодо утворення та

підпорядкування Бюро економічної безпеки України.

Новим законопроектом пропонується створити у складі Бюро підрозділ зовнішнього контролю та забрати у Служби безпеки України повноваження щодо розслідування економічної злочинності.

Законопроект № 3087-д встановлює максимальну чисельність працівників БЕБ – 4000 осіб (на чверть більше, аніж норма законопроекту № 3087) з посадовим окладом на рівні не менше 20 прожиткових мінімумів. Голова фінансового комітету ВРУ, один із ініціаторів законопроекту Д. Гетманцев вважає, що новий орган повинен мати розгалужену мережу і відповідний штат працівників. За словами Д. Гетманцева, порівнювати БЕБ із НАБУ і ДБР за кількістю працівників не варто, оскільки НАБУ і ДБР розглядає злочини, що вчинені обмеженою кількістю осіб. А Бюро економічної безпеки розслідуватиме злочини, які вчиняються по всій території України значно більшим колом суб'єктів, і тому зазначена кількість співробітників є повністю обґрунтованою.

Працівниками Бюро, згідно із законопроектом, будуть особи, які мають спеціальне звання, державні службовці, а також співробітники за трудовим договором. Протягом місяця з моменту створення БЕБ працівники податкової міліції мають бути повідомлені про звільнення. Д. Гетманцев зазначив, що працівникам ліквідованої податкової міліції не буде заборонено переходити до нового органу, проте автоматично переводити їх до Бюро економічної безпеки також не будуть.

За документом Бюро розпочинатиме свою роботу з моменту комплектування не менше 30 % штатної чисельності органу. Протягом двох місяців з початку діяльності, відповідний прокурор вирішуватиме питання щодо передачі матеріалів кримінального провадження, які перебувають в іншому органі досудового розслідування та підслідні Бюро.

Певні перестороги містить у собі і фінансово-етична сторона запровадження законопроекту про БЕБ. На думку адвоката Д. Осмолівського, оскільки Бюро створюється на заміну податкової міліції, де особового складу майже 5000 осіб, серед яких чимало жінок, звільнення у зв'язку з ліквідацією органу означатиме значні бюджетні витрати (вихідна допомога, пенсіонери, вагітність, інвалідність). Тож такі бюджетні навантаження сьогодні точно не на часі. До того ж, зазначає адвокат, питання тиску на бізнес – це не проблема податкової міліції, вона значно ширша і полягає у відповідному правовому полі, відповідальній політиці і суцільній правовій дисципліні.

Свої пропозиції для подолання тиску на підприємців з боку правоохоронців висловлюють і науковці. Провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ В. Некрасов, наголосив, що таке негативне явище як тиск на бізнес з боку правоохоронних органів, обумовлений недосконалістю побудови кримінального процесуального законодавства, основу якого складає реактивний підхід у реагуванні на кримінальну подію, що особливо прослідковується при розслідуванні економічних злочинів. Такий підхід є контрпродуктивним та має високі корупційні ризики. За словами науковця, законодавство України побудоване таким чином, що представник

правоохоронного відомства не має права не реагувати на протиправну подію. І якщо нічого не змінити у новому проекті закону, те ж саме стосуватиметься і новоствореного Бюро економічної безпеки.

Експерт підкреслив, що сьогодні 75–80 % економічних кримінальних проваджень не мають судової перспективи, але по кожному з них обов'язково проводяться чисельні слідчі розшукові дії. На думку науковця, варто запровадити ризик-орієнтовний підхід до початку кримінального переслідування з метою виваженості процесуальних рішень щодо початку або закриття кримінальних проваджень.

За словами В. Некрасова, у законопроекті про діяльність БЕБ необхідно передбачити безпекову складову з визначенням інструментів для подолання системних явищ: системи управління ризиками та побудови стратегічного менеджменту; імплементації ІЛР-модель у кримінальний процес, визначення правового статусу аналітика та забезпечення автономності нового правоохоронного органу.

Як наголосив провідний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС О. Користін, існує п'ять моделей організації правоохоронної діяльності. В Україні застосовується традиційна модель, основу якої складає реактивний підхід, коли розслідування злочинів розглядається як спосіб реагування на подію злочину.

Натомість європейський досвід переконливо свідчить про ефективність так звана ІЛР-модель – Intelligence-led policing, коли правоохоронна діяльність керується розвідувальною аналітикою. І саме на такій моделі, на думку науковця, варто організувати діяльність нового правоохоронного органу, що займатиметься економічними злочинами.

Реальною запорукою якісної роботи нового правоохоронного органу може стати встановлення відповідальності перед законом самої організації. Така практика існує, наприклад, у США. Як зазначив керівник і керуючий партнер Юридичної компанії «Наказ» Ф. Орлов, державний орган США своїми засобами платить тому, хто виграв суд проти нього, від чого кожен співробітник і його керівництво дуже мотивовано робити свою роботу так, щоб згодом не виявилось, що через помилку співробітника цілому департаменту не з чого отримувати зарплату.

Загалом позитивно оцінюючи законопроект, українська спілка підприємців також виокремила ряд положень, які на думку бізнесу, потрібно переглянути. Так, непокоїть підприємців збільшення граничної чисельності працівників БЕБ з 3000 до 4000 осіб, а також послаблення вимог у доборі працівників та їх воєнізація. Певним чином пропонують у Спілці українських підприємців змінити процедури призначення керівників Бюро економічної безпеки, а також запобігти закладеному у проекті суттєвому впливу Президента на діяльність БЕБ.

Крім того бізнес-асоціація виступає категорично проти криміналізації статті щодо шахрайства з податком на додану вартість і загалом проти введення кримінальної відповідальності за податкове шахрайство.

Утім депутати Д. Гетьманцев та О. Смаглюк-Василевська спеціально для

вирішення цього питання 6 серпня 2020 р. зареєстрували у Верховній Раді ще один законопроект № 3959 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації окремих положень діяльності Бюро економічної безпеки України».

Документом пропонується встановити кримінальну відповідальність за шахрайство з податком на додану вартість. Автори законопроекту пропонують доповнити Кримінальний кодекс України відповідною статтею. Санкція статті передбачатиме штраф до 850 грн, або громадські роботи на строк до 240 год., або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до 3 років із позбавленням права обіймати певні посади на строк до 3 років чи без такого. Окремими положеннями законопроекту ініціатори пропонують внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України для закріплення підслідності Бюро економічної безпеки і повноважень для здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро.

Окрім змін до Кримінального кодексу України, новий законопроект містить певні норми і положення, що вимагають змінити також і Кодекс законів про працю України, Кодекс про адміністративні правопорушення України та Кримінальний процесуальний кодекс України.

Зокрема, у Кодексі про адміністративні правопорушення має визначитися відповідальність працівників Бюро економічної безпеки України, які мають спеціальні звання, за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. КУпАПом також передбачається адміністративна відповідальність за незаконне використання найменування та ознак належності до Бюро економічної безпеки України.

КПКУ пропонується визначити основну та додаткову підслідність Бюро економічної безпеки України; закріпити особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями Кримінального кодексу України, а саме – початок досудового розслідування лише у разі, коли податкове правопорушення визначено актом документальної перевірки відповідно до вимог ст. 86 Податкового кодексу України та іншими додатковими фактичними даними; закріпити повноваження для здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України.

Автори законопроекту також пропонують доповнити окремими положеннями більш як 40 нормативно-правових актів, серед яких закони України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та ін.

Новий законопроект пропонує створити у складі Бюро економічної безпеки підрозділ детективів-аналітиків. На важливості організації аналітичного напрямку роботи у процесі системної протидії кримінальним явищам у галузі економіки наголошують в Асоціації платників податків України. Обговорюючи стратегію нового державного органу у сфері економічної безпеки, президент ВГО АППУ Г. Катамадзе наголосив, що аналітичні моделі здатні не лише пояснювати характер кримінальної події на поточний момент, але й спрогнозувати їх розвиток у майбутньому. Діяльність аналітика, на думку фахівця, стає своєрідним фільтром, оскільки аналітик зосереджується лише на ризикових об'єктах та кримінальній інфраструктурі. Висновки аналітика формуватимуться суто на основі фактів, уникаючи необґрунтованих припущень, а його рекомендації підвищать обґрунтованість та ефективність прийняття управлінських рішень.

Таким чином, в українському правовому полі знову активно обговорюється проблема створення спеціального органу державної влади у сфері економічної безпеки. Оприлюднені законопроекти викликали жваву дискусію серед політиків, юристів, бізнесменів і науковців щодо головних засад функціонування Бюро економічної безпеки. І прихильники, і критики прийнятого у першому читанні законопроекту № 3087-д «Про Бюро економічної безпеки» аргументовано доводять власну точку зору, що дуже важливо на етапі суспільного обговорення законодавчого акту і підготовки його до прийняття у другому читанні. Адже сутність законотворчого процесу і полягає у ґрунтовних дискусіях навколо законопроекту, підготовці фахових пропозицій та зауважень для подальшого редагування документу. Тож, про перспективи діяльності самого Бюро економічної безпеки говорити ще зарано, але підготовка якісного законопроекту, який дасть змогу новоствореному органу швидко та ефективно включитися у боротьбу з економічними правопорушеннями, триває. І якщо ця робота виявиться продуктивною, в Україні нарешті будуть створені юридичні підстави для реалізації ідеї про Бюро економічної безпеки, яке працюватиме за сучасними міжнародними стандартами (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: офіційний вебпортал Верховної Ради України (http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68182, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68332, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69643, <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/195064.html>); вебсайт видання «Судово-юридична газета» (<https://sud.ua/ru/news/publication/142711-ukraine-poraotkazatsya-ot-nenuzhnykh-byurokraticeskikh-protsedur-glava-kmes-o-reforme-pravookhranitelnoy-sistemy>, <https://sud.ua/ru/news/publication/177716-byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-navischo-vono-ta-chomu-yogo-dosi-ne-stvorili>); вебсайт Асоціації платників податків України (<https://appu.org.ua/main-news/prostvorennya-novogo-pravoohoronnoho-organi-v-borotbi-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu/>); веб-сайт Української Ради Бізнесу (*

bezpeki-predstavnikam-urb-nbk-i-sup/); вебсайт Спілки українських підприємців (<https://sup.org.ua/uk/news/510>); вебсайт UBR (https://ubr.ua/finances/finance-ukraine/bjuro_video-3894241); вебсайт BIN.ua (<https://bin.ua/top/253028-byuro-yekonomicheskoy-bezopasnosti-na-kogo-budet.html>); вебсайт «БУХГАЛТЕР.UA» (https://buh.ligazakon.net/ua/news/196592_byuro-ekonomchno-bezpeki--noviy-pravookhoronniy-organ-z-zarplatami-vd-20-prozhitkovikh-mnimumv); вебсайт ЛІГА.Блоги (<https://blog.liga.net/user/ssolodchenko/article/37167>); юридичний інтернет-ресурс «Протокол» (https://protocol.ua/ru/v_ukraine_hotyat_sozdat_noviy_pravookhranitelniy_organ/); вебсайт «Антидом» (<https://antidot.info/publicistics/kohda-pravookhranytely-perestanut-koshmaryt-byznes/>); вебсайт електронного видання Uteka.ua (<https://uteka.ua/ua/publication/news-14-novosti-zakonodatelstva-1-rada-predlagaet-ustanovit-ugolovniyu-otvetstvennost-za-moshennichestvo-s-nds>); веб-сайт журналу «Бізнес» (<https://business.ua/uk/do-kintsya-2020-roku-v-ukrajini-zyavitsya-byuro-ekonomichnoji-bezpeki>); веб сайт інформаційного агентства Українське право (<https://ukrainepravo.com/news/ukraine/kku-i-kpk-propouyut-propysaty-okremi-nyuansy-roboty-byuro-ekonomichnoyi-bezpeky/>); вебсайт APnews (<https://apnews.com.ua/ua/news/v-ukraini-zyavitsya-biuro-ekonomichnoi-bezpeki-shchob-nim-ruliti-dovedetsya-minyati-konstituciiu/>); вебсайт LB.ua (https://lb.ua/blog/denys_osmolovskiy/464116_nezakonnonarodzhene_byuro.html)).

І. Беззуб, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Реформа нотаріату в Україні

На сучасному етапі розвитку правової держави нотаріат виступає одним із провідних інститутів, що відіграє вагоме значення в механізмі захисту прав, свобод та законних інтересів суб'єктів приватних і публічних правовідносин. Як і будь-яка інша діяльність, нотаріат потребує належного правового забезпечення, стан якого залежить від вдосконалення правової системи в цілому.

28 листопада 2019 р. міністр юстиції України Д. Малюська озвучив To do list запланованих змін, зокрема, протягом найближчих трьох років запланована масштабна реформа у сфері нотаріальної діяльності.

Як зазначає президент Нотаріальної палати України В. Марченко, реформування нотаріату – процес перманентний, так чи інакше пов'язаний майже з усіма реформами, які постійно відбуваються в нашій країні. Сфера нотаріату безпосередньо стосується приватної власності, яка завжди особливо турбує керівництво держави, адже саме приватна власність є однією з основ економіки.

Проте, реформа нотаріату триває вже не один рік, а очікувані нотаріальною спільнотою зміни так і не відбулися.

Реформування нотаріату в Україні почалось із прийняттям у 1993 р. Закону

України «Про нотаріат». Законом було запроваджено нову форму нотаріальної діяльності – приватну. У той час необхідно було досягти основної мети – доступності нотаріальних послуг для населення, високого професіоналізму нотаріусів і абсолютної надійності нотаріальних актів, адже надійність – це основна складова ефективної роботи нотаріуса та нотаріату в цілому.

Проте практика застосування закону показала його не тільки сильні, а й слабкі сторони, тому в 2008 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про нотаріат”». Цей Закон втілює так звану «малу» реформу нотаріату: приватні і державні нотаріуси були зрівняні в повноваженнях щодо вчинення нотаріальних дій; оформлені ними документи отримали однакову юридичну силу; були уточнені права і обов’язки нотаріусів і поняття нотаріальної таємниці; закріплені гарантії діяльності нотаріусів; посилений порядок допуску до нотаріальної професії; введені поняття відповідальності нотаріусів (зупинення та припинення діяльності) у разі допущення порушень тощо. Таким чином, був зроблений ще один крок до створення в Україні нотаріату, що відповідає міжнародним нормам.

До того ж, у липні 2020 р. Верховна Рада України ухвалила ЗУ «Про внесення змін до Закону України “Про нотаріат” щодо усунення законодавчих колізій та прогалин». Зазначається, що зміни внесені з метою приведення ЗУ «Про нотаріат» у відповідність з Цивільним кодексом України та реаліями практики вчинення нотаріальних дій. На думку авторів закону, його ухвалення усуває застарілу термінологію, деталізує процедуру визначення місця проживання для малолітніх та недієздатних, уточнює перелік осіб, які на сьогодні вже здійснюють відповідні нотаріальні дії та передбачає вже існуюче право нотаріуса щодо державної реєстрації.

Але, на думку експертів, для реальних реформ у нотаріаті потрібні законодавчі зміни, а отже, політична воля, а також бажання регулятора (Міністерства юстиції України) впроваджувати ці зміни. Наразі, як зазначили у Мін’юсті, розробка відповідного законопроекту перебуває вже на фінішній прямій. Ця законодавча ініціатива буде внесена на розгляд парламенту вже на початку осені.

Реалізація анонсованої Міністерством юстиції України масштабної нотаріальної реформи передбачає три стратегічні кроки.

По-перше, запровадження електронної системи нотаріату. Цей проєкт покликаний поліпшити якість нотаріальних дій шляхом зменшення часу на вчинення дії та захисту нотаріального документа від підробки. Масштабна цифровізація нотаріальної діяльності передбачає: відмову від ведення паперових книг обліку діяльності нотаріуса; зменшення кількості документів, які особа має подавати для вчинення нотаріальної дії; автоматизацію низки процесів у діяльності нотаріусів; ефективну інформаційну взаємодію між державними інформаційними ресурсами; ведення нотаріального архіву в електронній формі.

Серед нововведень у системі нотаріату – впровадження Єдиного реєстру нотаріальних дій, електронного нотаріального архіву та інтеграція реєстрів та баз даних з електронною системою нотаріату. Тобто побудова нотаріального

діловодства на засадах запровадження нових ІТ-технологій, програм для створення, виготовлення, зберігання, відновлення нотаріально посвідчених документів.

За словами заступниці міністра юстиції з питань державної реєстрації О. Оніщук, робоча група вже підготувала повний техніко-економічний аналіз е-нотаріату. Заплановано запустити перший етап «пілоту» з електронним робочим місцем нотаріуса вже до кінця 2020 р. Переваги від роботи такої системи отримають всі – громадяни, нотаріуси й уся юридична спільнота, запевнила О. Оніщук.

Другим кроком стане перехід до єдиного нотаріату, що дозволить закріпити єдиний статус нотаріуса в Україні, відмовившись від системи поділу нотаріусів на державних та приватних, як це зроблено у багатьох європейських країнах. Перехід до єдиного нотаріату передбачатиме поступове припинення діяльності державних нотаріальних контор (сьогодні в Україні працює 762 таких контор), а отже, дозволить суттєво зменшити державні видатки на їх утримання, що сприятиме економії бюджетних коштів, зазначила заступниця міністра.

При цьому вона наголосила, що розроблено концепт заходів, який гарантуватиме доступність базових нотаріальних дій для соціально незахищених верств населення, адже можливість звернутися до нотаріуса має бути в кожного громадянина, незалежно від рівня його доходу і місця проживання.

Також буде суттєво розширено кількість дій, які можуть вчиняти нотаріуси, зокрема, право реєструвати шлюби, розлучення, забезпечувати докази тощо. Як повідомив міністр Д. Малюська, для проведення реєстраційної дії нотаріуси і державні реєстратори зобов'язані пройти обов'язкову двофакторну ідентифікацію. Усі вони отримають mobile-ID і будь-яка реєстраційна дія буде супроводжуватися подвійною ідентифікацією (з одного боку – це електронний ключ відповідного реєстратора, з іншого – повідомлення на мобільний телефон).

Джерело: <https://ern.minjust.gov.ua/pages/default.aspx>

Третій крок – це саморегулювання нотаріальної професії. Важливим аспектом у реалізації переходу до єдиного нотаріату є передача низки

повноважень органу професійного самоврядування нотаріусів, зокрема: здійснювати контроль за організацією діяльності нотаріату, діловодством, дотриманням правил Кодексу професійної етики нотаріуса, організовувати підвищення професійного рівня нотаріусів, а також створювати умови для рівномірного територіального розташування робочих місць нотаріусів, аби громадяни із найвіддаленіших куточків нашої країни мали доступ до нотаріальних дій.

Слід зазначити, що певні кроки в напрямі саморегулювання вже зроблені. Зокрема, змінено склад Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату. Тепер до її складу входить лише три представники Мін'юсту та 11 приватних нотаріусів, тобто контроль за рішеннями ВККН вже передано нотаріальній спільноті.

Водночас О. Оніщук підкреслила, що реформа нотаріату надскладна та масштабна, а тому потребує зважених підходів і правильних, обдуманих рішень, і не має нічого спільного з політичним популізмом.

На думку фахівців та експертів, сьогодні в Україні відбуваються значні економічні та політичні зміни, що суттєво впливають на процес реформування нотаріату. Дійсно, утворення єдиного нотаріату може стати важливим кроком на шляху вдосконалення нотаріату, проте скасування державного нотаріату повинно базуватись на вирішенні низки проблем, які наразі не знаходять свого розв'язання.

Серед інших до них належать питання про чітке визначення складу нотаріальних органів, статусу нотаріусів; доступу до нотаріальної діяльності та порядку вступу на посаду нотаріуса; оплату вчинюваних нотаріальних дій; квотування посад нотаріусів; контроль за нотаріальною діяльністю; зупинення та припинення нотаріальної діяльності тощо, наголошує доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого В. Баранкова. Разом з тим, за її словами, проблема єдиного нотаріату є наразі вкрай актуальною, оскільки світовий досвід країн класичної моделі нотаріату вже досить давно визнав вільний нотаріат більш ефективною формою здійснення нотаріальних функцій.

Протягом багатьох років штучність поділу нотаріату на державних нотаріусів та приватних виявила соціальні, економічні й юридичні непорозуміння у державному регулюванні діяльності приватних нотаріусів, особливо на підзаконному рівні, що призвело до суттєвих проблем у роботі державних нотаріальних контор, різкого зростання скарг громадян, створення ситуацій для корупції та інших негативних явищ.

Як зазначав, виступаючи на міжнародній конференції «Принципи латинської нотаріальної системи та цифрові технології в сучасній нотаріальній системі» (м. Нур-Султан, Казахстан, 14–15 червня 2019 р.), віцепрезидент Федеральної нотаріальної палати Німеччини Р. Бок, між нотаріусом та державою мають існувати взаємні права та обов'язки. На його думку, оскільки нотаріуси виконують функції, які їм делеговані державою, цій діяльності не може бути притаманна конкуренція. Обов'язок держави – відбір професіоналів з високою кваліфікацією та обмеження кількості (квоти).

У правових галузях сучасного світу спостерігається тенденція надання нотаріусам ексклюзивних функцій, що забезпечує, зокрема, економічну свободу нотаріуса за рахунок тих дій та послуг, які він надає громадянам. Нотаріус є економічно вигідним для держави правоохоронцем, оскільки на діяльність приватного нотаріату держава не витрачає жодної копійки, нотаріус забезпечує себе всім необхідним сам. Послуги юристів та консультантів із захисту прав в судах Європи завжди коштують значно більше, аніж витрати на нотаріуса.

Підтримуючи ідею переходу до єдиного нотаріату (якщо суб'єкти професії виконують ідентичні функції, немає сенсу їх розділяти), керівник Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції України (м. Київ) К. Міненко підкреслює, що перехід до єдиного нотаріату має бути поступовий, виважений та м'який, має бути врахована в першу чергу соціально-економічна ситуація в країні та готовність самих нотаріусів працювати на принципах єдиного нотаріату латинського типу. Такий перехід не повинен зашкодити правам та інтересам осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій, особливо соціально незахищеним верствам населення, переконаний фахівець.

Таку ж думку висловив і президент НПУ В. Марченко. Роблячи такий відповідальний крок, як перехід до єдиного нотаріату, потрібно передусім подбати про соціальні гарантії для певних категорій громадян, не нашкодити захисту прав та інтересів громадян, особливо соціально незахищених.

Віцепрезидент Нотаріальної палати О. Кирилюк також підкреслює, що реформа нотаріату – це передусім вигода для людей, адже реалізація запланованого дозволить економити час і гроші громадян та бізнесу, забезпечити доступність нотаріальних дій, подолати корупцію у сфері юстиції, створити надійний захист від шахрайства, відчутно економити державний бюджет та нарешті перейти до стандартів ЄС.

Важко не погодитись з думкою експертів, що єдиний нотаріат та електронний нотаріат дозволять покращити роботу нотаріусів. Дійсно, електронний нотаріат дозволить економити час та кошти, адже інформацію про прописку, відповідь від інших органів нотаріус буде напряму запитувати та отримувати відповідні документи. Тому створення е-нотаріату потребує впровадження досконалої програми захисту файлів та їх зберігання. Але, поспішне впровадження новітніх моделей електронного документообігу й ІТ-технологій без створення спеціальної захищеної мережі інтернет (або захищених каналів зв'язку), без посилення захисту інформації електронних реєстрів і баз, без захисту робочого місця нотаріуса, без можливості відновити інформацію з паперових носіїв, без попередньої роботи з підвищенням рівня знань громадян щодо забезпечення безпеки роботи в інтернет-сервісах і ресурсах, використання для розробки системи електронного документообігу на державному рівні фахівців з недостатнім рівнем кваліфікації, нових ІТ-технологій бюджетного варіанту, з метою економії коштів може паралізувати діяльність нотаріату.

На думку доцента Науково-дослідного інституту публічного права К. Чижмарь, досить актуальним та необхідним є питання врегулювання фінансової сторони діяльності нотаріату. Вирішення цього питання має

здійснюватися безпосередньо законодавчим органом країни. Підхід до розробки системи нотаріальних тарифів повинен бути виваженим і науково обґрунтованим. Аналіз світових систем нотаріальних тарифів свідчить про доцільність запровадження в Україні змішаної системи тарифів.

Державне регулювання оплати нотаріальних послуг є очевидним і необхідним. Так, приклад Німеччини свідчить, що державний нотаріат покликаний забезпечувати вчинення нотаріальних дій переважно в тих місцевостях, де потреба в них низька через незначну кількість населення, а нотаріальна діяльність через це має витратний характер. Проте державне регулювання оплати нотаріальних послуг має свої ризики, зокрема, регулювання цін нотаріальних послуг з боку держави є найбільш небезпечним чинником незалежності нотаріату.

Також актуальним є питання частки стягнутої плати за нотаріальні дії, яка пов'язана зі статусом доходів приватного нотаріуса та проблемою їх оподаткування. Тому, на думку К. Чижмарь, під час розробки нового законодавства про нотаріат необхідно більш виважено та ґрунтовно підходити до питання оплати нотаріальних дій, основна модель якої повинна бути відображена в законодавстві. Наприклад, якщо це буде нотаріальний тариф, слід законодавчо визначити його вид, порядок сплати, розмір та пільги, наголошує фахівець.

Дійсно, держава не зобов'язана фінансувати приватну нотаріальну діяльність, проте держава має обов'язок щодо забезпечення відповідно до Закону гарантованого Конституцією захисту прав та обов'язкову діяльність основних публічно-правових інститутів – суду та нотаріату. Проте наділення публічних інститутів державними повноваженнями покладає на державу обов'язок щодо передбачення заходів з фінансування діяльності таких інститутів або створення умов, за яких можливим буде їх самофінансування без втрати основних функцій.

Оскільки на сучасному етапі інститут нотаріату України активно реформується, переглядаються та вносяться зміни та доповнення до існуючих нормативно-правових актів, запроваджуються новітні підходи до організації діяльності нотаріату, доцільним буде вивчення і перейняття позитивного досвіду правового регулювання організації і діяльності нотаріату зарубіжних країн, що сприятиме більш глибокому розумінню тенденцій розвитку правового регулювання вітчизняної нотаріальної системи. При цьому слід врахувати, що кожна суверенна правова держава при визначенні шляхів становлення та розвитку своїх правових інститутів перш за все повинна опікуватися інтересами та потребами своїх громадян.

У даний час існують два типи нотаріальних систем, де форми організації нотаріату різні залежно від того, яку роль і значення у сфері реалізації прав визнає за нотаріатом та чи інша держава.

Ці системи мають назви «латинська» і «англосаксонська». У Європі переважає система латинського типу. Вона бере свої витоки із римського права та закону Франції 1803 р. про організацію нотаріату (закон Вантоза). І хоча всередині сучасної системи латинського нотаріату є різні моделі нотаріальних органів (залежно від статусу нотаріуса та обсягу його повноважень), єдиними

залишаються загальні засади організації латинського нотаріату, які зводяться до наступного:

- нотаріус є публічною посадовою особою, оскільки саме держава (зазвичай в особі міністерства юстиції) надає йому повноваження на створення офіційних документів і саме держава контролює його діяльність;

- нотаріус є особою вільної юридичної професії: він не перебуває на державній службі, самостійно організовує свою роботу, несе відповідальність за шкоду, заподіяну особі внаслідок його незаконних або недбалих дій, джерелом його доходів є плата за вчинені ним нотаріальні дії, що справляється в рамках встановленого тарифу;

- як правило, діяльність нотаріуса обмежується територіально: він може вчиняти нотаріальні дії лише в межах фіксованого державою нотаріального округу;

- нотаріуси об'єднуються у професійні самоврядні громадські організації (нотаріальні палати), які виконують адміністративні та контрольні функції.

Противагою латинському нотаріату є англосаксонська модель нотаріату (Великобританія, США, Канада). Ця система базується на судовому прецеденті, судовому розгляді цивільних справ та переважаючій силі у системі засобів доказування показань свідків над письмовими документами. До компетенції нотаріальних органів входить лише посвідчення документів і підписів; при цьому факти, викладені у нотаріальному документі, мають бути перевірені в суді. Для США і Канади звичним є також поєднання функцій нотаріуса із адвокатською діяльністю.

Довгий час існування англосаксонської системи нотаріату виправдовувалося вимогами прагматизму, швидкості та ефективності. Її прихильники оголошували систему латинського права джерелом формалізму, тяганини і складнощів. Однак в останні роки все більша кількість країн визнає переваги системи латинського нотаріату. Для суб'єктів права, особливо суб'єктів цивільного обороту, важливий той факт, що звернутися до нотаріуса набагато дешевше і швидше, ніж згодом ставати стороною в судовому спорі, оплачуючи часом дуже дорогі послуги адвокатів і витрачаючи час і зусилля на доведення фактів, які могли б вважатися безперечними.

Слід зазначити, що всередині системи латинського права існує різна організація органів нотаріату. У більшості західноєвропейських країн, а також в Латинській Америці і Японії функціонує нотаріат, де нотаріус є особою вільної юридичної професії, не входить до державного апарату і не є державним службовцем. Проте свої повноваження він отримує від державної влади, держава делегує йому право посвідчувати документи, які він редагує і складає з метою надання їм публічної юридичної сили та доказовості, яку можливо оспорити лише в судовому порядку. Проте, існує ряд країн, де нотаріуси є лише державними службовцями (наприклад, Португалія).

Інститут нотаріату у Франції вважається в Європі чи не еталонним. Французький нотаріат являє собою чітко організовану систему. Її очолює Вища Рада нотаріату, якій підпорядковуються нотаріальні палати департаментів. По

суті, всі нотаріуси Франції є державними службовцями, наділеними строго визначеними повноваженнями і виконують цілий ряд важливих функцій. Слід особливо відзначити, що повноваження французьких нотаріусів дійсні на всій території країни.

Цікаво, що у Франції нотаріус має право представляти Міністерству юстиції наступника за умови його відповідності вимогам закону, тому можлива передача посади обраній нотаріусом особі, включаючи передачу всередині родини.

Що стосується оплати послуг нотаріусів, то її розміри чітко і однозначно встановлюються державою. Наприклад, при покупці нерухомості в будь-якому регіоні Франції на ринку вторинного житла її розмір становить близько 6–7 % від суми угоди, а на ринку первинного житла – 2–3 %.

Інститут нотаріату Німеччини також вважається класичною моделлю нотаріату латинського типу. Але, на відміну від Франції, згідно із законодавством Німеччини, нотаріус повинен виконувати свої обов'язки лише в тому регіоні, в який був призначений. Він не має права порушувати певні регіональні межі: судового округу Першої інстанції; округу Апеляційного суду. Новий нотаріус зобов'язаний відпрацювати 5 років в тому окрузі, де він зареєструвався вперше, і тільки після цього можна змінити округ. У діючих нотаріусів є перевага перед кандидатами на реєстрацію в окрузі, тому кандидати, зазвичай, вперше реєструються в маленькому населеному пункті, а вже після закінчення 5 років намагаються змінити округ.

У кожному окрузі Апеляційного суду діє нотаріальна палата, яка, в свою чергу, входить до складу Федеральної нотаріальної палати, і представляє інтереси нотаріусів в органах керівництва та трибуналах Німеччини. Згідно із законодавством, кожна окружна нотаріальна палата виконує різноманітні функції: представляє інтереси нотаріусів в професійному, юридичному та економічно-політичному аспекті; захищає честь професії, слідкує, щоб її члени гідно виконували свої обов'язки; сприяє підвищенню кваліфікації нотаріусів та приймає іспити у помічників нотаріусів.

У Німеччині діють приблизно 6 тис. нотаріусів, з яких тільки 1 тис. 500 – повноцінні нотаріуси, які можуть вчиняти всі нотаріальні дії, а інші – щось на кшталт діючих в США «нотаріусів-юристів», які можуть засвідчувати справжність підписів. На відміну від, наприклад Греції чи Австрії, де для допуску до професії потрібно мати громадянство країни, нотаріусами у Німеччині можуть бути не лише громадяни країни.

У Німеччині діють тарифи. Однак, вартість вчинення нотаріальних дій може бути «плаваюча» та залежати від поточного добробуту клієнта. Інформацію про фінансове становище нотаріус отримує від самого клієнта. В Австрії також розміри гонорарів нотаріуса встановлюються законом, і він не може запросити вищу ціну, хоча може її знизити з урахуванням численних обставин справи (матеріального становища особи, що звернулася за наданням нотаріальних послуг, тощо).

Дійсно, у нотаріату кожної країни свій «менталітет», вважає В. Марченко, і нотаріат України повинен мати власне обличчя, враховуючи історичні чинники

та сучасні реалії. Однак багато конструктивних моментів можна запозичити у нотаріатів балтійських країн, Німеччини, Франції, Грузії, наголошує В. Марченко.

Так, під час Міжнародної конференції у форматі круглого столу на тему «Реформування нотаріату за стандартами ЄС: саморегулювання, Е-нотаріат», організованої НПУ за підтримки Німецького Фонду міжнародного правового співробітництва та Федеральної нотаріальної палати Німеччини (10 грудня 2019 р.) нотаріус із Саксонії В. Примаченко розповів про технічні нюанси та програмне забезпечення, яке використовується німецькими нотаріусами, можливості їх роботи із електронними реєстрами та електронний документообіг. Зокрема, в Німеччині нотаріуси використовують електронні картки підпису (кваліфікований електронний підпис), які, до речі, випускаються Федеральною нотаріальною палатою, причому не лише для нотаріусів, а й для адвокатів. Експерт також розповів про систему електронного архіву нотаріуса, яку можна порівняти із камерами схову на вокзалі, і в кожного нотаріуса є свій власний ключ від власною скриньки. Також заплановано, що перехідний період, протягом якого паралельно існуватиме електронний та класичний паперовий архів, триматиме у Німеччині 30 років, зазначив В. Примаченко.

Унікальна система електронного нотаріату сьогодні застосовується в Азербайджані. Багато функцій нотаріуса автоматизовано та спрощено за рахунок інформаційних технологій. Підготовка до вчинення нотаріальної дії відбувається через програмне забезпечення, створене спеціально для нотаріусів. Такий програмний продукт містить в собі взаємодію з усіма необхідними реєстрами, а також забезпечує ведення діловодства, фінансової звітності, статистичної звітності та підготовку проектів документів.

Під час вчинення нотаріальної дії нотаріус робить фото сторін нотаріального акту. Такі фото зберігаються в базі даних. Для додаткового захисту програмне забезпечення розміщує на тексті нотаріального документа штрих-код або QR-код (бланки не передбачені).

Важливо підкреслити, що Міністерство юстиції Азербайджану витратило багато сил і коштів на оцифровку і систематизацію даних про всіх громадян країни. Це дозволяє будь-якому нотаріусу отримати повну інформацію про клієнта, включаючи фото, сімейний стан, перелік рухомого і нерухомого майна і т. д. за номером машини, за номером паспорта, на прізвище і дату народження.

Крім того, з ініціативи Міністерства юстиції Азербайджанської республіки в рамках розвитку електронного нотаріату були розроблені та впроваджені мобільний офіс нотаріуса, що представляє повний комплект необхідного обладнання (ноутбук, камера, портативний сканер, принтер) з підключенням до системи «Електронний нотаріат», та нотаріальний кіоск, який дозволяє завірити документ, не відвідуючи нотаріальну контору. Апарат ідентифікує громадянина, який звертається за вчиненням нотаріальної дії, за допомогою його ID-карти та одночасним аудіо і відеозв'язку з нотаріусом. Передбачена можливість проставлення підпису на документі в електронному вигляді із застосуванням планшета. Після здійснення всіх необхідних процедур апарат надрукує готовий

ДОКУМЕНТ.

Джерело: <https://belnotary.by/novosti/novosti-bnp/notariat-xxi-globalnye-tendentsii-i-natsionalnye-resheniya-news/>

Також з 7 квітня 2020 р. Міністерство юстиції України запустило програмне забезпечення «Мобільний нотаріат», який дозволяє громадянам, не приходячи до нотаріальної контори, оформити, наприклад, довіреність на водіння транспортного засобу, довіреність на адвоката, а громадяни, які мають пільги на безкоштовне придбання лікарських препаратів, можуть в реальному режимі оформити довіреність на третіх осіб для покупки ліків. Оформлення електронної довіреності також важливо з точки зору захисту здоров'я громадян старше 65 років, яким в рамках карантину заборонено залишати своє житло. Мобільний додаток безкоштовний і доступний в усіх смартфонах в AppStore і PlayMarket.

Основою для фундаментальної реформи в грузинському нотаріаті також стало впровадження електронного управління, переконана президент Нотаріальної палати Грузії М. Гоголадзе. З 2009 р. нотаріат перейшов на електронне діловодство, за 3–4 місяці була створена єдина електронна база нотаріальних дій. З 2010 р. нотаріуси Грузії мають право посвідчувати довіреності та засвідчувати підписи на заявах за допомогою відеозв'язку. Відеопосвідчення відбувається в присутності 2 свідків. Відеозв'язок може відбутися за допомогою Skype, Viber, WhatsApp тощо. Також через відеоконференцію можливе засвідчення протоколів юридичних осіб, тобто за допомогою відеозв'язку нотаріус може бути присутнім під час загальних зборів. Правочини за участі двох та більше осіб можуть посвідчуватися декількома нотаріусами, якщо сторони перебувають у різних місцях. Таке посвідчення також відбувається шляхом відеоконференції.

До речі, важливою запорукою успішного розвитку грузинського нотаріату є те, що членський внесок до Нотаріальної палати становить 2 % від доходу нотаріуса (в Україні – фіксована сума в розмірі однієї мінімальної зарплати на рік).

Єдина електронна нотаріальна мережа діє і у Франції. Система дає можливість нотаріусам обмінюватися інформацією між собою та з третіми особами. Кожен нотаріус має ідентифікаційну картку з конфіденційним кодом, яка надає доступ не лише до електронної мережі в межах країни, а ще й до

мережі європейської бази даних про заповіти та документи європейського нотаріату. Також корисним прикладом може бути досвід Франції у зменненні паперових носіїв у нотаріаті. У країні був розроблений інструмент для ідентифікації та підпису документів, подібний до електронного цифрового підпису. Документ підписується на комп'ютері, скріплюється цифровим підписом нотаріуса та існує в електронній версії. Саме такий документ фактично є першим екземпляром, оригіналом. Наразі більшість усіх нотаріальних актів у Франції зберігаються в цифровому форматі.

Якщо говорити про готові рішення, то, на думку В. Марченка, Україна могла б узяти за зразок систему електронного нотаріату Естонії, яка в цій сфері випереджає багато розвинених країн. До речі, незважаючи на активне використання цифрових технологій, нотаріуси Естонії не забувають про важливість безпосереднього контакту з людьми та зберігають кращі традиції професії.

В Естонії працює 90 нотаріусів (на близько 1,3 млн населення країни), діють квоти. Електронний реєстр нотаріальних дій був створений Нотаріальною палатою. Завдяки впровадженню е-нотаріату та об'єднанню всіх реєстрів нотаріуси менше часу витрачають на заповнення документів, наприклад, в базі зберігається інформація про особу, включаючи навіть фото, сімейний стан, майно у власності тощо.

Приватизацію на землю в Естонії робили нотаріуси, а ще естонські нотаріуси мають право реєструвати шлюби та розлучення.

Щоб скоротити витрати на впорядкування документів, а надання послуг громадянам наблизити до їх місця проживання, нотаріусам була делегована нова функція – апостилювання документів (оформлення документів для використання на території інших країн). Тим самим населенню була надана можливість отримати послуги завірення документів не в одному місці, в Міністерстві закордонних справ, а у будь-якого нотаріуса на розсуд клієнта.

У віддалених регіонах, або ж якщо нотаріус помер і до призначення нового, працюють кандидати на посаду нотаріуса – тобто ті, хто склав іспит і чекає на звільнення місця по квоті. Окрім того, існує поняття заступника нотаріуса. Для цієї посади також складається іспит. Заступник може замінювати нотаріуса під час його відпустки або їхати працювати туди, де нотаріус тимчасово відсутній.

Нотаріальною палатою Естонії придбано приміщення площею 1 тис. м² для зберігання архіву нотаріусів. Кожен нотаріус може зберігати свої архівні документи як у своєму власному архіві в офісі, так і в спільному архівному приміщенні. При цьому усі документи скануються, в паперовому вигляді залишається лише примірник нотаріального акта. Спільним архівом користується приблизно 80 % нотаріусів. В архіві працюють архіваріуси, найняті Палатою.

Підвищення професійного рівня для нотаріусів Естонії – обов'язкове. Організовує його Нотаріальна палата – один семінар раз на місяць, крім літа. Графік та теми семінарів затверджуються на рік. За участь в семінарі нотаріус отримає 7 балів, загалом кожен повинен набрати по 100 балів за 3 роки.

Присутність на семінарах – добровільна, але по факту стовідсоткова. Міністерство юстиції Естонії формує графіки перевірок (зазвичай на рік перевіряються 3–5 нотаріусів), але перевірки здійснюються безпосередньо самою Нотаріальною палатою.

Як бачимо, нотаріальна практика в кожній країні має свою специфіку. Проте досвід іноземних держав з організації діяльності інституту нотаріату свідчить, що на якісне забезпечення фізичних та юридичних осіб нотаріальними послугами впливає швидше не статус нотаріуса (віднесення його до державного чи приватного сектору), а його кваліфікаційний рівень, позитивний досвід та добросовісне і відповідальне ставлення до роботи. Застосування досвіду іноземних держав та прагнення міжнародних стандартів має бути оправдано соціальним, економічним та політичним становищем конкретної держави.

Отже, реалізація нотаріальної реформи дасть змогу закласти міцний фундамент для становлення і розвитку в Україні нотаріату латинського типу, який є світовим еталоном у сфері захисту прав та законних інтересів громадян (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебсайт видання «Юридична Газета» (<https://yur-gazeta.com/interview/notariat-ukrayini-vpervneno-trimae-kurs-na-efektivni-zmini.html>); <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/plata-za-notariat-chi-mae-derzhava-finansuvati-notariusiv.html>); офіційний вебпортал Верховної Ради України (<https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/195771.html>); інформаційно-аналітичний сайт informer.od.ua (https://news.informer.od.ua/notarialna_reforma); портал ligazakon.net (https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/197226_reforma-notaratumnyust-viznachiv-tri-strategchn-kroki); єдиний вебпортал органів виконавчої влади України «Урядовий портал» (<https://www.kmu.gov.ua/news/olga-onishchuk-reforma-notariatu-peredbachaye-zaprovdzhennya-elektronnoyi-sistemi>); вебпортал медіакорпорації «Радіо Свобода» (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-maluska-reydery-zminy/30653184.html>); сайт Юридичний Радник (<http://yurradnik.com.ua/stati/d0-bf-d0-b5-d1-80-d1-81-d0-bf-d0-b5-d0-ba-d1-82-d0-b8-d0-b2-d0-b8-d1-80-d0-b5-d1-84-d0-be-d1-80-d0-bc-d1-83-d0-b2-d0-b0-d0-bd-d0-bd-d1-8f-d0-bd-d0-be-d1-82-d0-b0-d1-80-d1-96-d0-b0-d1-82-d1-83/>); сайт Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) (<https://kyivobljust.gov.ua/news/direction/intervyu-kerivnika-tsentralnogo-mru-mu-mkiiv-kirila-minenka-dlya-yuridichnoi-praktiki>); сайт «Судово-юридична газета» (<https://sud.ua/ru/news/publication/164466-chi-zmozhe-derzhavniy-ta-privatniy-notariat-stati-yedinim-suchasne-ta-maybutnye-notariatu>); портал «JuristOFF.com» (<https://juristoff.com/resyrsi/biblioteka/notariat-ukrainy/notariat-ukrainy-komarov-v-v/8530-3-suchasni-sistemi-notariatu>); сайт «Русскоязычный нотариус во Франции и Монако» (<https://notarius.fr/francuzskij-notariat-istoriya-i-funkcii/>); сайт Нотаріальної палати України (<https://npu.ua/news/osoblivosti-notariatu-v-nimechchini-dorozhni-notatki-ukraïnskix-notariusiv/>); <https://npu.ua/news/it-v-notariati-conf/>; <https://npu.ua/news/mizhnarodna-konferencia/>; <https://npu.ua/news/osoblivosti-notariatu-v-estonii-dorozhni-notatki->*

ukraïnskix-notariusiv/); сайт *Международного информационного агентства и радио Sputnik* (<https://az.sputniknews.ru/tech/20200408/423602567/mobilnyj-notariat-karantin.html>); сайт *Белорусской нотариальной палаты* (<https://belnotary.by/novosti/novosti-bnp/notariat-xxi-globalnye-tendentsii-i-natsionalnye-resheniya-news/>); сайт журналу *«Нотаріат України»* (<https://journal.npu.ua/2019/interview-gogoladze/>)).

О. Аулін, канд. філос. наук, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Закон про колекторську діяльність в Україні

Наприкінці січня 2020 р. до офіційного представництва Президента України надійшла електронна петиція щодо термінового прийняття в цілому закону України «Про захист прав та законних інтересів боржників при здійсненні колекторської діяльності» (законопроект № 2133 від 12.09.2019.). Багатьом нашим співгромадянам вже доводилося стикатися з «послугами» колекторів. Методи останніх досить часто викликають незадоволення з боку їх «клієнтів». Водночас самих колекторів звичайно дратує прохання назвати закон України, на основі якого вони здійснюють свою діяльність. Тому прийняття такого закону безсумнівно стане черговим кроком вперед на шляху оптимізації українського законодавства. Однак не все так просто, як хотілось би.

Законопроект № 2133 було прийнято в першому читанні через три місяці після його реєстрації у ВР України – 12.12.2019 р. Ініціаторами стала група народних обранців, до якої входили, зокрема, Ю. Тимошенко і С. Тарута. Автори проєкту зазначають, що сьогодні в Україні загальна кількість підприємств, які надають послуги з повернення боргів, нараховується більше 200. Водночас сама колекторська діяльність наразі тісно межує з кримінально карними діями разом з іншими порушеннями законодавства. Тому в умовах нестабільної банківської системи та не прогнозованого курсу національної валюти нерегульованість питання стягнення боргів «колекторами» спонукає до запровадження чітких правил їх діяльності та забезпечення при цьому дотримання прав боржників.

Природно, що така гостра проблема повинна була ще раніше впасти в око депутатам. Дійсно, «попередником» № 2133-го є проєкт закону № 2506а «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 2015 р. Його ініціатори на чолі з П. Порошенком, А. Кожем'яким і Є. Соболевим вважали, що їх законодавча ініціатива, сприятиме забезпеченню якісного та швидкого виконання судових рішень і рішень інших органів у відповідності з європейськими стандартами, рівноцінній конкуренції між державними та приватними виконавцями, дотриманню балансу повноважень приватних і державних виконавців та підвищенню рівня довіри суспільства до

системи примусового виконання рішень в цілому.

Чим відрізняються і чим схожі обидва законопроекти? Насамперед в «проекті Порошенка» значна увага приділяється особі приватного виконавця. Натомість у ст. 7 «проекту Тимошенко» з'являється визначення колекторської діяльності. В обох законопроектах передбачається відповідальність з боку посадових осіб, що здійснюють відповідно «примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» або «колекторську діяльність». Також до Закону України «Про страхування» запропоновано внести пункт про «страхування цивільно-правової відповідальності приватного виконавця» (законопроект № 2506а) або «суб'єкта колекторської діяльності» (№ 2133).

Адвокат Дмитро Головка бачить у законопроекті № 2133 трьох головних гравців. По-перше, колектор – це компанія, яка викупила борг і стала його власником, після чого починає вживати заходів, спрямованих на його повернення, найчастіше поза судом. Другий гравець – приватний виконавець, тобто приватний аналог державного виконавця України. Насамперед третій – Державна виконавча служба – це організація, в обов'язок якої входить виконання рішення суду. Якщо суд зобов'язує сторону, яка програла виплатити певну суму стороні, що виграла спір, то виконавчий лист передається в ГІС і державний виконавець приступає до виконання рішення. При цьому ні виконавець, ні служба не стає власником або власником боргу: борг стягується на користь сторони, що виграла. Приватний виконавець робить те ж саме, що й державний. А ось колектор стає власником боргу і стягує його у свою користь. Правник також вважає, що шум навколо нового «закону про колекторів» піднявся завдяки побоюванням, що приватні виконавці стануть застосовувати ті ж методи, що й колектори, а то і ще більш радикальні на кшталт тих, що були «популярні в певних колах» у 1990-і роки.

Насправді в законопроекті № 2133, передбачені відповідні запобіжники. Так, щоб займатися колекторською діяльністю необхідно отримати ліцензію в державному органі, що здійснює контроль у цій сфері, бути готовими до планових та позапланових перевірок, застрахувати свою цивільно-правову відповідальність тощо. Перед початком діяльності зі стягнення боргу колектори зобов'язані попередити боржника особисто або за допомогою поштового повідомлення нотаріально засвідченим документом про наявність простроченої заборгованості. Якщо боржник зажадає інформацію про свою заборгованість, колектор зобов'язаний надати її письмово не пізніше 10 робочих днів. Колекторам також заборонено займатися стягненням простроченої заборгованості за комунальні послуги. Поза законом застосування будь-яких незаконних дій і нецензурної лайки або дзвінків боржникам з 20:00 до 09:00. Усе спілкування має відбуватися виключно між колекторами і боржниками і виключати третіх осіб, таких як родичі позичальника або його роботодавець. Колекторам не можна застосовувати будь-які методи, форми і засоби впливу до цілих категорій осіб, які письмово повідомили про свій стан, наприклад:

– інвалідів 1-ї або 2-ї групи;

- осіб, які тимчасово втратили працездатність, що перебувають на стаціонарному або амбулаторному лікуванні (на час лікування);
- власників квартири, що виступає заставою з іпотечного кредиту і є єдиним місцем проживання сім'ї боржника;
- осіб, які оскаржують борг або його частину до моменту вступу в законну силу рішення суду за цією справою.

Законопроект передбачає адміністративну відповідальність за порушення порядку здійснення колекторської діяльності щодо врегулювання простроченої заборгованості.

«Популярним способом тиснути на боржника у класичних колекторів є дзвінки родичам, зазвичай літнім, з погрозами, що їхньому онукові, сину загрожує в'язниця за борги, тож заборгованість в інший час може заплатити навіть не боржник, а його родич, який сприйняв загрозу близько до серця. Відчувається, що автори законопроекту знають про цей найпопулярніший спосіб і ставлять на його шляху законодавчий бар'єр, що дуже позитивно», – відзначає керуючий партнер юридичної фірми «Пакс» Д. Нестеченко. На думку експерта, в документі є величезний мінус у вигляді задекларованої відповідальності за порушення правил колекторської діяльності, але без опису механізму її фіксування і застосування.

«Декларативним» і «популістським» назвав цей закон старший партнер адвокатської компанії «Кравець та партнери» Р. Кравець. «По суті, механізм боротьби з незаконними діями так званих колекторів юридично давно прописаний – це статті в Кримінальному кодексі України “Вимагання” і “Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань”. Співробітники правоохоронних органів зобов'язані виконувати норми цих статей. А для захисту прав боржників слід скасувати дію двох законів: “Про споживче кредитування” у частині змін до закону “Про захист прав споживачів” і закон “Про відновлення кредитування”. Ці закони фактично позбавили споживачів їхніх прав, які раніше достатньо захищали від дій колекторів», – підкреслює експерт.

А як працюють колектори за кордоном? Наприклад, згідно із законодавством США колектори не мають права погрожувати боржникові судом, якщо справа ще не передана до суду. Якщо борг переданий колекторському агентству боржник в Америці протягом усього періоду працює тільки з одним агентством, в той час як в Україні борг може багаторазово переуступатися і передаватися з одного агентства в інше, що, звичайно, не додає довіри ані колекторам, ані банкам. Європейський варіант стягнення заборгованості значною мірою збігається з американським і більше нагадує роботу фінансового консультанта. Колектор у країнах Євросоюзу виступає скоріше в ролі повіреного у фінансових справах, допомагаючи боржникові впоратися з проблемою, спільно шукати шляхи вирішення проблеми, а не доводить до несамовитості та нервових зривів. Робота колекторських агентств у деяких західних країнах не вимагає ліцензування (наприклад, Великобританії), але великі агентства, отримують ліцензію, якщо хочуть працювати з великими банками. У Німеччині колектори повинні бути зареєстровані в Асоціації колекторських агентств, для того що

отримати доступ до банківського сектору.

Отже, закон про регулювання колекторської діяльності в Україні насправді може стати потужним інструментом для наведення порядку у сфері стягнення заборгованостей. Водночас невдало прописаний механізм відповідальності за перевищення службових повноважень, або якась інша важлива нормативна складова, може суттєво утруднити застосування закону у повсякденній практиці, що вже неодноразово траплялося в Україні. Велику допомогу у вирішенні цієї проблеми може надати досвід партнерів, насамперед з колишніх радянських республік і «країн соцтабору», що увійшли до Євросоюзу. Проте слід пам'ятати про неприпустимість простого накладення іноземного досвіду, навіть самого перспективного, на сучасну – унікальну соціально-правову ситуацію в Україні
(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2133&skl=10,
<https://credits.ru/publications/222937/kak-rabotayut-kollektory-za-rubezhom/>,
<https://golovko.com.ua/zakon-o-kollektorah-v-ukraine>,
<https://ua.112.ua/statji/upravu-na-kolektoriv-yaki-zminy-shchodo-povernennia-borhiv-chekaiut-na-borzhnykiv-i-biznes-519463.html>,
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2506%D0%B0&skl=9).

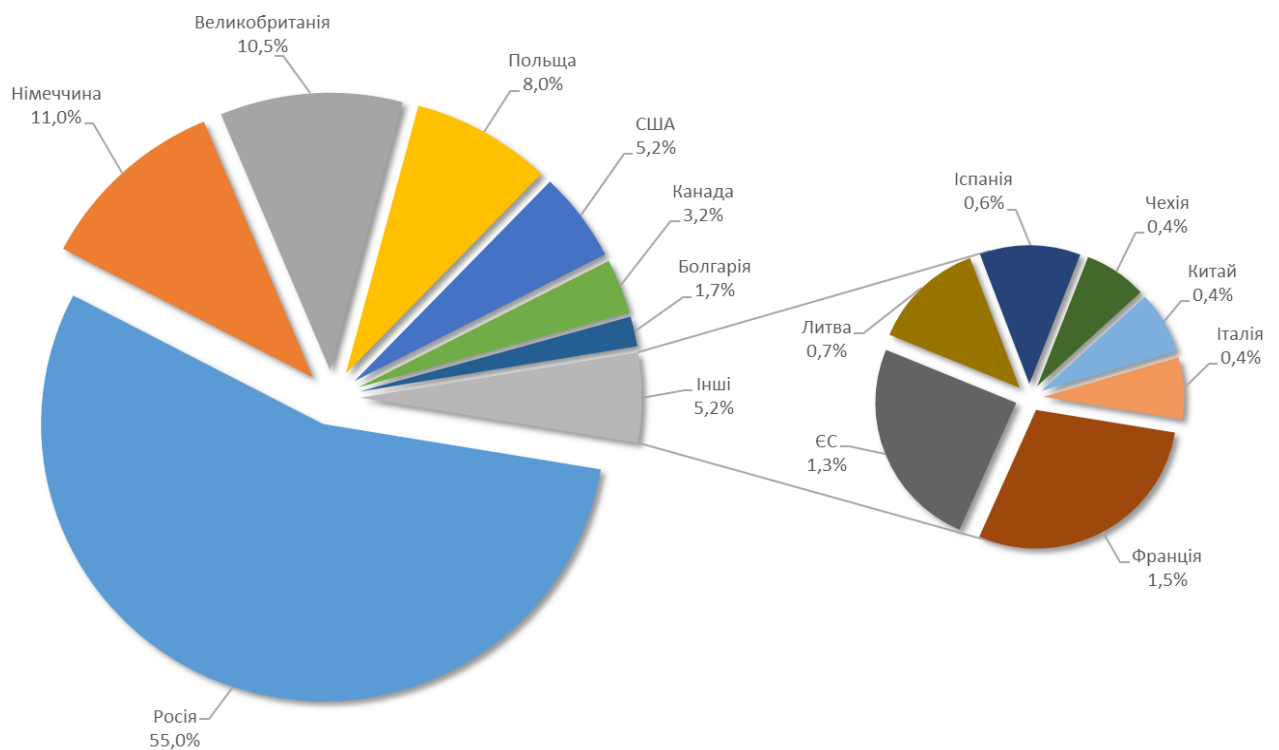
УКРАЇНА У ФОКУСІ ІНОЗЕМНИХ ЗМІ (1–31 серпня 2020 р.)

Підготовка і виконання проєкту:

А. Берегельський, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Т. Полтавець, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Моніторинг інформаційного поля за темою «Україна у фокусі іноземних ЗМІ» за період з 1 по 31 серпня 2020 р. дозволив виявити та проаналізувати 1317 повідомлень. Слід зауважити, що до загальної кількості матеріалів увійшло досить багато дублюючих републікацій новинних повідомлень. Така публікаційна стратегія характерна для російських ЗМІ.

Діаграма 1. Співвідношення кількості публікацій за країнами

Аналіз інформаційного поля продемонстрував, що топовою темою оглядового періоду стали проблеми війни на Сході України. Врегулювання конфлікту на Донбасі, зокрема, кадрові зміни у ТКГ у Мінську, часто обговорювали іноземні ЗМІ. Кандидатуру на посаду голови української делегації Л. Кравчука критично описували в медіа. Заяви Л. Кравчука, щодо подальшої роботи ТКГ та щодо «особливого статусу Донбасу» обговорювалися в інфопросторі російських ЗМІ. Робочий візит Федерального міністра закордонних справ Німеччини Гайко Мааса, під час якого основна увага була сконцентрована на врегулюванні військового конфлікту на Донбасі, спричиненого російською агресією, не залишився без уваги журналістів.

Резонансна справа, в якій фігурували члени приватної військової компанії «Вагнер», що причетні і до військових подій на Донбасі викликала активне обговорення в медіа, зауважимо, що західні ЗМІ подавали інформацію як факт, тобто без висновків та прогнозів, натомість російські – постійно моніторили ситуацію, відслідковували як реагує на дану справу українська влада та міжнародні політики. С. Руденко на сторінках «Deutsche Welle» у публікації Коментар: РФ має бути задоволена скандалом навколо ПВК Вагнера в Україні від 20. 08. 2020 р. висловлює свої думки щодо невдалої екстрадиції в Україну з Білорусі найманців з ПВК «Вагнера».

Проблема поширення коронавірусної інфекції COVID-19 в Україні досі залишається актуальною. Аналіз публікацій показав, що основними складовими теми залишається статистика поширення COVID-19 та рівень смертності на території України, а також зміни адаптивного карантину, зокрема поділ на зони залежно від епідеміологічної ситуації в регіонах.

Події в Білорусі, передусім, протести білорусів і незаконні арешти громадян під час протестів стали головною темою для обговорення у світі. Що стосується української складової проблеми, то в публікаціях проводили паралелі між білоруськими акціями протестів та українським Майданом 2014 р. У відібраних статтях також зустрічалася інформація, яка стосувалася можливого вторгнення Росії на територію України зі сторони українсько-білоруського кордону та подальших військових дій в Україні. Часто трансливались звинувачення зі сторони білоруського президента О. Лукашенка на адресу України у організації перевороту в його державі. Цікаві публікації пропонують «Atlantic Council» Alarm bells in Ukraine as Lukashenka calls on Putin to rescue his stumbling regime (Тривожні дзвінки в Україні, коли Лукашенко закликає Путіна врятувати свій режим, що руйнується) опубліковану 17. 08. 2020 р. та польська газета «Wyborcza» Białoruś - oto co powinieli zrobić Zachód (Білорусь - те, що повинен робити Захід) від 15. 08. 2020 р.

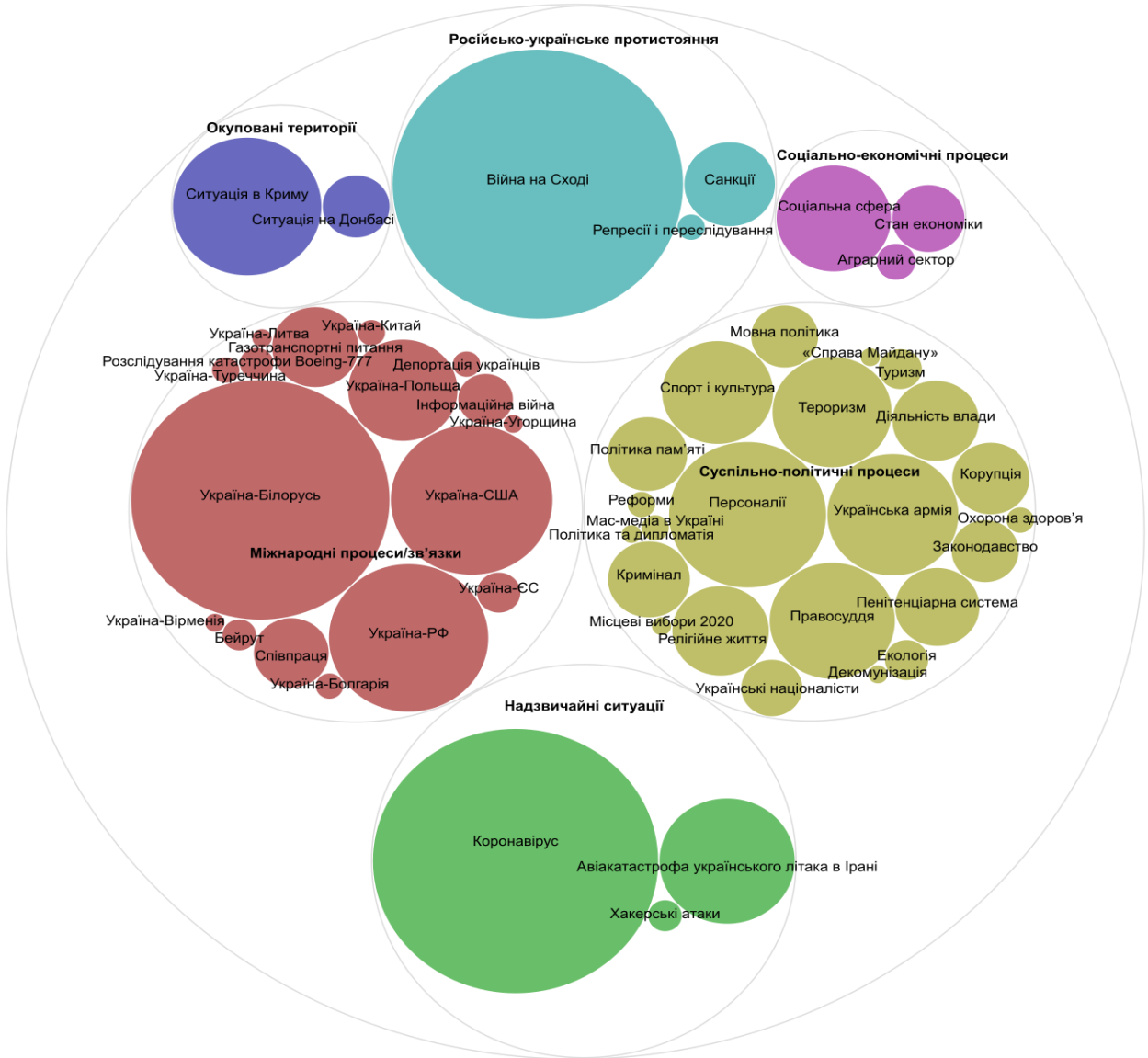
Скандальною залишається тема звинувачень, висунутих Міністерством юстиції США на адресу українського олігарха І. Коломойського в розкраданні мільярдів доларів з ПриватБанку та у використанні величезної кількості компаній для відмивання цих грошей в Сполучених Штатах і в світі. Періодично у просторі інфомедіа США, спливає інформація, яка стосується розслідувань пов'язаних з втручанням України у політику США. «Deutsche Welle» опублікувала аналітичний матеріал Кандидат Байден і Україна: чи є у Зеленського привід для занепокоєння від 21. 08. 2020 р., який стосується даної проблематики.

Українсько-російські відносини в основному описували російські журналісти. Вони акцентували увагу на тому, що Україна вийшла з чергових домовленостей про співпрацю з СНД; звинувачували Україну у створенні фейкового інтернет-проекту, де було задіяно понад 200 росіян для дестабілізації ситуації в Білорусі; поширювали, фактично на всіх аналізованих нами ресурсах, заяву Л. Кравчука про можливість відновлення водопостачання в Крим. У статті Vladimir Putin's forever war against Ukraine continues (Вічна війна Володимира

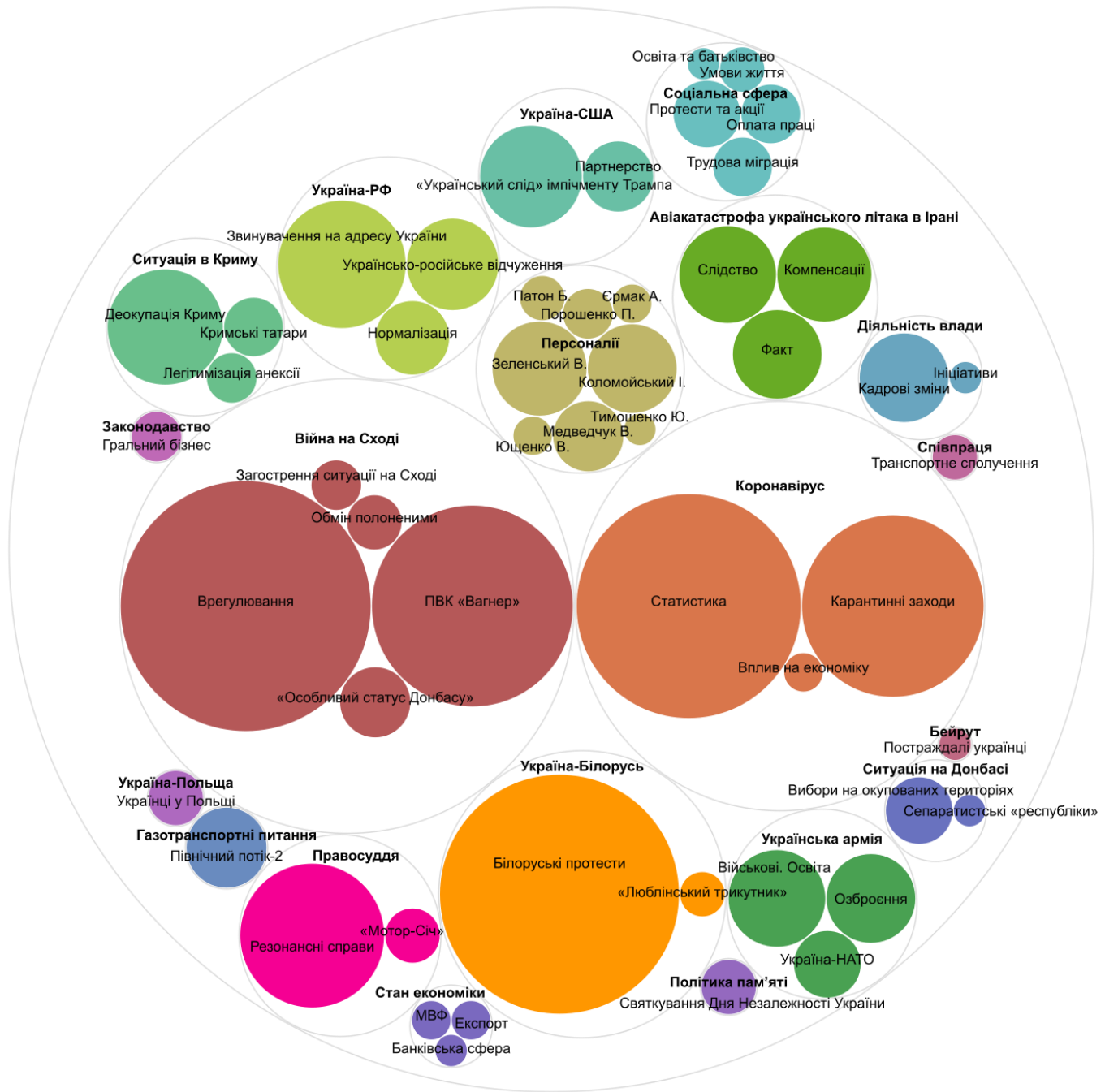
Путіна проти України триває) опублікованій «Atlantic Council» описується роль В. Путіна та засоби, які застосовуються для дестабілізації ситуації в Україні з боку Росії.

Час від часу, у інфопросторі з'являються повідомлення, що стосуються релігійного життя в Україні, а також конфліктів ПЦУ та РПЦ в Україні.

Соціально-економічне становище в Україні протягом оглядового періоду висвітлювали рідко.

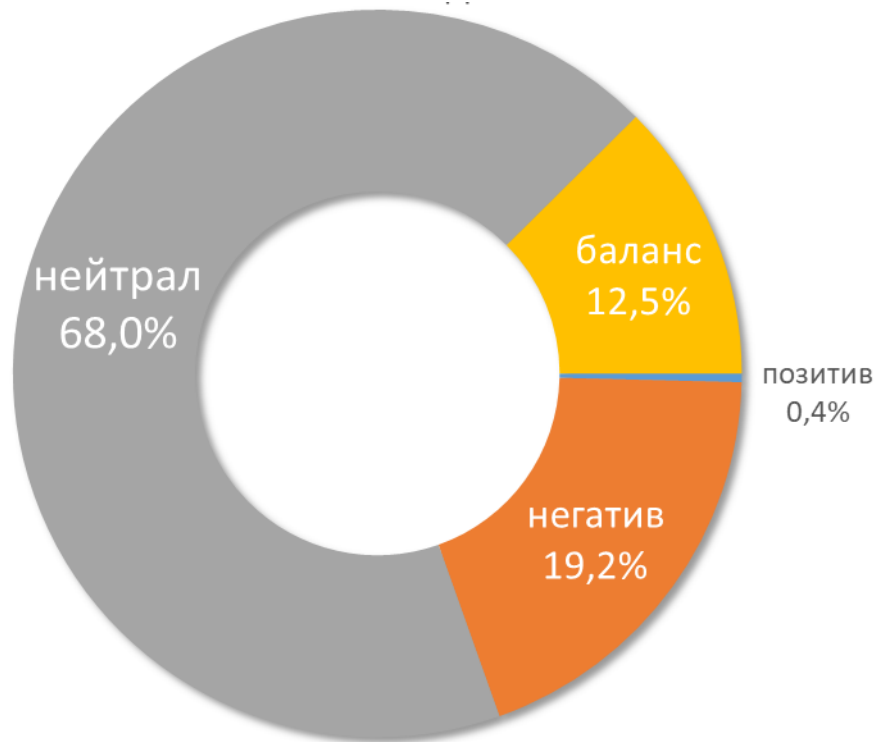

Діаграма 2. Загальна ієрархія тегів за тематичних групою

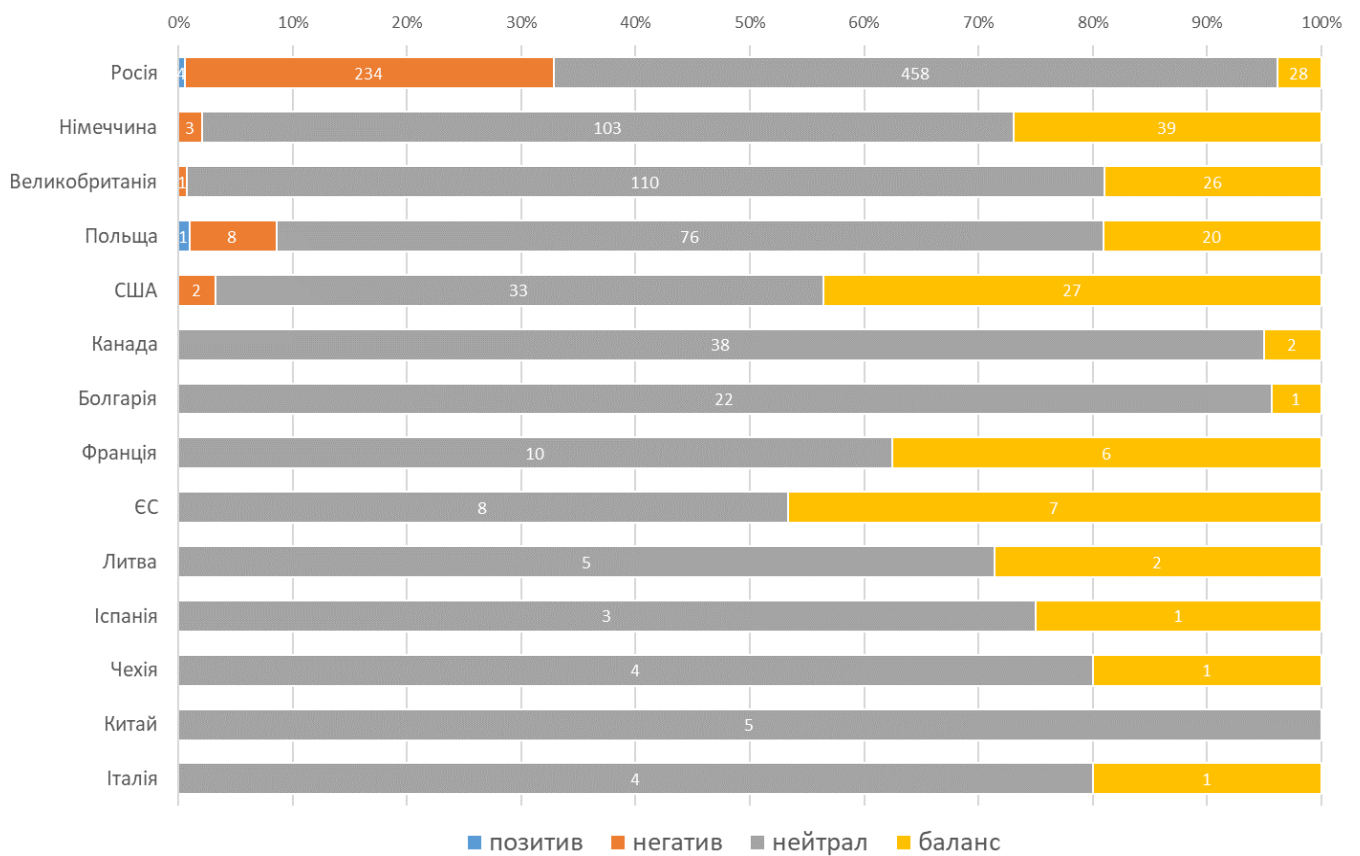

Діаграма 3. Розгалужена ієрархія найбільш згадуваних тегів, що мають свої підтеги

Інформація, подана іноземними ЗМІ та досліджена нами, має різний контекст (значення): передусім можна констатувати абсолютне переважання нейтрально забарвлених повідомлень, що містять головним чином констатацію фактів чи виклад думок; публікацій, які оцінені «негативно» виявлено суттєво, а компліментарних суджень про Україну чи події в ній – зовсім мало. Більш конкретнішу картину контексту повідомлень можна побачити на діаграмах 4 та 5.

Діаграма 4. Контекст повідомлень

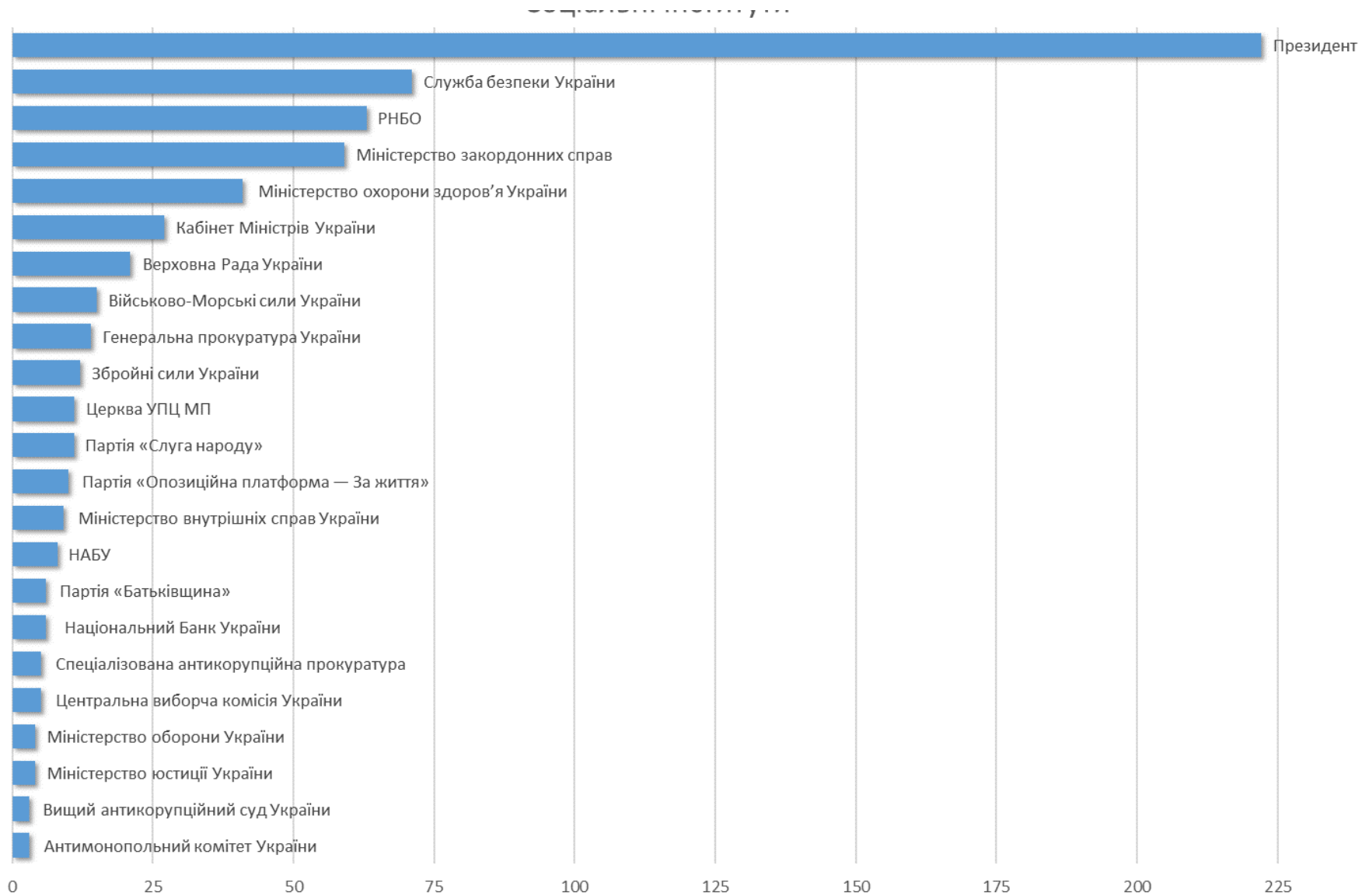

Діаграма 5. Контекст повідомлень за країнами світ

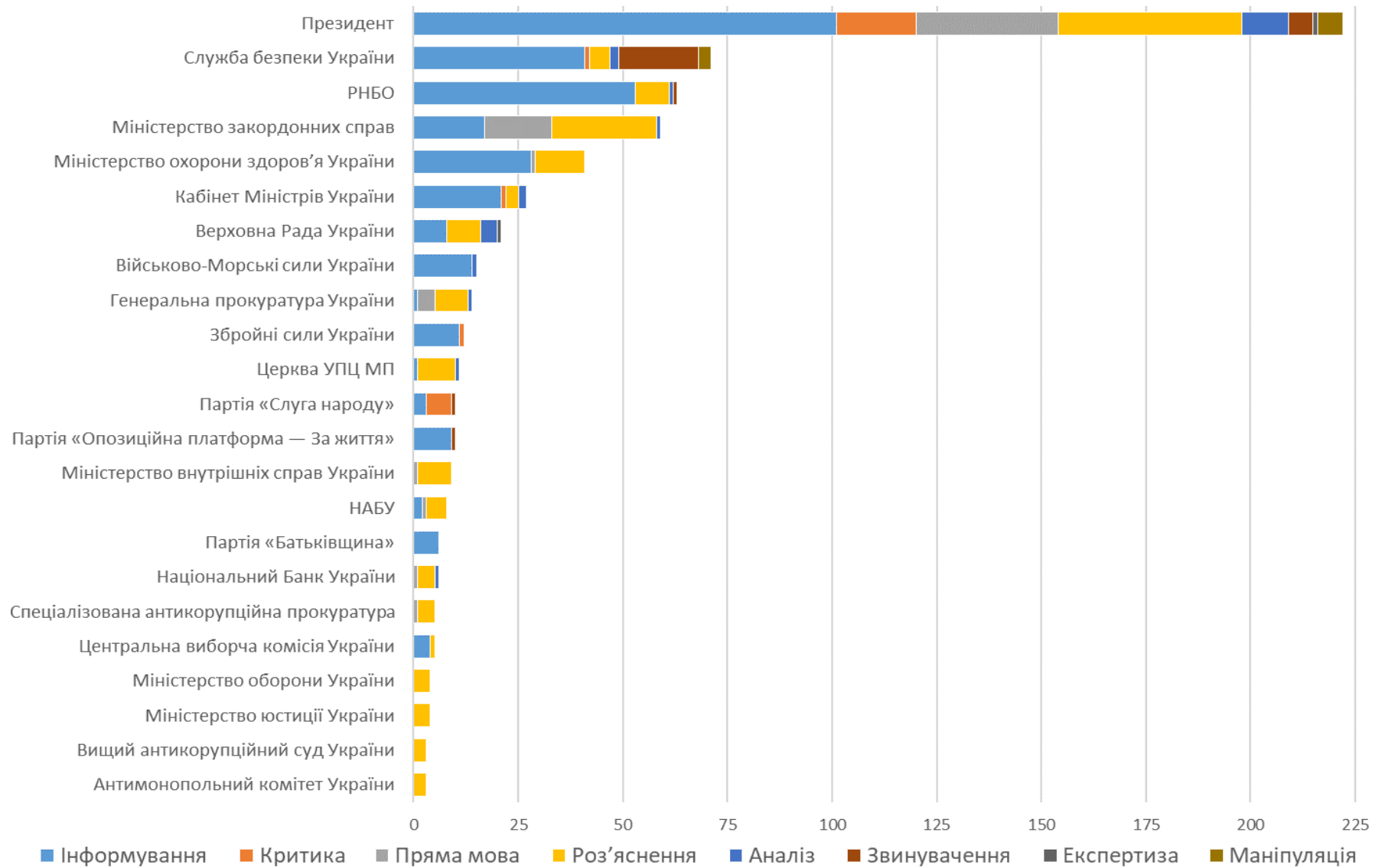
Аналізовані публікації про Україну мають перш за все інформативну тональність; дуже часто у інфопросторі РФ прослідковується присутність української тематики практично «у фоновому режимі»; найчастіше інформація, що подається російськими ЗМІ була скопійована з українських новинних сайтів, таких публікацій найбільше було виявлено за темою українсько-російських зв'язків. Такі новинні повідомлення, що констатують факти і не несуть оціночних суджень російських коментаторів, представлені як «нейтральні».

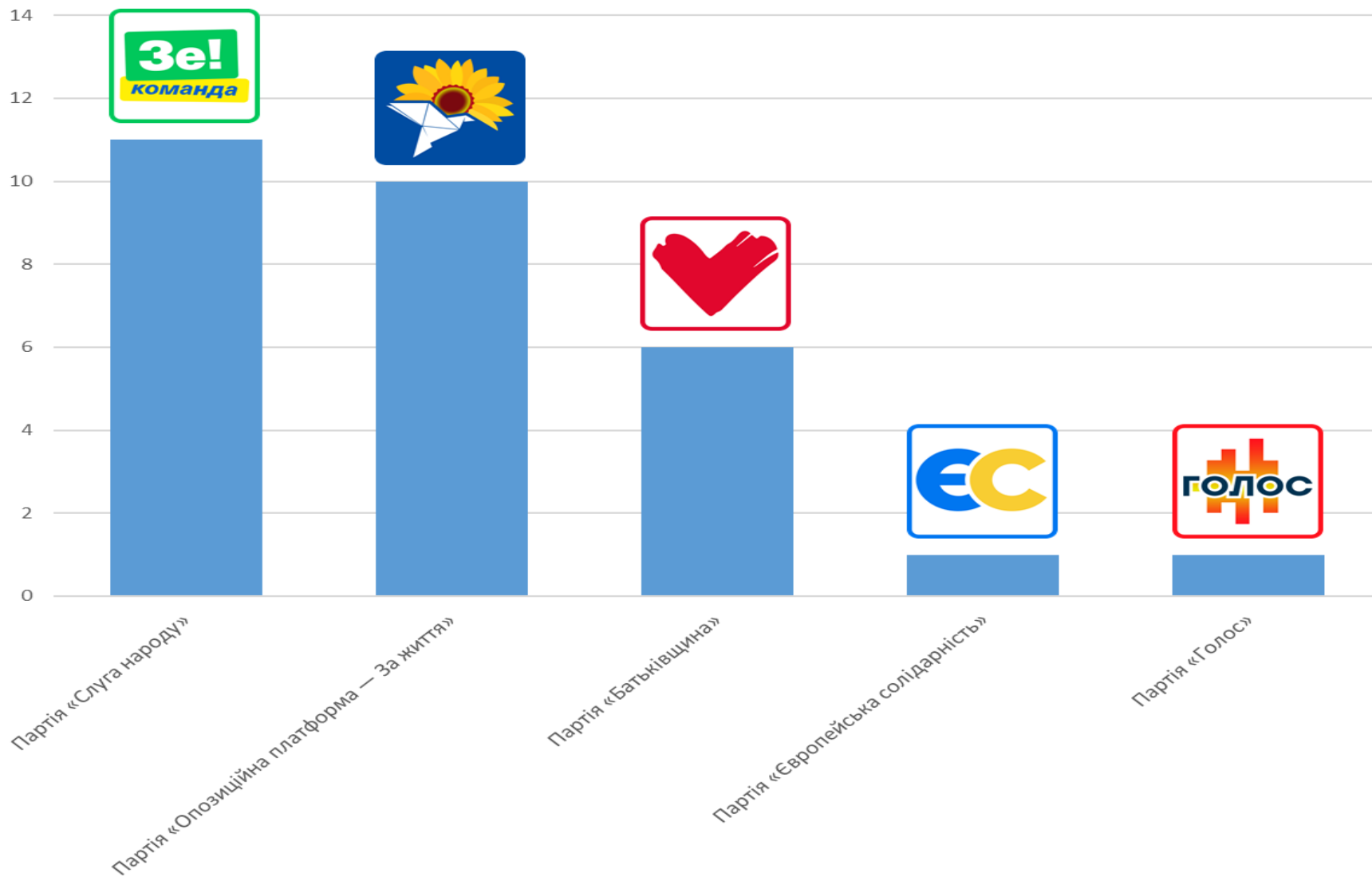
Діаграма 6. Інтенції (мета публікації)

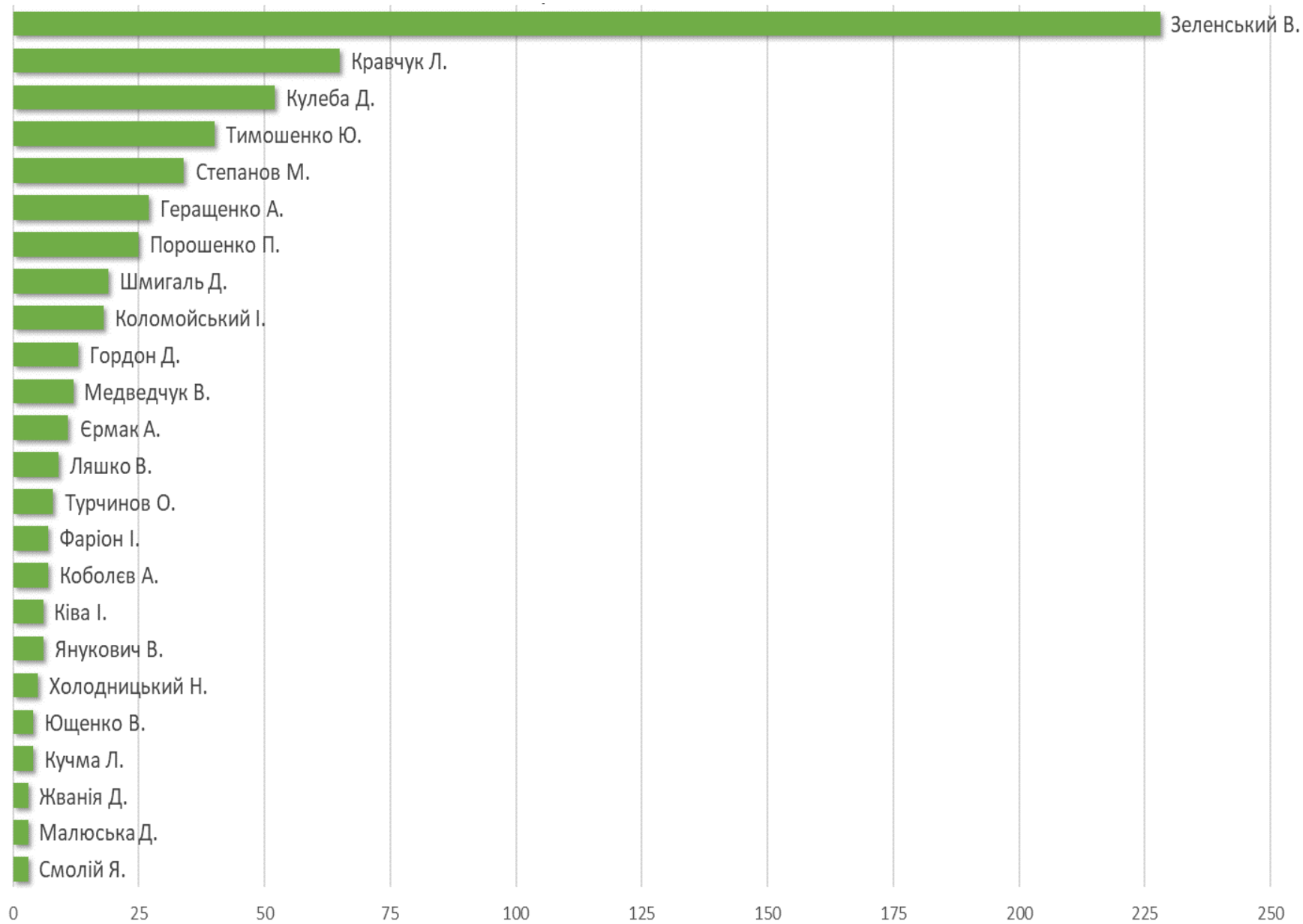
Діаграма 7. Соціальні інститути

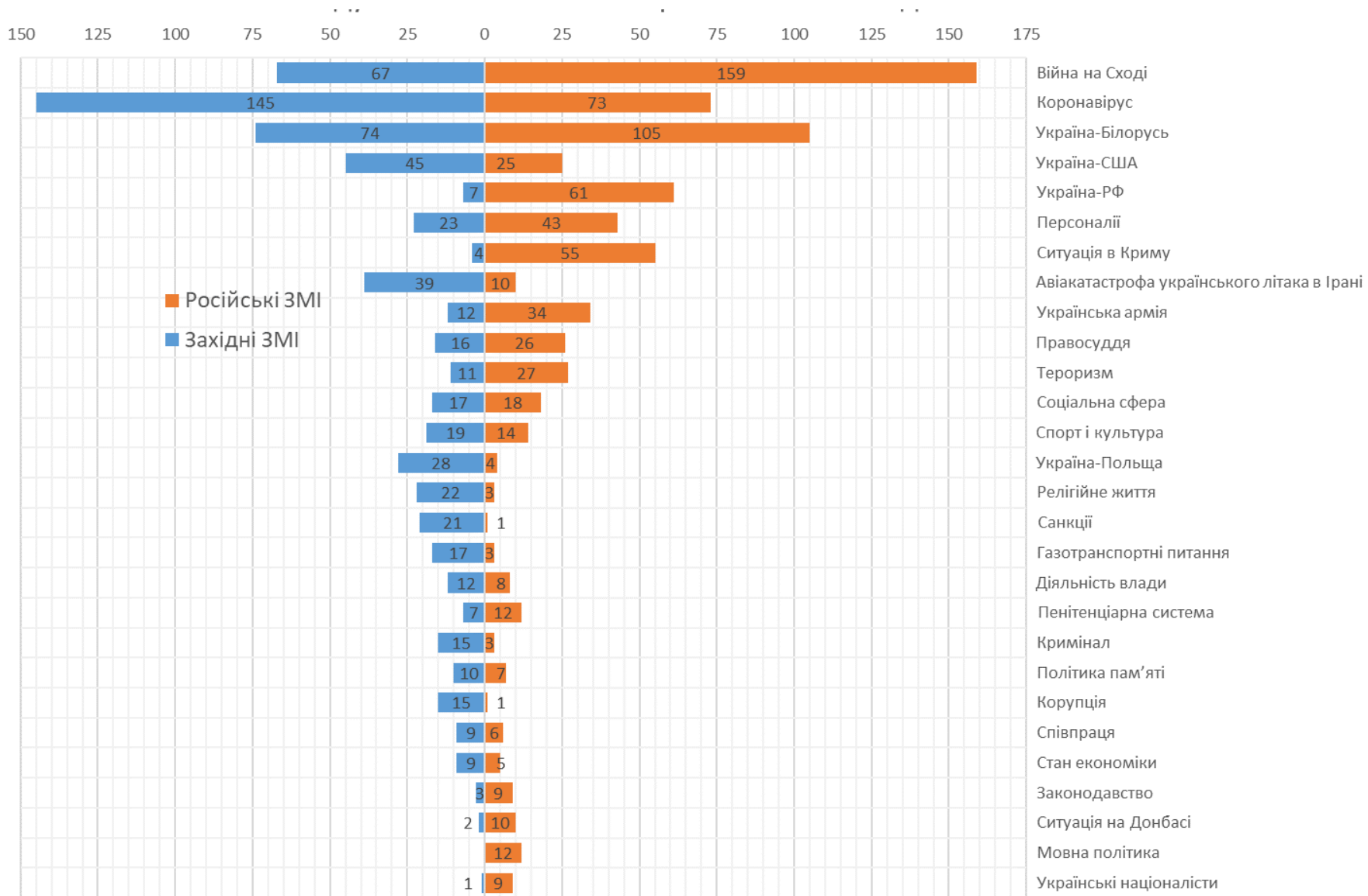
Діаграма 8. Іntenція (мета) повідомлень за соціальними інститутами

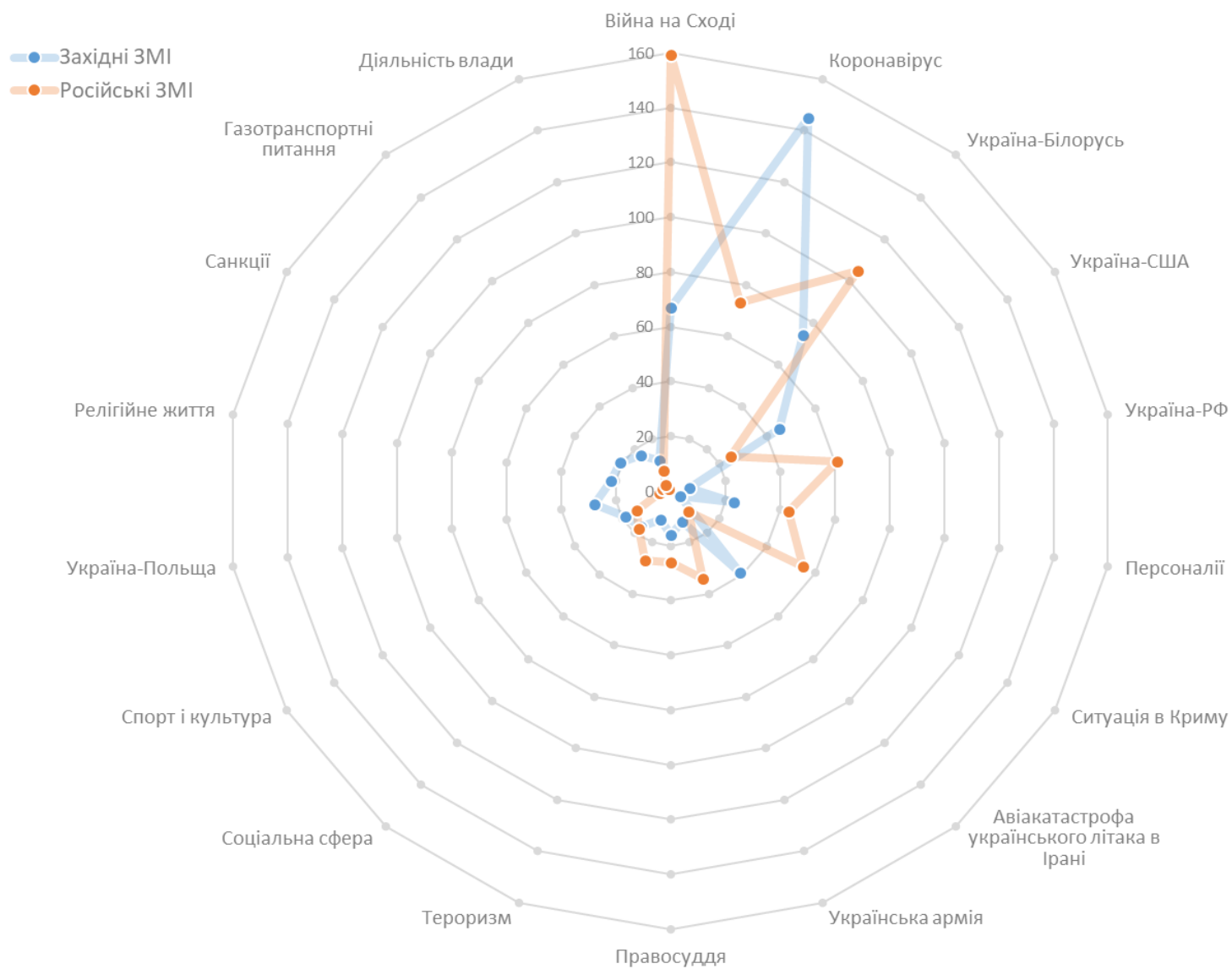
Діаграма 9. Згадувані партії

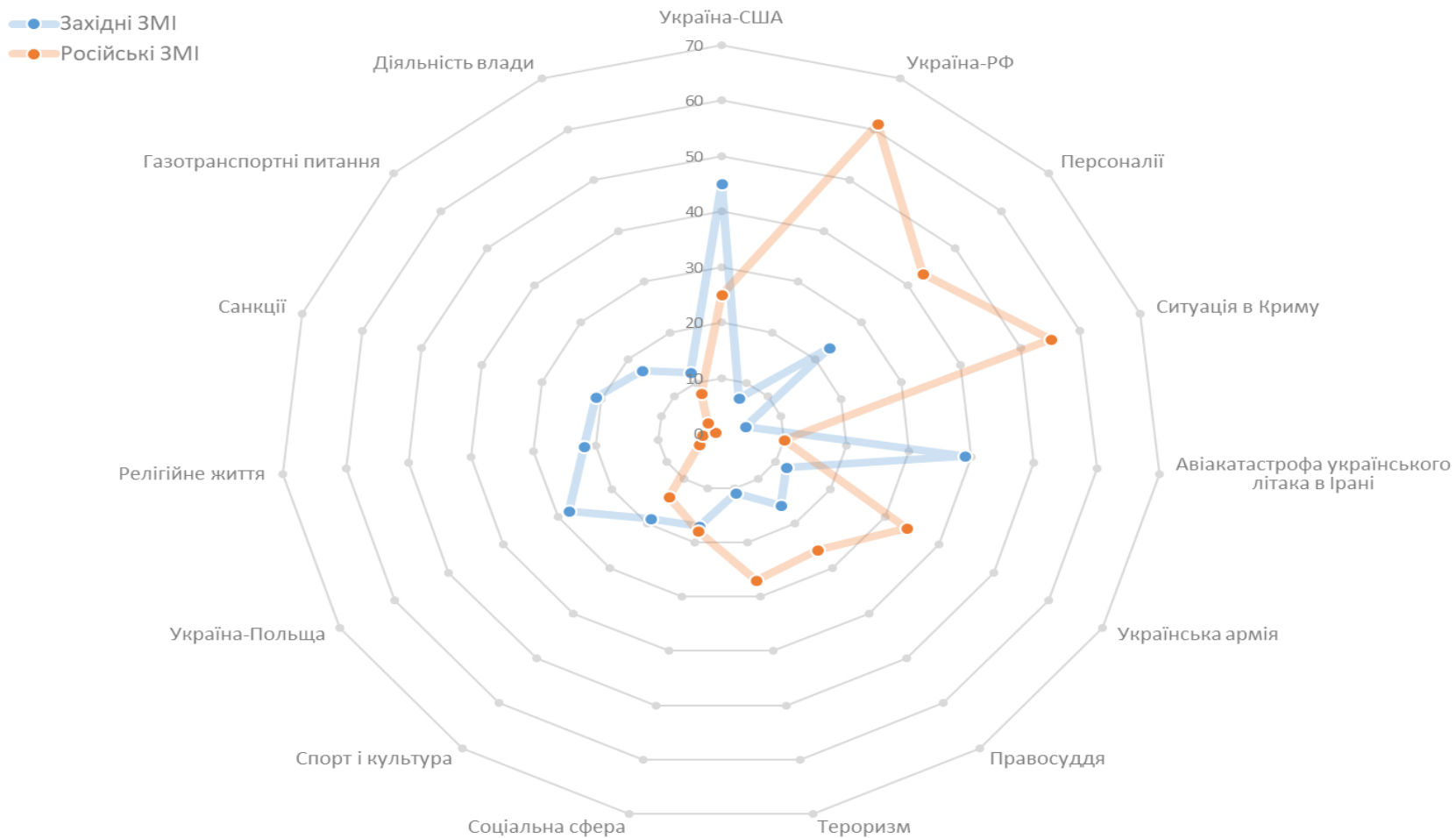
Діаграма 10. Персоналії

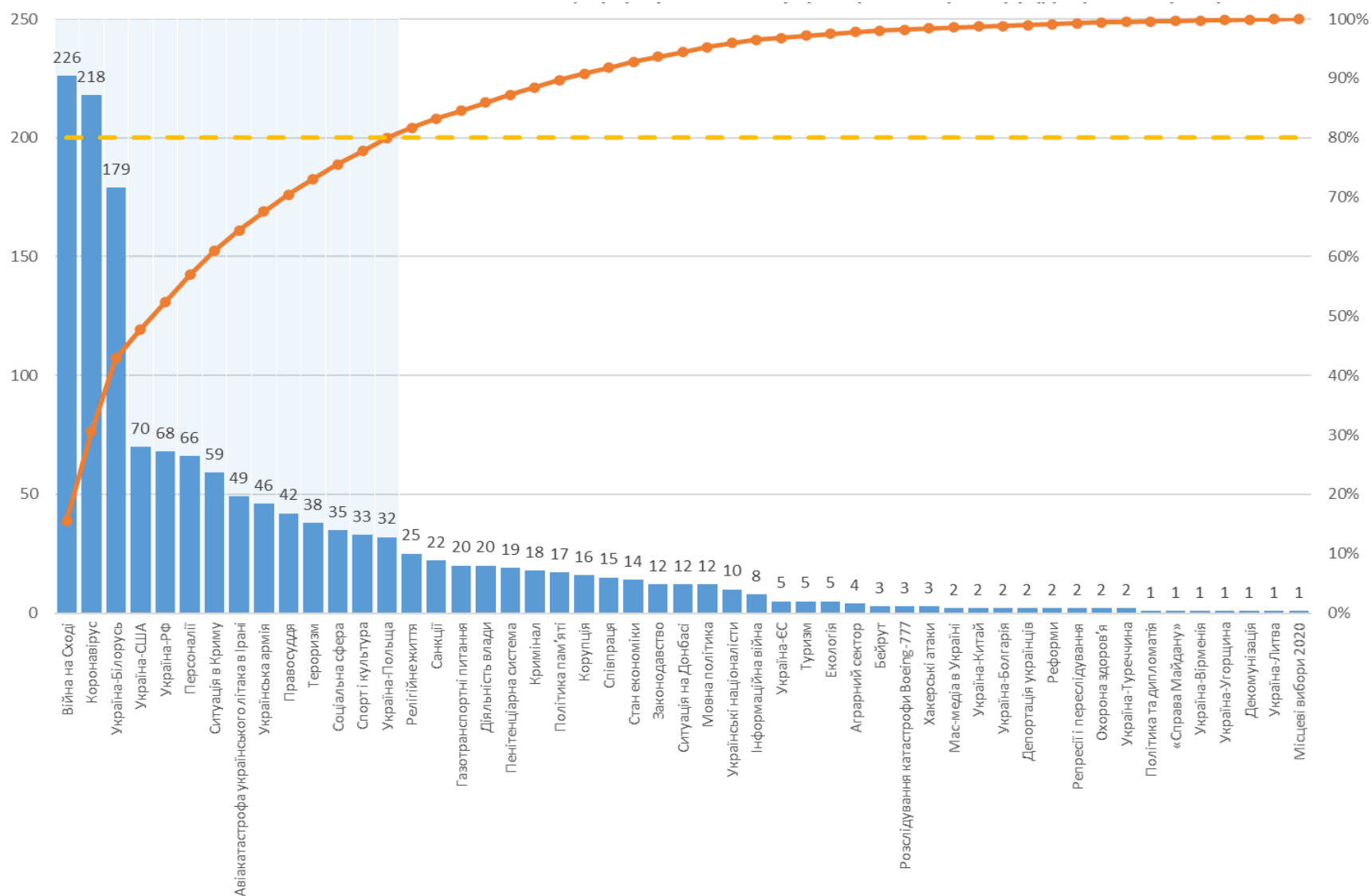
Діаграма 11. Найбільш згадувані тематичні теги в російських та західних ЗМІ

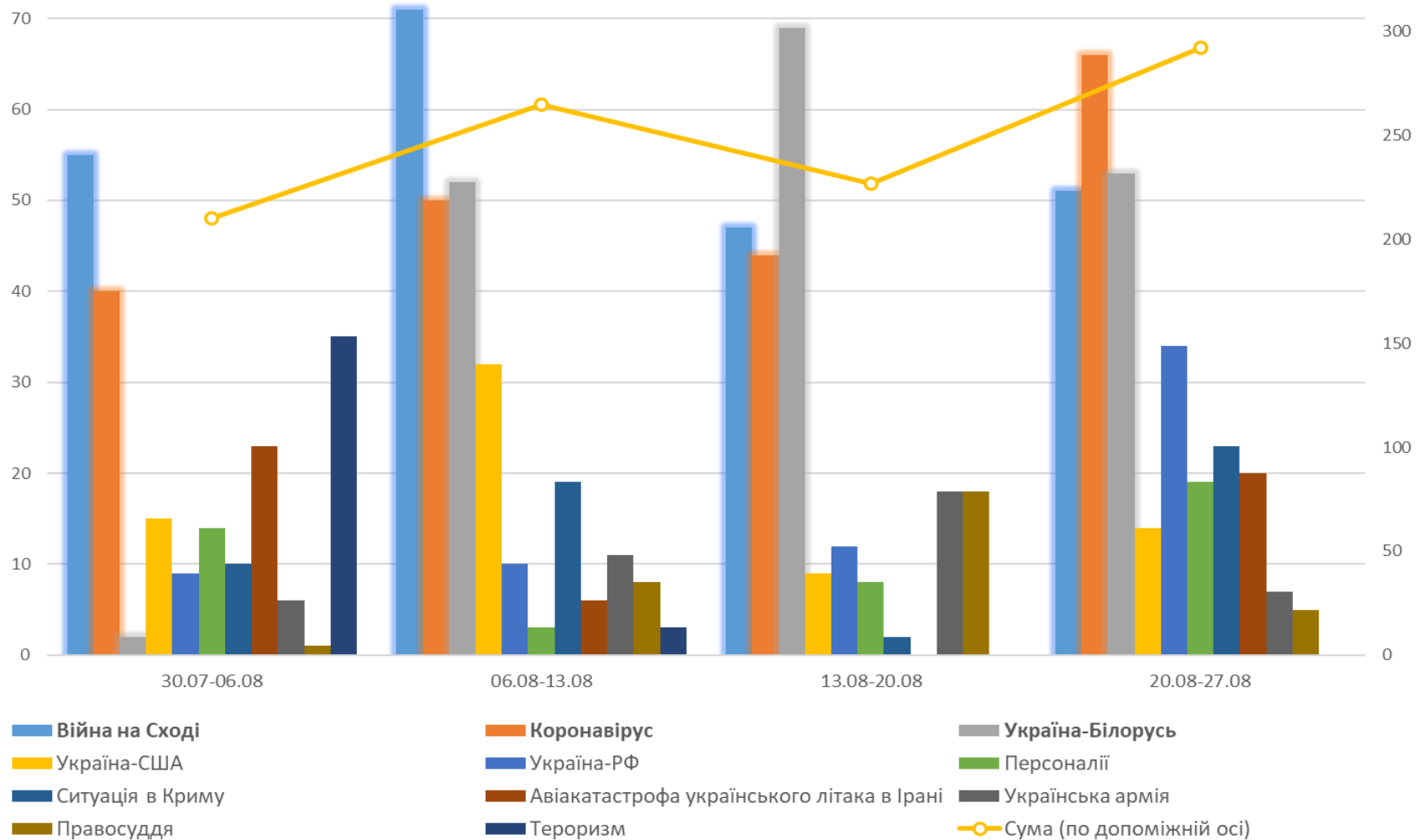
Діаграма 12. Найбільш згадувані тематичні теги в російських та західних ЗМІ

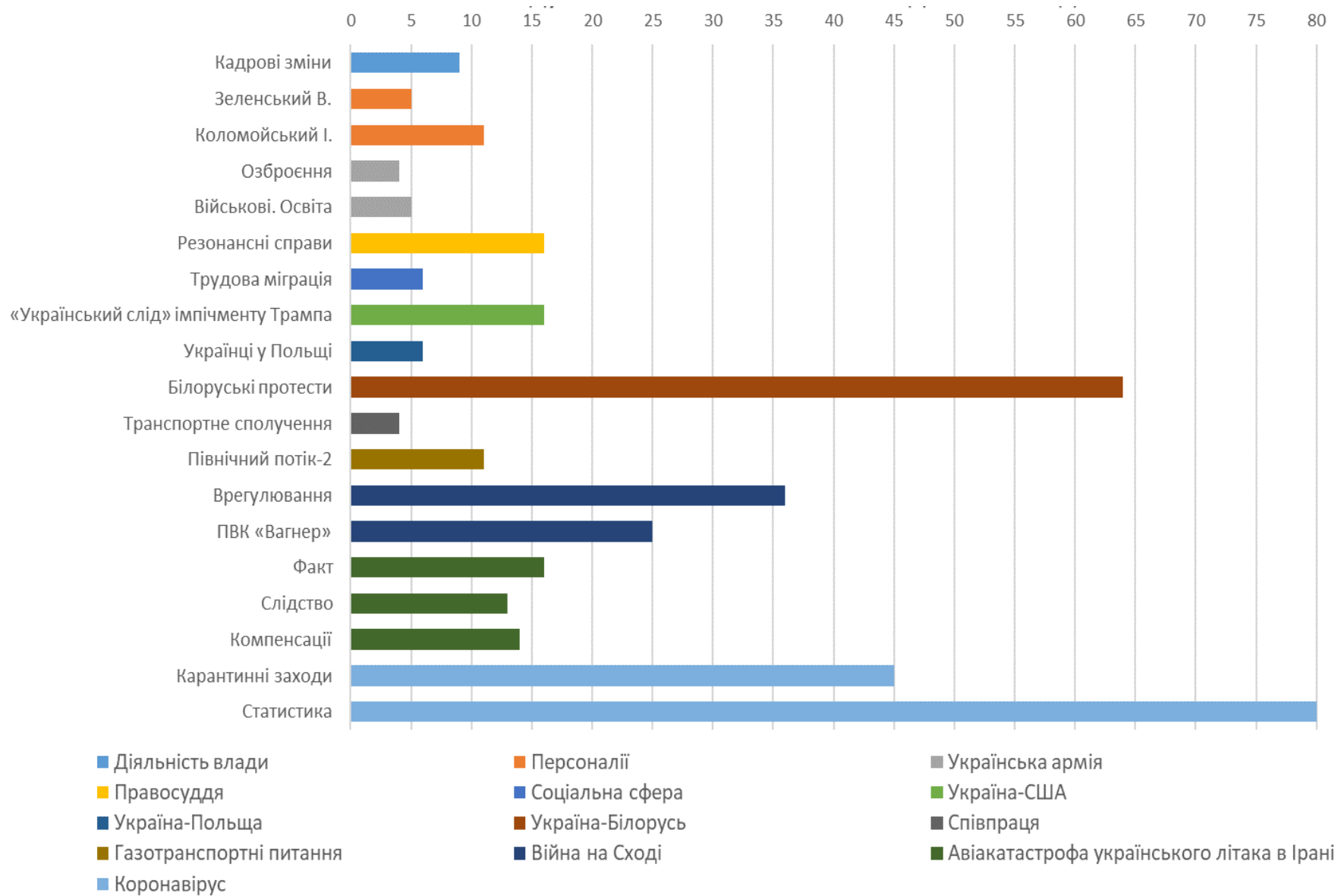
Діаграма 13. Масштабовані показники тегів, що не мають високих значень (виключно «Війна на Сході», «Коронавірус», «Україна-Білорусь»)

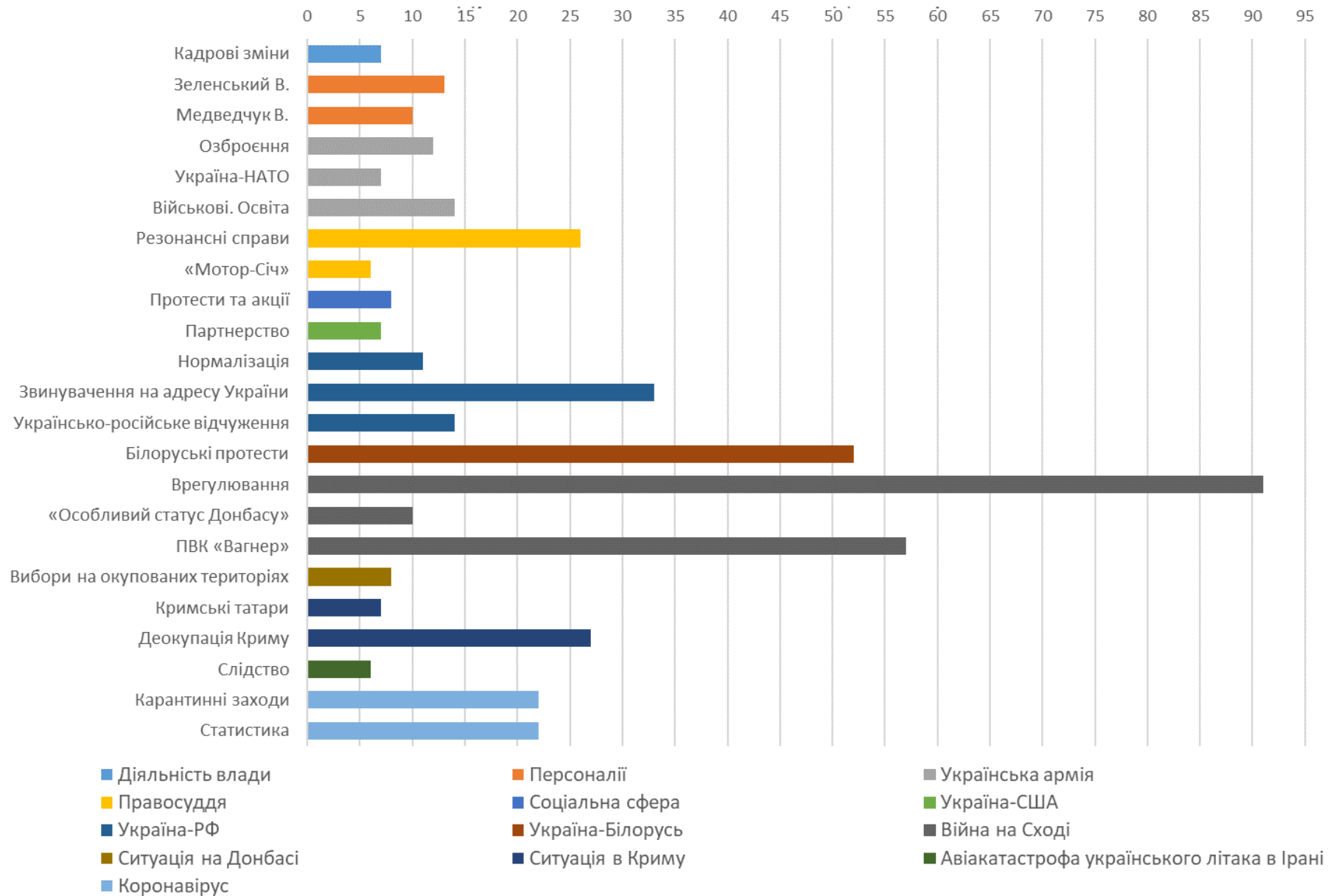
Діаграма 14. Найбільш топові тематичні теги, що формують 80% інформаційного простору (діаграма Парето)

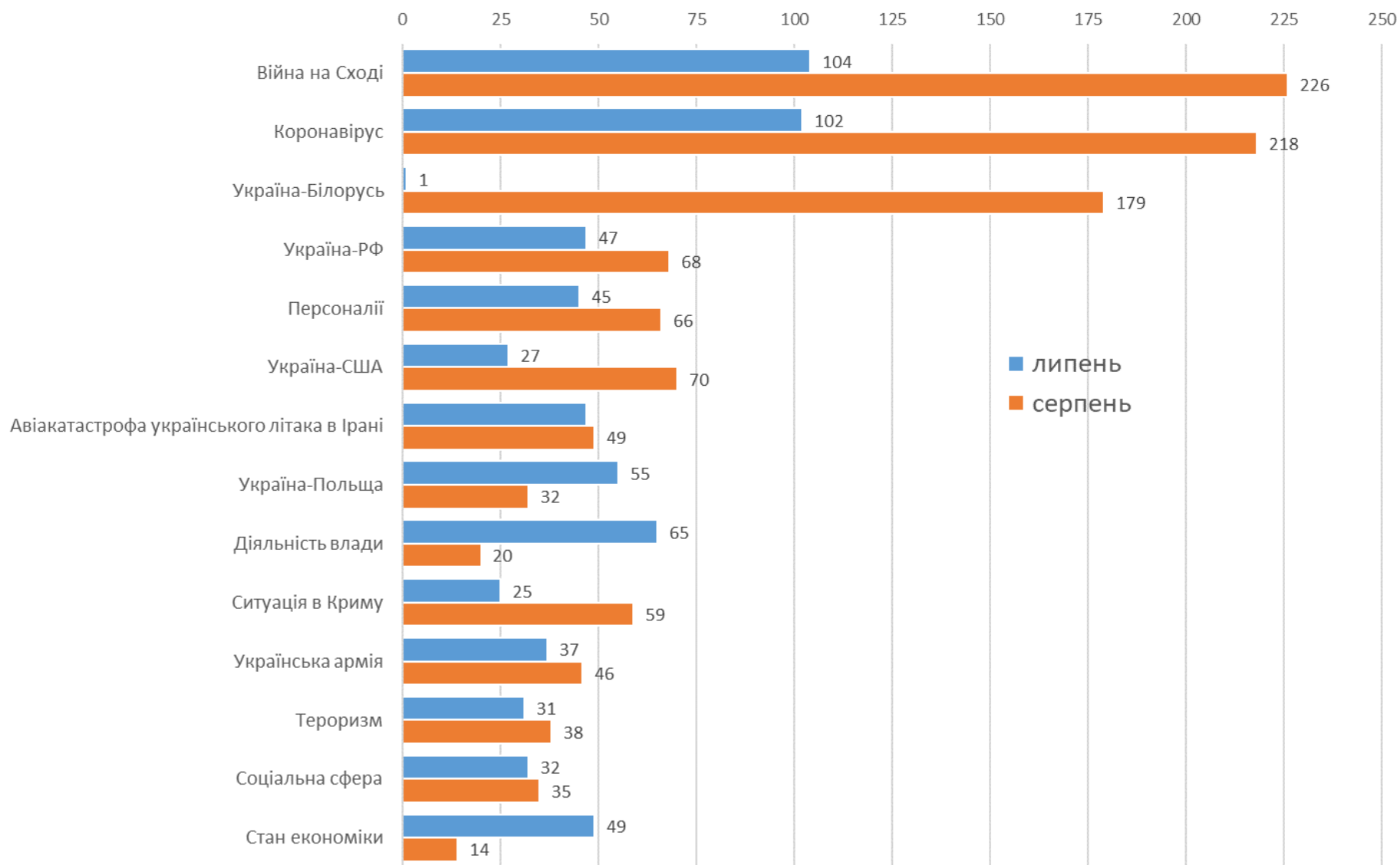
Діаграма 15. Динаміка найбільш топових тематичних тегів

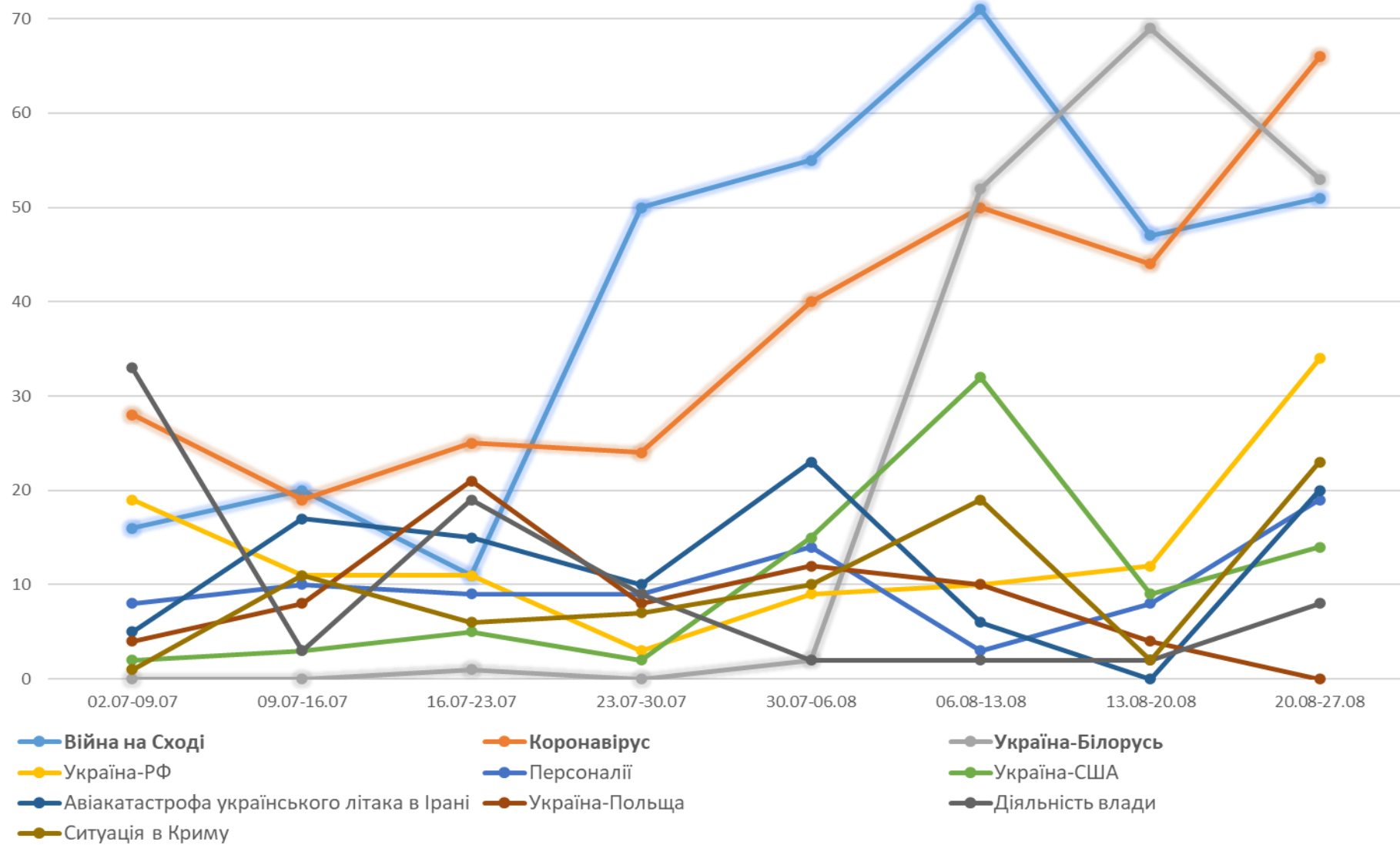
Діаграма 16. Найбільш згадувані тематичні теги та їх підтеги в західних ЗМІ

Діаграма 17. Найбільш згадувані тематичні теги та їх підтеги в російських ЗМІ

Діаграма 18. Порівняння кількості повідомлень найбільш топових тематичних тегів за липень – серпень.

Діаграма 19. Динаміка найбільш топових тематичних тегів за липень – серпень

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА ¹

Блог на сайті «Судово–юридична газета»

Про автора: Ірина Гловюк, доктор юридичних наук, професор, член НКР при Верховному Суді.

Повноваження суду першої інстанції щодо закриття кримінального провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння: доктрина і практика

Втрата суспільної небезпечності злочину внаслідок дескриміналізації не означає відсутності підстави кримінальної відповідальності.

КПК України, закріплюючи у ст. 284 повноваження суду закривати кримінальне провадження, передбачає: якщо обставини, передбачені пунктами 1, 2 частини першої цієї статті, виявляються під час судового розгляду, суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок. Якщо обставини, передбачені пунктами 5, 6, 7, 8, 9, 9-1 частини першої цієї статті, виявляються під час судового провадження, а також у випадку, передбаченому пунктами 2, 3 частини другої цієї статті, суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження. Проте ці формулювання КПК України не надають відповіді на запитання, як поступати суду у ситуації, коли має місце декриміналізація діяння, тобто обставина, передбачена п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України, – набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою. Пункт 2 ч. 3 ст. 314 КПК України натомість передбачає, що у підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення: закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4 – 8, 10 частини першої або частиною другою статті 284 цього Кодексу; тим самим визнаючи можливість застосування п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України у судовому провадженні. У інформаційному листі ВССУ «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» було зазначено, що суд має враховувати положення пунктів 4 – 8 ч. 1 та ч. 2 ст. 284 КПК і у разі виявлення зазначених у них обставин постановляти ухвалу про закриття кримінального провадження. Загалом КПК України доволі фрагментарно регламентує застосування підстави закриття кримінального провадження, яка передбачена п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України, – набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою.

Відмітимо, що ККС ВС надав певну відповідь на це запитання у постанові

¹ Збережено стиль і граматику оригіналу

від 3 грудня 2019 року. Вироком Кременецького районного суду Тернопільської області від 12 вересня 2018 року ОСОБА_1 визнано винуватим та засуджено до покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік. На підставі ст. 75 КК ОСОБА_1 звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 1 рік, з покладенням обов'язків, передбачених пунктами 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК. У касаційній скарзі прокурор просив скасувати судові рішення у зв'язку з істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність, а кримінальне провадження щодо ОСОБА_1 – закрити на підставі п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК, у зв'язку з декриміналізацією злочину. ККС ВС зазначив, що суд апеляційної інстанції під час розгляду апеляційної скарги засудженого про призначення йому менш суворої міри покарання залишив її без змін, при цьому не зважив, що 1 січня 2019 року набрав чинності Закон № 2531-VIII, яким внесено відповідні зміни до статті 246 КК. Тобто за наявності підстав, передбачених п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК, для закриття кримінального провадження щодо ОСОБА_1, у зв'язку зі скасуванням кримінальної відповідальності за вчинене ним кримінальне правопорушення, апеляційний суд не виконав обов'язкових вимог кримінального процесуального закону та не закриття провадження, чим допустив істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, визначених п. 1 ч. 2 ст. 412 КПК. Тим самим ККС ВС підтвердив можливість закриття кримінального провадження судом за п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України. Із цією позицією слід погодитись, проте ряд питань реалізації п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України у судовому провадженні залишилися не вирішеними.

Зважаючи на те, що рішенням про закриття кримінального провадження у зв'язку з відсутністю в діянні складу злочину в разі, коли злочинність і караність цього діяння були усунені новим кримінальним законом до вступу вироку в законну силу, забезпечується реалізація вимоги рівних підстав для поширення нового кримінального закону на осіб, які відповідно до статті 62 Конституції України щодо питання про кримінальну відповідальність вважаються невинними, незалежно від того, до чи після його прийняття було скоєно діяння. Таке рішення констатує відсутність злочинності та караності діяння за змістом нового кримінального закону і, відповідно, не тягне для особи будь-яких кримінально-правових наслідків, навпаки, воно спрямоване на захист прав цієї особи і само собою не може розглядатися як заподіяння їй шкоди, а тому – враховуючи, що питання про кримінальну відповідальність за діяння, яке втратило якість злочинності, виключається в принципі, – то й кримінальне переслідування відносно підозрюваного, обвинуваченого підлягає припиненню, то суд у судовому провадженні (не тільки підготовчому) не може не відреагувати на зміну державної оцінки певного діяння, і має у процесуальному порядку відреагувати на скасування кримінальної відповідальності за діяння. Зважаючи

на те, що для підготовчого провадження передбачено можливість закриття кримінального провадження за цією підставою, і те, що ч. 7 ст. 284 КПК України для судового розгляду як підстави ухвалення виправдувального вироку прямо передбачає лише ті, що передбачені пунктами 1, 2 частини першої цієї статті, суд першої інстанції під час судового розгляду вправі закрити кримінальне провадження на підставі п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України.

КПК України не вказує, до якого різновиду підстав відноситься декриміналізація діяння. Слід підтримати думку про те, що втрата суспільної небезпечності злочину внаслідок декриміналізації не означає відсутності підстави кримінальної відповідальності. На момент вчинення діяння містило склад злочину, було підставою для кримінальної відповідальності, тому декриміналізація діяння є nereабілітуючою підставою. Дійсно, враховуючи положення Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», зокрема те, що законодавцем не наділено особу, відносно якої закрито кримінальне провадження за даної підстави, правом на відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним переслідуванням, законодавець відносить дану підставу до nereабілітуючих підстав.

Процесуальний порядок закриття кримінального провадження за цією підставою та локальний предмет доказування у КПК України не виписаний. Разом з тим, враховуючи nereабілітуючий характер цієї підстави, слід вказати на логічність підходу, за якого особа, щодо якої кримінальну справу закрито у зв'язку з усуненням новим кримінальним законом злочинності і караності інкримінованого їй діяння, повинна мати можливість реалізувати у суді своє право на судовий захист, а суд, в свою чергу, – перевірити і оцінити законність і обґрунтованість прийнятих у даному провадженні процесуальних рішень, в яких зафіксована висунута щодо особи підозра у злочині на основі матеріалів, зібраних як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду, і в разі встановлення фактів, які підтверджують незаконність і необґрунтованість кримінального переслідування особи, вирішити питання про реабілітацію, тобто відновлення честі, гідності, які поставлені під сумнів неправомірними підозрою, обвинуваченням, відновлення її порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди. Закриття провадження з цієї підстави потребує таких же серйозних повних та всебічних досліджень, як і у справі, зокрема, з обвинувальним актом, судовий розгляд такої справи повинен відбуватися відповідно до чітко встановленої законом процедури; у випадку встановлення судом під час судового розгляду провадження декриміналізацію діяння, за вчинення якого обвинувальний акт відносно особи перебуває на розгляді в суді, суд повинен встановити: чи мала місце подія кримінального правопорушення, наявність в діянні обвинуваченого саме того складу кримінального правопорушення, яке

йому інкриміноване органами досудового слідства, та безпосередньо встановити факт декриміналізації діяння, в тому числі й перевірити чи набув чинності закон на підставі якого караність діяння було усунено

Зважаючи на те, що декриміналізація діяння є nereабілітуючою підставою закриття кримінального провадження, а отже, її застосуванням фактично констатується причетність особи до вчинення кримінально-караного діяння, то вона може бути застосована лише, якщо в судовому засіданні доведено, тобто встановлено доказами, що особа вчинила діяння і кримінальна відповідальність за це діяння скасована.

КПК України не передбачає, як вказувалося вище, особливостей процедури застосування п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України, зокрема, і у ситуаціях, коли обвинувачений під час судового засідання наполягає на ухваленні виправдувального вироку. У даному випадку має бути застосована аналогія закону, керуючись ст. 8, ч. 6 ст. 9 КПК України. Подібні суспільні відносини регулюються ч. 8 ст. 284 КПК України, яка передбачає, що закриття кримінального провадження або ухвалення вироку з підстави, передбаченої пунктом 1 частини другої цієї статті (тобто у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності), не допускається, якщо підозрюваний, обвинувачений проти цього заперечує. В цьому разі кримінальне провадження продовжується в загальному порядку, передбаченому цим Кодексом. Зважаючи, що звільнення особи від кримінальної відповідальності також є nereабілітуючою підставою, ці норми є релевантними для застосування за аналогією і при застосуванні п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України. Відмітимо, що у доктрині визнається логічність такого шляху вирішення цієї проблеми. Так, С.В. Томин зазначає, що у випадку заперечення обвинуваченим проти закриття кримінального провадження у зв'язку з прийняттям нового кримінального закону, який скасовує злочинність і караність інкримінованого йому діяння, суд зобов'язаний перевірити у судовому засіданні по суті викладені доводи обвинуваченого і оцінити законність і обґрунтованість висунутої підозри в інкримінованому йому діянні, і, відповідно, вирішити питання про наявність підстав для застосування процедури реабілітації, якими у всякому випадку повинні бути незаконність відкриття кримінального провадження, незаконність підозри, обвинувачення, незаконність обвинувального акту. Х.М. Павич вважає, що якщо було заявлено клопотання про необхідність реабілітації обвинуваченого, то таке закриття можливе лише на стадії судового розгляду, за результатами якого суд повинен встановити: чи мала місце подія кримінального правопорушення, наявність в діянні обвинуваченого саме того складу кримінального правопорушення, яке йому інкриміноване органами досудового розслідування, та безпосередньо встановити факт декриміналізації діяння, в тому числі й перевірити, чи набув чинності закон, на підставі якого караність діяння було усунено. У випадку, якщо судом буде встановлено відсутність події кримінального правопорушення чи

відсутність в діянні складу кримінального правопорушення, суд ухвалює виправдувальний вирок, що дає особі право на так звану реабілітацію. Таким чином, якщо обвинувачений під час судового засідання наполягає на ухваленні виправдувального вироку, вважаємо, що суд не вправі закрити кримінальне провадження за наявності підстави, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України, і має продовжувати провадження у загальному порядку та ухвалити вирок.

Отже, викладені проблемні аспекти застосування п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України свідчать про нагальну потребу внесення змін та доповнень до КПК України з метою вирішення вищезазначених питань (<https://sud.ua/ru/news/blog/171051-povnovazhennya-sudu-pershoyi-instantsiyi-schodo-zakrittya-kriminalnogo-provazhennya-u-zvyazku-z-dekriminalizatsiyeyu-diyannya-doktrina-i-praktika>). – 2020. – 12.08).

Блог на сайті «Судово–юридична газета»

Про автора: Ярослав Романюк, суддя Верховного Суду України у відставці, голова Верховного Суду України в 2013–2017 роках, доктор юридичних наук

Ще раз про проблемні питання визначення початку перебігу позовної давності

До законодавчого удосконалення положень ЦК щодо початку перебігу позовної давності правникам залишається вміло використовувати існуюче регулювання для справедливого вирішення спорів.

Про свою точку зору щодо початку перебігу позовної давності за виндикаційними вимогами мені вже доводилося писати, пропонуючи як шляхи удосконалення цієї норми на законодавчому рівні, так і формування належної судової практики її застосування. Для наглядності тоді описувалися найпростіші випадки: коли на час пред'явлення власником до суду позову про витребування майна з чужого володіння майно перебуває в особи, яка заволоділа ним з часу вибуття з володіння позивача. Повернутися зараз знову до цієї теми спонукала практика застосування судами статті 388 Цивільного кодексу України у випадках, коли майно вибуло з володіння власника до однієї особи, але на час пред'явлення власником позову про витребування майна вже перебуває у володінні іншої. Такі випадки, коли після заволодіння чужим майном воно за низкою договорів відчужується, є доволі поширеними на практиці. Зараз для наглядності я обрав постанову Великої Палати Верховного Суду від 26 листопада 2019 року у справі № 914/3224/16, в якій вирішувалася саме така правова проблема.

Цю справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду передав Касаційний

господарський суд на підставі частини п'ятої статті 302 Господарського процесуального кодексу України. Підставою для цього, як було вказано в ухвалі про передачу справи на розгляд Великої Палати, стало те, що справа містила виключну правову проблему і така передача була необхідна для забезпечення розвитку права і формування єдиної правозастосовчої практики. Обґрунтовуючи підставу для передачі справи на розгляд Великої Палати, Касаційний господарський суд зазначив, що виключною правовою проблемою, яка має важливе значення для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики, є питання щодо застосування судами положень статей 256, 261 ЦК України при визначенні початку перебігу позовної давності у правовідносинах, що регулюються статтею 388 ЦК України, а саме з моменту, коли особа довідалася/або могла довідатися про порушення її права, тобто з моменту вибуття майна із власності або користування, чи з моменту, коли особа довідалася/або могла довідатися про порушення свого права шляхом набуття майна особою, у якої це майно знаходиться на час подачі позову.

Розглянувши справу, Велика Палата Верховного Суду зазначила, що, оскільки право власності позивача на спірну земельну ділянку було порушено в момент її вибуття з його власності у володіння іншої особи, то початок перебігу позовної давності для позову, поданого на захист цього порушеного права, пов'язується з моментом, коли позивач довідався або міг довідатися про порушення його права або про особу, яка його порушила, а саме про факт вибуття з його власності у володіння іншої особи. Про те, чи має правове значення обізнаність позивача про особу, в чий володіння вибула належна йому земельна ділянка, Велика Палата не висловила. Водночас, з метою забезпечення єдності судової практики, Велика Палата Верховного Суду відступила від висновків, висловлених у постановках Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 16 серпня 2018 року у справі № 711/802/17 та від 6 червня 2018 року у справі № 520/14722/16-ц, згідно з якими початок перебігу позовної давності за вимогами про витребування майна в порядку статті 388 ЦК України слід відліковувати з моменту набуття добросовісним набувачем права власності на майно, а не з моменту, коли позивач дізнався про вибуття свого майна до іншої особи, яка згодом його відчужила добросовісному набувачу.

Висновки Верховного Суду спонукали мене поділитися деякими своїми думками з окресленої проблематики.

Частина перша статті 261 Цивільного кодексу України встановлює, що перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. На перший погляд, законодавець встановив правило, за яким початок перебігу позовної давності розпочинається від дня настання однієї з двох обставин: або 1) від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про факт порушення свого

права; або 2) від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про особу, яка порушила право. Однак такого висновку можна дійти лише шляхом суто формального тлумачення цієї норми, характерного для позитивістського підходу радянської доби, коли сповідувався принцип соціалістичної законності.

Натомість, на мою думку, окреслену норму необхідно тлумачити у системному зв'язку з поняттям позовної давності, яке міститься в статті 256 Цивільного кодексу України. Згідно з цим визначенням позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Тобто інститут позовної давності пов'язано з інститутом пред'явлення позову, який вимагає наявності даних про особу відповідача. Та і справді: хіба можна захистити своє порушене право в суді за відсутності даних про те, від кого слід вимагати поновлення порушеного права?

За таких обставин початок перебігу позовної давності відповідно до частини першої статті 261 Цивільного кодексу України повинен починатися від дня, коли особа довідалася або могла довідатися сукупно як про факт порушення свого права, так і про особу, до якої слід пред'являти судовий позов. Відсутність обізнаності особи про другу з цих обставин – про особу, відповідача, позбавляє особу можливості звернутися до суду з вимогою про захист свого права чи інтересу, отже, унеможливорює початок перебігу позовної давності.

У законодавствах країн континентальної системи права останнім часом проявляється саме така тенденція: для визначення початку перебігу позовної давності враховується не лише обізнаність особи про обставини, якими обґрунтовуються її вимоги, але і її обізнаність про особу, яка порушила її право.

Наглядним прикладом цього є оновлена з 1 січня 2002 року редакція параграфу 199 Німецького цивільного уложення, відповідно до якого вирішальним фактором для початку перебігу позовної давності є не лише обізнаність кредитора про обставини порушення його права, але і про особу боржника.

Подібна норма міститься і в Модельних правилах європейського приватного права, стаття III.-7:301 яких необізнаність кредитора про особу боржника визнає як підставу для зупинення перебігу позовної давності. Модельні правила були напрацьовані спеціально утвореною для цього Комісією по підготовці європейського цивільного кодексу в період з 1999 до 2009 року. До складу Комісії увійшли професори різних університетів країн – членів Європейського союзу. Тобто Комісія була свого роду академічним зібранням, результат роботи якого відображав насамперед розвиток цивільно-правової думки в Європі.

З 1 вересня 2013 року аналогічну норму запровадив і російський законодавець. Так, відповідно до пункту 1 статті 200 Цивільного кодексу Російської Федерації перебіг строку позовної давності розпочинається від дня, коли особа довідалася або повинна була довідатися про порушення свого права і про того, хто є належним відповідачем за позовом про захист цього права.

Крокуючи в ногу з прогресивними європейськими тенденціями розвитку цивільного права, розробники Цивільного кодексу України запропонували підтримане в подальшому законодавцем правило частини першої статті 261 Цивільного кодексу України, за яким початок перебігу позовної давності розпочинається від дня, коли потенційний позивач оволодів достатньою для пред'явлення позову інформацією. Такою є сукупна інформація як про обставини порушення свого права, так і про особу, яка його порушила – відповідача за позовом.

Застосування такого правила не викликає труднощів у договірних правовідносинах, адже позивачу відома особа контрагента за договором, який порушив взяте на себе договірне зобов'язання. Не повинно виникати проблем із застосуванням цього правила і при вирішенні в'їдикаційних позовів, коли майно вибуло з володіння законного власника та перейшло у володіння іншої особи, яка продовжує ним володіти на момент пред'явлення власником позову про його витребування.

Однак на практиці на час пред'явлення власником позову про витребування свого майна відповідач як володільць спірного майна зовсім не обов'язково є тією самою особою, яка заволоділа ним в момент вибуття майна з володіння позивача. Випадки, коли в момент вибуття майна з володіння законного власника воно спершу переходить у володіння однієї особи, в подальшому неодноразово відчужується і на момент пред'явлення позову до суду перебуває у володінні іншої особи, є доволі поширеними. Така ситуація мала місце і у справі, розглянутій Великою Палатою. У зв'язку з цим у Касаційного господарського суду і виникло питання про те, чи правильно обчислювати перебіг позовної давності від дня, коли майном заволодів нинішній його володільць – належний відповідач у справі про витребування майна з чужого незаконного володіння?

На перший погляд при кожній зміні особи володільця перебіг позовної давності слід розпочинати заново, адже кожний випадок заволодіння майном власника незаконним володільцем є самостійним порушенням права власника. Однак, на мою думку, таке застосування положення про початок перебігу позовної давності буде не чим іншим, як штучним продовженням позовної давності.

Для правильного визначення початку перебігу позовної давності при вирішенні в'їдикаційних позовів у випадку, якщо відповідач – нинішній володільць спірного майна, не є тією особою, яка заволоділа ним зразу після вибуття з володіння позивача, слід виходити з такого.

Як обґрунтовувалося вище, відповідно до частини першої статті 261 Цивільного кодексу України, перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися сукупно як про факт порушення свого, права, так і про особу, яка його порушила.

У правовідносинах, які регулюються статтею 388 Цивільного кодексу

України, право позивача порушується в момент вибуття майна з його володіння. Можливість захистити порушене право в суді у власника виникає від дня, коли він довідався або міг довідатися вже про першого незаконного володільця. У зв'язку з цим правове значення для правильного визначення початку перебігу позовної давності має обізнаність позивача про обставини вибуття майна з його володіння, в тому числі про особу першого незаконного володільця. Таким чином, належним відповідачем у справі про витребування майна з чужого незаконного володіння є нинішній володільець спірного майна. Однак початок перебігу позовної давності за такою вимогою необхідно обчислювати від дня, коли позивач довідався, або, вживши можливих та необхідних у такій ситуації заходів, міг довідатися про обставини вибуття майна з його володіння, в тому числі і про першу особу, до якої майно перейшло у володіння. Коли йдеться про об'єкти нерухомого майна, такими заходами насамперед є ознайомлення позивача із реєстром речових прав, який ведеться відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Якщо ж, вживши можливих та необхідних заходів, позивачу не вдалося встановити першу особу, до якої у володіння перейшло його майно, то і перебіг позовної давності не розпочинається. Однак, якщо в подальшому майно перейшло у володіння іншої особи, про що в реєстрі речових прав з'явився відповідний запис, то від дня здійснення такого запису необхідно обчислювати перебіг позовної давності, адже позивач вже міг довідатися про особу, яка володіє його майном.

Застосування такого правила сприятиме законним власникам в реальному захисті свого права, порушеного вибуттям майна у незаконне володіння інших осіб. Однак в окремих випадках це може поставити у вкрай несприятливе становище відповідача, чим буде порушено баланс інтересів між сторонами тепер вже на користь позивача. Йдеться про випадки, коли між фактом вибуття майна з володіння позивача та фактом встановлення ним особи, у володінні якої його майно перебуває, проходить значний проміжок часу. Наприклад, при викраденні транспортного засобу. Тоді відповідачу – нинішньому володільцю майна з плином часу може бути важко вибудувати свій захист на задованих доказах, особливо за умови, що він є не першим володільцем спірного майна і про обставини вибуття майна з володіння позивача йому нічого не відомо. За таких обставин позовна давність не виконає поставлених перед нею завдань: забезпечити юридичну визначеність та остаточність, впорядкувати цивільний обіг, дисциплінувати його учасників, одночасно запобігаючи порушенню прав потенційних відповідачів, які можуть статися в разі прийняття судом рішення на підставі доказів, що стали неповними із плином часу.

Для врегулювання такої ситуації варто звернутися до досвіду країн Європи. Наприклад, швейцарський законодавець в частині першій статті 60 Швейцарського зобов'язального закону встановив, що позовна давність за

вимогою про відшкодування збитків або компенсацію моральної шкоди становить один рік від дня, коли потерпілий довідався про шкоду і про особу, яка її заподіяла, але у всіх випадках десять років від дня діяння, в результаті якого було заподіяно збитки.

Оскільки ситуації у справах про відшкодування шкоди і про витребування майна є схожими, адже і в першому, і в другому випадку для захисту свого порушеного права в суді від позивача вимагається обізнаність як про факт порушення права, так і про особу, яка його порушила, такий підхід варто перейняти і українському законодавцю. В європейських національних правових системах аналогічне правило застосовується і в комерційних відносинах, наприклад, у зв'язку з наявністю прихованих недоліків при виконанні договорів будівельного підряду.

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 року № 650 утворено робочу групу щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України. Це дає надію, що робоча групи зверне увагу, серед іншого, на запропоновані шляхи удосконалення положень Цивільного кодексу України щодо початку перебігу позовної давності. А до законодавчого удосконалення положень Цивільного кодексу України щодо початку перебігу позовної давності правникам залишається вміло використовувати існуюче законодавче регулювання для справедливого вирішення спорів (<https://sud.ua/ru/news/blog/173257-sche-raz-pro-problemni-pitannya-viznachennya-pochatku-perebigu-pozovnoyi-davnosti>). – 2020. – 15.08).

Блог на сайті «LB.ua»

Про автора: Сергій Калинчук, хірург, кандидат медичних наук, експерт голови Одеської ОДА з гуманітарних питань

Велике будівництво: «нічого в нікуди»

Міністерство охорони здоров'я України розпочало реалізацію обіцянки Президента Володимира Зеленського облаштувати приймальні відділення понад 200 опорних лікарень. На початку липня цього року міністр охорони здоров'я Максим Степанов заявив, що в перелік обладнання, яке буде закуповувати МОЗ, входять комп'ютерні томографи, ангіографи та інше. На думку міністра, це обладнання допоможе зробити відділення ефективними, але насправді така закупівля може поставити хрест на реформуванні екстреної медичної допомоги.

Замість старих приймалень – Emergency Departments

Позаминулого тижня МОЗ затвердив медико-технічні вимоги (МТВ) для проведення закупівлі медобладнання, на яку постановою Кабміну від 8 липня 2020 року №613 було виділено 5,3 млрд гривень. Відповідно до розрахунків, для

приймальних відділень опорних лікарень планується закупити 48 ангиографів (орієнтовна вартість 22,5 млн гривень за одиницю), 161 комп'ютерний томограф (22 млн гривень за одиницю) і 135 ендоскопічних стійок (5 млн гривень за одиницю). Решту необхідного для лікарень медобладнання повинні будуть закупити самі медустанови.

Оснащення приймальних відділень медобладнанням пов'язано з реформуванням системи екстреної медичної допомоги (ЕМД), яке було розпочато ще у 2012 році з прийняттям Закону «Про екстрену медичну допомогу». Ідея полягала в тому, щоб створити в українських лікарнях аналоги європейським і американським Emergency Departments. Саме в цих відділеннях важким пацієнтам надається екстрена допомога доки їх стан не буде стабілізовано. Окрім того, в Emergency Departments приймають пацієнтів, діагностують і сортують їх для направлення на подальше лікування в інші відділення.

Отже, реконструкція приймальних відділень має передбачати створення принципово нової інфраструктури для надання медичної допомоги населенню. Тому ініціатива Президента Зеленського є правильною та своєчасною, але реалізація чиновниками МОЗ цього стратегічного проекту може призвести до руйнації всієї системи ЕМД. Окрім того, у головних лікарів в регіонах першочергово лунає одне питання: скільки коштів виділено з держбюджету на створення і, відповідно, повноцінне оснащення нових відділень?

Освоїти мільярди на неіснуюче

Почнемо з того, що в Законі «Про екстрену медичну допомогу», на підставі якого і реалізується проект, немає жодного слова про «приймальні відділення». У статті 10 закону чітко сказано, що «відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги є структурним підрозділом багатопрофільної лікарні, в якому у цілодобовому режимі забезпечується надання ЕМД пацієнтам, доставленим бригадами ЕМД чи іншими особами, та пацієнтам, які звернулися за наданням такої допомоги чи іншої невідкладної медичної допомоги особисто».

Також жодного згадування «приймальних відділень» немає і у розпорядженні Кабінету Міністрів від 29 січня 2020 р. № 111-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи екстреної медичної допомоги». Навпаки, підпунктом 21 пункту 4 зазначеного розпорядження обласним держадміністраціям (ОДА) та КМДА доручено створити відділення ЕМД у багатопрофільних лікарнях інтенсивного лікування. Тобто, МОЗ не має жодного стосунку до створення і, відповідно, оснащення відділень ЕМД.

А в постанові уряду №613 сказано, що гроші виділяються для закупівлі медобладнання в «приймальні відділення», що означає зовсім інше. Тож яким чином Кабмін планує законно витратити понад 5 млрд гривень на «приймальні відділення», створення та існування яких взагалі не передбачено законодавством

– це питання відкрите.

Спочатку фахівцям у галузі охорони здоров'я, які активно обговорюють майбутню закупівлю, здалося, що має місце неухважність та помилка спеціалістів МОЗ, які неправильно назвали відділення ЕМД старим формулюванням “приймальні відділення”. Але 11.08.2020 року МОЗ вніс зміни до свого наказу від 30.07.2020 №1731, яким було створено робочу групу для розробки пропозицій до медико-технічних вимог до обладнання відділень ЕМД. Згідно з новим документом, назву наказу №1731 змінено на “Про утворення та затвердження складу робочої групи з питань розробки пропозицій до медико-технічних вимог до обладнання для приймальних відділень опорних закладів охорони здоров'я у госпітальних округах та критеріїв розподілу такого обладнання”. Тобто керівництво МОЗ у своїх нормативно-правових актах свідомо змінило законом визначене формулювання на вигадане

Для такої дивної логіки МОЗу напрошується лише одне пояснення: не дивлячись на децентралізацію, у цьому відомстві дуже хочуть освоїти кошти на централізовану закупівлю. Але МОЗ не може закупити медобладнання для відділень ЕМД, бо виконавцями відповідного пункту вищевказаного розпорядження Кабміну є ОДА та КМДА. А тому виходить, що в профільному міністерстві по суті вигадали “приймальні відділення”, які тепер без жодних правових підстав вирішили терміново оснастити найдорожчим обладнанням, яке до того ж, не є необхідним для відділень ЕМД! І де при цьому бюджет на створення самих відділень в регіонах?

Згідно з наказом МОЗ від 19.05.2020 №1167 Примірний табель матеріально-технічного оснащення відділень ЕМД визначає такі зони:

1) Приймально-сортувальна (передбачає наявність спирометра, глюкометра, електрокардіографа, монітора пацієнта, пульсоксиметра та ін.)

2) Загальномедична (передбачає наявність дефібрилятора, шприцевого насоса, монітора пацієнта, пульсоксиметра, отоскопа, електрокардіографа, негатоскопа та ін.)

3) Зона ресусцитації (реанімація) (передбачає наявність апарату штучної вентиляції легенів (ШВЛ), монітора пацієнта, шприцевого насоса, капнографа, апарату УЗД та ін.)

4) Лікарсько-медсестринський пост (передбачає наявність центральної станції моніторингу і пристрій для зв'язку з бригадами ЕМД).

5) Заклад охорони здоров'я, у якому розміщено відділення ЕМД (передбачає наявність лабораторних аналізаторів, цифрового рентгена, комп'ютерного томографа (КТ), магнітно-резонансного томографа (МРТ), ангиографа, ендоскопів).

Слід звернути увагу, що 5 зона не належить до відділення ЕМД. Табель лише регламентує, що в лікарні, де є відділення ЕМД, обов'язково повинно бути вказане медобладнання, яке застосовується для діагностики та лікування

пацієнтів. Більше того, твердження про те, що рентген, КТ, МРТ та ангіограф не належать до відділення ЕМД дублюється в проекті нового Положення про відділення ЕМД, який виносився МОЗ для громадського обговорення.

Це означає, що МОЗ в рамках створення відділень ЕМД в першу чергу планує закупити медобладнання, яке до цих відділень взагалі не належить.

Варто зазначити, що для реалізації всього цього проекту з «приймальними відділеннями» в МОЗ в червні цього року була створена робоча група, яка розробляла МТВ на закупівлю потрібного для відділення ЕМД медобладнання. І спочатку МТВ розроблялися на апарати ШВЛ, монітори пацієнта, дефібрилятори, апарати УЗД, рентгени, електрокардіографи та інше, тобто на ту апаратуру, яка першочергово необхідна для діагностики, моніторингу та лікування пацієнтів.

Але з незрозумілих причин вже за 2 тижні після початку підготовки цих МТВ керівництвом МОЗ було прийнято рішення змінити склад робочої групи і відмовитися від усього обладнання, необхідного безпосередньо для відділення ЕМД, а централізовано закупити тільки ангіографи, КТ та ендоскопічні стійки. Але навіщо?

Уявімо звичайну для багатoproфільної лікарні ситуацію. «Швидка» доставляє важкого пацієнта після ДТП. Через відсутність часу на тривалу діагностику, пацієнта відразу везуть в операційну, де його підключають до наркозно-дихального апарату, проводять УЗД-діагностику і за можливості роблять рентген. Хворого обов'язково підключають до монітора, щоб медперсонал міг контролювати його основні показники життєдіяльності, і оперують. В разі зупинки серця, медперсонал повинен мати дефібрилятор, а для проведення інтенсивної терапії пацієнту після операції у відділенні має бути апарат ШВЛ.

У тих випадках, коли стан пацієнта дозволяє і є відповідні показання, йому мають проводити комп'ютерну томографію. Але в більшості ургентних випадків ключовим для порятунку життя є хірургічне та реанімаційне обладнання.

Безглузда закупівля

Будь-який компетентний лікар скаже, що ангіограф є найважливішим медобладнанням, яке використовують для діагностики і лікування захворювань серцево-судинної системи. Після початку інфаркту міокарда у пацієнта є від 2 до 24 годин для того, щоб його прооперували.

Тому ангіографи потрібні. Тільки є один момент – вони в країні вже є і в достатній кількості. У 2017 році уряд Володимира Гройсмана розпочав програму по створенню кардіоцентрів з ангіографами і за 3 роки, у співфінансуванні з місцевими бюджетами їх було закуплено 38 одиниць, а ще 7 планується докупити в цьому році. За інформацією Мінфіну, ще минулого року МОЗ у своїх листах від 11.05.2019 №23.23/332/12291 та від 07.11.2019 №10-11/44810/2-19 повідомляв, що в результаті планованої дозакупки 7 ангіографів буде досягнуто

100% покриття території всієї України реперфузійними центрами для надання допомоги плановим і ургентними хворим.

Потрібно розуміти, що ангиограф це не те обладнання, в яке лікар кинув монетку і воно саме все зробило. Для ангиографа потрібна окрема повноцінна операційна, яка сучасно обладнана.

Для проведення ангиографії потрібен додатковий медперсонал, зокрема, анестезіолог та інтервенційний хірург (він же інтервенційний кардіолог). Останніх в Україні дуже небагато і всі вони зайняті в реперфузійних центрах.

Окрім того, пацієнти після операції повинні перебувати в повноцінно оснащених реанімації при ангиографічній операційній, де можуть знаходитись день, тиждень і навіть більше.

Таким чином, ангиограф у відділенні ЕМД доцільний тільки при наявності відповідної інфраструктури, навченого персоналу і великої кількості пацієнтів. А остання, по суті ключова з економічної точки зору умова, взагалі неможлива.

Так, згідно зі статистикою МОЗ, щороку в Україні у близько 40 тисяч чоловік трапляється інфаркт, з яких 20 тисяч потребують термінового стентування. Таким чином, на кожен з 45 реперфузійних центрів щодня доводиться 2 пацієнта з інфарктом, з яких 1 потребує термінової операції.

Якщо ж МОЗ закупить ще 48 ангиографів, то навантаження на 1 такий апарат по країні складе 1 пацієнт в день, при цьому одного ургентного пацієнта будуть доставляти раз на 2 дні. І в який це буде день, о котрій годині цього пацієнта привезуть – невідомо, а, це означає, що бригада лікарів повинна буде чекати його цілодобово. І ця математика має право на життя тільки за умови, що пацієнти з інфарктами будуть розподілені по країні рівномірно, чого бути в принципі не може. Адже хворих з інфарктами, як везли в кардіоцентри, так і будуть везти, оскільки там досвідчені лікарі та відділення обладнані для такого типу хворих.

Крім того, ангиографи, як і рентгени, КТ, МРТ, вимагають щорічного обслуговування, на яке витрачається від \$5000 без урахування запчастин і витрат на електроенергію.

Це означає, що ангиограф у відділенні ЕМД буде просто простоювати, а витрати на його запуск та облаштування будуть завеликими для більшості лікарень в регіонах. В Україні і зараз в деяких лікарнях по кілька років стоїть високовартісне діагностичне обладнання, яке до цих пір не почали експлуатувати через відсутність коштів на підготовку приміщення, створення інфраструктури, оплату роботи персоналу та ін.

Додаткові ангиографи має сенс закуповувати тільки в кардіоцентри, де вже проводяться ангиографічні операції. Вони були б потрібні для тих випадків, коли в лікарню везуть пацієнта з гострим інфарктом, а на ангиографі оперується плановий пацієнт. Тоді задіюють інший ангиограф і оперують пацієнта по «швидкій». Але такі закупівлі не відносяться до відділень ЕМД, де велика частина пацієнтів приїжджає з політравмою, отруєнням, пневмоніями, сепсисом

тощо.

Навіть неспеціалісту буде зрозуміло, що за 50% фінансування краще закупити 96% необхідного і потім докупити решту, ніж витратити ці гроші на 4% медобладнання і сидіти з ним без можливості лікувати пацієнтів.

Пам'ятники безглуздості

Зараз в кулуарах обговорюється, чому МОЗ вирішив закуповувати лише 3 позиції обладнання з переліку на понад 80 позицій. Є думка, що міністр Степанов пояснює цю ідею зручністю для лікарень. Мовляв, дивіться, найдорожче ми купили, а інше ви самі. Але такий аргумент дуже сумнівний, адже лікарні і самі без проблем можуть провести тендери, якщо їм дати на це гроші. Інша справа, що вони не стануть цього робити через те, що таке обладнання їм буде потрібно не в першу чергу.

В середовищі комерсантів пояснюють поведінку МОЗ інакше. Справа в тому, що чим менше продавців, тим легше замовнику домовитися і тим легше провести закупівлю та отримати «очікуваний результат».

Можливо Володимира Зеленського переконали в тому, що закупівля ангиографів, КТ та ендоскопів на понад 5 млрд гривень це слушний привід для PR. До того ж, якщо «приймальні відділення» за своїм оснащенням і функціями так і не стануть обіцяними Emergency Departments, так і провина за це буде не на центральній владі, а на місцевій, яка «не впоралась».

Позиція зручна, тільки шкідлива. Шкідлива для лікарень, яким доведеться нести додаткові витрати і відбиватися від правоохоронних органів, пояснюючи їм чому роками не працює ангиограф. Шкідлива для лікарів, які невідомо на якому обладнанні будуть діагностувати і лікувати пацієнтів. Шкідлива і навіть смертельна для пацієнтів, які через нераціональні витрати бюджетних грошей так і не отримають ефективну медичну допомогу.

І шкідлива для влади. Бо відділень ЕМД не буде. У своїх зауваженнях до проекту постанови Кабміну про виділення 5,3 млрд гривень на закупівлю, Мінфін вказував, що спочатку МОЗ просив на закупівлю 9,8 млрд гривень. Вочевидь, цих грошей мало вистачати на все медобладнання. Тобто виходить, що на закупівлю всього необхідного в відділення ЕМД лікарням потрібно буде знайти десятки мільйонів гривень?

Але звідки? А без додаткового фінансування лікарні в кращому випадку зможуть поставити в відділеннях новий стіл, стілець, ваги, купити вітчизняний кардіограф і електронний термометр. Ще можна буде на побіленій стіні повісити плакат зі стрілкою, що вказує в підвал, на якому буде написано: «ангиограф». І дописка ручкою: «Не працює». І ось це дійсно будуть «приймальні відділення» – такі, якими їх звикли бачити в СРСР.

В МОЗ повинні розуміти, що всі ці ангиографи будуть супроводжувати Президента до кінця його президентської каденції і навіть після неї. Тільки не у вигляді досягнення, а у вигляді купи металобрухту, причому дуже дорогого

(https://lb.ua/blog/serhii_kalynchuk/463909_velike_budivnitstvo_nichogo.html). – 2020. – 14.08).

Блог на сайті «LB.ua»

Про автора: Довідас Віткаускас, керівник Проєкту ЄС «Право-Justice», консультант з питань реформування сектору юстиції та належного управління

Верховенство права починається з дотримання боргових зобов'язань

Кілька тижнів тому Україна та Європейський Союз (ЄС) домовилися про пакет макрофінансової допомоги (МФД) на суму 1,2 млрд. євро, який включає певні умови з боку ЄС та вимагають від української влади проведення певних реформ для отримання фінансування з Брюсселя. Рівень виконання кожної умови МФД матиме прямий вплив на надходження коштів до українського бюро

Варто окремо згадати, що програма МФД включає вимогу до України дозволити приватним виконавцям (ПВ) робити стягнення за дрібними позовами на суму до 100 000 гривень, у тому числі примусово виконувати судові рішення проти державних органів та ДП. Уперше в історії України представник незалежної приватної професії зможе діяти проти держави, використовуючи владу, делеговану йому самою державою, змушуючи Уряд виконувати свої договірні та інші фінансові зобов'язання перед будь-якою фізичною чи юридичною особою..

Крім того, відповідно до вимог МФД, приватні виконавці також зможуть стягувати адміністративні штрафи. Нарешті українські органи влади будуть зобов'язані автоматизувати процеси блокування та списання коштів із банківських рахунків, створюючи реальну можливість для приватних виконавців ефективно виконувати свою роботу на практиці, а не виключно в теорії.

Як можна очікувати від фізичних та юридичних осіб в Україні виконання своїх боргових зобов'язань, якщо їх не виконує держава?

Невиконання судових рішень залишається найпоширенішою скаргою проти України до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Що ще важливіше: майже 800 мільярдів гривень становить сума несплаченої за рішенням суду заборгованості в Україні, при цьому значна її частина не сплачується вже близько 10 років і довше, як свідчить офіційна статистика Міністерства юстиції (Мін'юсту). Це становить приблизно 1/4 річного ВВП країни. Щорічно стягується близько 2,7% від згаданих 800 млрд. грн. Іншими словами, реальний ККД українських судів становить лише 2,7% на рік з точки зору отримання реального результату при вирішенні спорів у судовому порядку. За зворотною логікою, 97,3% зарплат, пенсій та інших вимог законних українських власників та кредиторів, які виграють у суді, не сплачуються на постійній основі. Більшу

частину несплачених 800 мільярдів становить заборгованість українського уряду та державних підприємств, як свідчать дослідження, проведені багатьма національними та міжнародними експертами нашого Проекту.

Як працює приватне виконання?

«Приватний виконавець» – нововведення, вперше запроваджене у Франції понад 200 років тому, насправді діє від імені держави і має повноваження, делеговані йому виконавчою владою, аналогічно до приватного нотаріуса чи арбітражного керуючого. З моменту створення професії в 2017 році 230 нині діючих в Україні ПВ уже продемонстрували в 5 разів більшу ефективність у перерахунку на розмір стягнутої заборгованості порівняно з їхніми конкурентами з державного сектору, які працюють у Державній виконавчій службі, підпорядкованій Міністерству юстиції. У 2019 році 230 ПВ стягнули 4,2 млрд грн. у порівнянні з 16,5 млрд грн., стягнутих за той самий період приблизно 5 тис. державних виконавців (ДВ).

Приватизація системи виконання є загальною тенденцією в країнах ЄС та РЄ. Загалом 23 країни ЄС мають або повністю приватну, або «змішану» систему виконання, згідно з аналітико-дослідницьким центром Європи SEREJ.

Хоча багато хто в Україні називає діючу систему примусового виконання з моменту створення професії ПВ у 2017 році «змішаною», правда в тому, що українській моделі досі бракує деяких ключових компонентів, щоб кваліфікувати її як таку, відповідно до кращої європейської практики. По-перше, ПВ в Україні не можуть виконувати рішення проти або на користь держави чи ДП. По-друге, законодавство та практика передбачає широкі регуляторні та наглядові повноваження Мін'юсту, судів і правоохоронних органів щодо ПВ, які були охарактеризовані в різних експертних звітах як надмірні.

Слон у кімнаті: борги держави та ДП

В Україні існує понад 17 000 державних підприємств (ДП) та муніципальних підприємств. Більше 3 000 з них є урядовими ДП. Порівняймо це число з лише 21 ДП у Данії, 29 – у Нідерландах, 47 – у Фінляндії, 48 – у Литві, 51 – у Франції, 71 – у Німеччині чи 126 – у Польщі за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), експертно-аналітичного центру країн з розвинутою економікою. Через свої ДП Україна бере участь у всіх видах бізнесу – починаючи з виробництва алкоголю до управління готелями. Окрім цього стратегічного розриву з кращою європейською практикою, аспектом, що викликає найбільше занепокоєння, є те, що державні підприємства несуть відповідальність за більшу частину несплаченої заборгованості за рішеннями суду на суму 800 млрд. гривень, про що йшлося вище.

Різні українські уряди протягом майже двох десятиліть були залучені до юридично-фінансової інженерії під назвою «мораторії» – Експерти Проекту нарахували щонайменше 12 мораторіїв, прийнятих починаючи з 2002 року, причому 4 з них були додані нещодавно з огляду на Covid-19. Деякі з цих

мораторіїв захищають певні сектори, деякі захищають від стягнення певних видів заборгованості. Що саме означає мораторій? Перш за все, бенефіціарами всіх вищезгаданих мораторіїв (окрім одного) є ДП. Наприклад, для стягнення заборгованості за рішенням суду не можна накласти арешт на жодне майно ДП – у тому числі його нерухоме майно, паї та засоби виробництва, – крім тих коштів, що залишилися на його поточному банківському рахунку. На щастя для ДП, вони навіть не зобов'язані фігурувати в національному реєстрі боржників, ставлячи під питання саму мету його існування, а саме – остерігати потенційних партнерів, постачальників, клієнтів, кредиторів та найманих працівників від ведення справ із безвідповідальним суб'єктом господарювання. Якщо умови МФД щодо надання дозволу незалежним представникам приватної професії виконувати рішення проти ДП матимуть якісь практичні наслідки, питання про скасування мораторії доведеться ставити ще скоріше. Слід також пам'ятати, що в той час як ДП є основними та найбільшими бенефіціарами більшості мораторіїв, «зворотними» бенефіціарами є насамперед малий та середній бізнес, а також громадяни України.

Автоматизація – це те, що не дозволить нечесному боржнику виходити сухим із води

Насправді, не лише мораторії створюють перешкоди для виконання фінансових та покладених судом зобов'язань в Україні. Наприклад, незважаючи на рішення Великої Палати Верховного Суду від 19 травня 2020 року, існує певна невизначеність щодо того, якою мірою може накладатися арешт на корпоративні банківські рахунки для стягнення заборгованості за рішенням суду. Законодавство та практика в Україні досі не дають чіткої відповіді на питання, чи є боргове зобов'язання, покладене судом, пріоритетним або пільговим стосовно будь-яких інших зовнішніх (заборгованість перед діловими партнерами) або внутрішніх (зарплата працівників) корпоративних зобов'язань, на відміну від багатьох розвинутих країн.

Передові європейські країни намагаються зосередити увагу на нових електронних рішеннях як способі краще забезпечити доступ до правосудді. PLAIS, литовська версія автоматизованої системи блокування та списання коштів із банківських рахунків наразі вважається одним з найбільш інноваційних прикладів практики у світі, яка допомагає автоматизувати стягнення сотень мільйонів євро щороку литовським приватним виконавцям, службам соціального страхування та податковим органам. У Литві майже 2 десятиліття функціонує повністю приватна система примусового виконання, і вона є головною юрисдикцією ЄС у відповідній складовій у останньому рейтингу Світового банку Doing Business. За допомогою PLAIS навіть найменші вимоги, такі як адміністративні штрафи, стягувати дуже легко. Ні банки, ні – що найважливіше – великі політичні діячі чи економічні гравці не можуть вплинути на цей процес.

Певна ступінь автоматизації блокування банківських рахунків боржників-

фізичних осіб в Україні вже застосовується у справах про стягнення аліментів, що зменшує проміжок часу від винесення офіційного рішення про заморожування до моменту фактичного блокування банківського рахунку боржника з 1 місяця до 1-2 днів . Але не всі українські банки однаковою мірою залучені до цієї схеми.. Водночас більш системні зусилля в цій сфері зрештою, повинні включати також відновлення та забезпечення належної сумісності діючих в Україні реєстру майнових прав, кадастру, реєстру юридичних осіб, демографічного реєстру та інших.

Ефективне виконання також сприяє наповненню державного бюджету

Офіційна статистика Національної поліції України говорить про те, що рівень стягнення адміністративних штрафів сягає 26%. Натомість у Литві рівень стягнення адміністративних штрафів становить понад 70%. Крім того, завдяки згадуваній вище системі PLAIS, більшість адміністративних штрафів у цій країні стягуються миттєво за допомогою автоматизованих банківських платежів на казначейські банківські рахунки.

Україна може слідувати кращій європейській практиці та звертатися до компетентних приватних юридичних служб для стягнення коштів до бюджету. Наприклад, у Франції Міністерство фінансів ще кілька десятків років тому уклало угоду про співпрацю з Національною палатою ПВ, згідно з якою регіональні податкові органи на конкурентній основі відбирають ПВ, які здійснюють примусове стягнення податків і штрафів. Так само в Болгарії із загальної суми 500 млн. євро, яку щороку примусово стягують ПВ в інтересах усіх кредиторів, понад 80 млн. євро стягуються для державних та муніципальних органів. Болгарські ПВ також стягують судовий збір. У той же час, виходячи з кращої європейської практики, можна реально розраховувати на те, що саме лише надання ПВ дозволу стягувати адміністративні штрафи, безумовно сприятиме надходженню коштів до українського бюджету, а також налагодженню співпраці між державними установами та представниками незалежних юридичних професій для стягнення коштів до державного бюджету.

Ключовий меседж: дозволити представникам незалежних професій виконувати їхню роботу

На основі аналізу чинного законодавства та практики ключовий меседж українських політиків та керівництва сектору правосуддя з моменту фактичного початку реформи примусового виконання у 2017 році залишається тим самим – впливові кредитори, особливо державні установи та державні підприємства, продовжують отримувати користь із політично-контрольованої системи примусового виконання, яка вибірково вирішує, за якими боржниками слід «приходити», а яких – оминати своєю увагою. Водночас перші паростки майбутньої реформи вже з'являються, однак існують так звані об'єднані законопроекти щодо примусового виконання (zareestrovani в Раді під номерами 3726-3729), які були розроблені широким колом партнерів з української

юридичної спільноти, іншими національними гравцями (представниками бізнесу, банками, ГО, науковцями) та міжнародними партнерами. Вищезгадана ініціатива передбачає всі умови МФД. Більше того, вона пропонує створення однакових умов гри для всіх гравців системи ви конання. Це дає надію, що позиція, висловлена у вказаних умовах МФД вже активно впроваджується українськими партнерами з наголосом на зобов'язання сприяти верховенству права та поліпшенню бізнес-клімату Верховенство права починається з дотримання боргових зобов'язань.

І український уряд не повинен бути останнім, хто сплачує власні борги перед українськими громадянами та підприємствами.

Довідкова інформація

Проект ЄС «Право-Justice» діє в Україні з 2018 року. Проект фінансується Європейським Союзом та сприяє розвитку верховенства права в Україні відповідно до європейських стандартів та кращої порівнюваної практики. Проект підтримує реформи у сфері правосуддя за такими напрямками:

- прозора та ефективна судова реформа,
- захист прав власності – реформи у сфері виконання судових рішень, банкрутства, державної реєстрації прав власності,
- розвиток інструментів досудового вирішення спорів (медіація) та запобігання вчиненню злочинів (пробація);
- підвищення доступності правосуддя, зокрема завдяки вдосконаленню електронних реєстрів та розвитку електронного правосуддя(https://lb.ua/blog/dovydas_vitkauskas/464126_verhovenstvo_prava_poc_hinaietsya_z.html). – 2020 – 18.08).

Блог на сайті «LB.ua»

Про автора: Дмитро Рибальченко, голова фінансово-аудиторського комітету Групи компаній “Октава Капітал”

Изменения в Налоговый кодекс: как бизнесу не платить двойные штрафы и налоги

В Украине смена законодательства – привычное состояние, которое держит в тону бизнес и граждан. Этот год не исключение. Вступил в силу Закон «О внесении изменений в Налоговый кодекс Украины относительно усовершенствования администрирования налогов, устранения технических и логических неувязок в налоговом законодательстве» №466-IX.

Им внедряются международные стандарты налогового контроля, имплементируются План действий BEPS, совершенствуются администрирование

налогов и сборов и реформа положений финансовой ответственности налогоплательщиков. Изменения касаются каждого предпринимателя и надо быть во всеоружии, чтобы минимизировать риски. Расскажем о самых значимых из них.

Штрафы за нарушения вырастут вдвое

Часть новел, которые вступили в силу 23.05.2020, вдвое повышают штрафы:

- налоговому агенту за неподачу или ошибки в форме № 1ДФ придется заплатить 1020-2040 грн. (ранее было 510-1020 грн.)
- за непредоставление вовремя другой отчетности (кроме отчета о контролируемых операции) – 340 грн (ранее 170 грн)
- не хранение первичных документов, которые использовались для составления налоговой отчетности (в течение сроков, установленных ст. 44 НКУ) – 1020-2040 грн (было 510-1020 грн.).

Изменены правила доначисления суммы налога налогоплательщиками. Сейчас штраф составляет 25-50% доначисленной суммы, для налоговых агентов – до 75%. С 01 января 2021 Закон №466 вводит понятие “виновной ответственности”, размер штрафа зависит от того, насколько умышленно занижена сумма налога к уплате. Если это было сделано неумышленно – 10% штрафа, умышленное – 25-50%, как и ранее.

«Умысел» корректирует теперь и размер доплаты за просрочку. Было 10% штрафа за срок до 30 дней задержки, 20% – свыше. Стало: при неумышленном нарушении – 5-10% суммы недоплаты, умышленном – до 25% при задержке платежа до 90 дней, или 50%, если срок задержки больше. Плюс 50% штрафа грозят тем, кого штрафуют за такое нарушение повторно в течение 1095 дней.

Момент определения налогоплательщиками «умышленно/неумышленно» многим видится как потенциально коррупционный. С 01.01.2021 г. плательщикам предоставлено право добровольно предоставить налогоплательщикам доказательства неумышленного совершения им нарушений, а вот насколько они будут приниматься во внимание?

Успейте зарегистрировать налоговые накладные/расчет корректировки

Вводятся новые штрафы – за несвоевременную регистрацию НН/РК в ЕРНН. Они касаются:

- НН/РК, составленных на операции по поставке товаров/услуг, освобождаются от обложения налогом на добавленную стоимость;
- НН, составленных на операции, облагаемые по нулевой ставке;
- НН, составленных в соответствии с пунктом 198.5 статьи 198 НКУ в случае осуществления операций, определенных подпунктами «а» – «г» настоящего пункта, и РК, составленных в таких НН;
- НН, составленных в соответствии со статьей 199 НКУ, и РК, составленных в таких налоговых накладных;
- НН, составленных в соответствии с абзацем одиннадцатым пункта 201.4

статьи 201 НКУ.

Нарушение предельного срока регистрации таких НН/РК в ЕРНН грозит налогоплательщику штрафом в размере 2% объема поставок (без НДС), но не выше 1020 грн. Если отсутствие регистрации таких НН/РК в ЕРНН указано в налоговом уведомлении-решении, составленном по результатам проверки, то штраф – 5% объема поставок (без НДС), но не более 3400 грн. Таким образом, под новые штрафы за несвоевременную регистрацию в ЕРНН подпадают также и НН/РК, в которых указываются суммы НДС.

При этом новые размеры штрафов применяются даже при условии, если штрафы за нарушение предельного срока регистрации таких НН и / или РК в ЕРНН, предусмотренные статьей 201 НКУ, были начислены в период с 1 января 2017 до 31 декабря 2019 года, но денежные обязательства по ним на дату вступления в силу Закона № 466 не были согласованы.

Если нарушен предельный срок регистрации всех других НН и/или РК в ЕРНН, то предусмотрен штраф от 10% до 50% суммы НДС, указанной в таких НН/РК в зависимости от количества календарных дней нарушения срока регистрации.

Для всех других ПН и/или РК в ЕРНН отсутствие регистрации в течение предельного срока, зафиксированное по результатам проверки в ППР, влечет штраф в размере 50% суммы налоговых обязательств по НДС, указанной в такой НН и/или ЖК, или от суммы НДС, начисленного по операции по поставке товаров/услуг, если НН на такую сделку не составлена.

Ранее такие штрафы не накладывались за нарушение предельного срока регистрации только в НН, которые не предоставлялись получателю (покупателю) и были составлены на поставку товаров/ услуг для операций, освобожденных от налогообложения или облагающихся по нулевой ставке. А штрафы, которые рассчитывались в процентах к объему поставки по НН/РК, в которых указываются суммы НДС, вообще не были предусмотрены.

Внимание на план-график проверок

Налоговые органы будут иметь возможность вносить изменения в план-график плановых проверок по одному разу в течение первого и второго кварталов. При этом для плательщиков появилась гарантия: те, которые включены в план-график проверок в течение первого квартала, не могут поддаваться проверкам до 1 июля текущего года, а те, которые были включены в течение второго квартала – до 1 октября текущего года.

Повторные проверки по информации иностранных госорганов

Ст. 78 НК Украины предусматривает основания для повторной проверки:

- информация или документы от иностранных государственных органов, касающиеся вопросов, которые были предметом предыдущих проверок, и свидетельствующих о нарушениях плательщиком налогового, валютного или другого законодательства.

- информации, свидетельствующей о проведении нерезидентом хозяйственной деятельности через постоянное представительство на территории Украины без постановки на налоговый учет.

Процедура взаимного согласования

Есть и плюсы: законом вводится новая процедура “взаимного согласования”. Если налогоплательщик считает, что ему начислили налоги в противоречие положениям договора Украины об избежании двойного налогообложения, то он может обратиться с заявлением в Министерство финансов, которое будет проводить консультации с уполномоченным органом другой страны-участника договора, с целью согласовать налоговые обязательства такого плательщика.

Налоговые органы обязаны отменить предыдущие налоговые уведомления-решения (если они выносились) и начислить налоговые обязательства в пределах согласованных сумм.

Срок подачи заявления исчисляется с момента, когда указанные в налоговом уведомлении-решении суммы будут считаться согласованными (1095 дней), а если решение было обжаловано в административном порядке – с момента получения соответствующего решения (10 дней).

По сути, процедура взаимного согласования является еще одним способом обжалования решений налоговых органов. Рассмотрение Минфином предоставляет плательщику большую вероятность на справедливое решение суда, однако законом не прописан срок взаимного согласования, что может повлечь затягивания процесса.

На стадии обсуждения закон остро критиковался за существенное расширение прав и полномочий налоговых органов, введение необоснованных льгот и преференций для отдельных категорий налогоплательщиков, усложнение процедуры налогового администрирования и пр. Но сейчас он вступил в силу, поэтому внимание к новеллам минимизирует возможные потери бизнеса (https://lb.ua/blog/dmytro_rybalchenko/464218_izmeneniya_nalogoviy_kodeks.html) . – 2020. – 19.08).

Блог на сайті «LB.ua»

Про автора: Дмитро Гамаш, виконавчий директор Громадської спілки «Національна освітня асоціація»

Оцінювання шкільних підручників залишається далеким від експертності

Останній етап зміни процедури експертизи шкільних підручників

Міністерство освіти і науки розпочало незадовго до відставки Ганни Новосад із посади міністра. Проте з весни цього року підходи до оцінювання проєктів навчальної літератури майже не змінилися. Обіцяні нові правила проведення експертизи не з'явилися. І вже зараз можна припустити, що якість підручників, виданих для 4 класу «Нової української школи», істотно не зросте. Бо конкурсна експертиза проєктів навчальних книг страждатиме на задавлені хвороби.

Насамперед через те, що експерти недостатньо підготовлені, аби фахово оцінювати підручники. Пересвідчитися у цьому можна, переглянувши останні рішення апеляційних комісій конкурсів.

У відборі підручників для 3 класу апеляційна комісія задовольнила всі дев'ять скарг учасників на нефахові експертні висновки! До слова, задовольнила й аргументовану скаргу на рішення конкурсної комісії відхилити підручник «Українська мова та читання» (автори К. І. Пономарьова, Л. А. Гайова, О. Я Савченко). Ця навчальна книга згодом під час вибору підручників учителями здобула найвищий показник замовлень – понад 154 тисячі примірників. Третина всіх третьокласників навчатимуться української мови та читання саме з цього підручника, який експерти відверто «валили» у своїх висновках.

Високий показник задоволених апеляцій і щодо експертизи підручників 7 класу: із восьми скарг учасників конкурсу апеляційна комісія підтримала шість.

Висновок з цієї ситуації лежить на поверхні – не лише ретельно відбирати кандидатів, навчати їх фахово оцінювати проєкти підручників, а й сертифікувати експертів. Проте саме цього наразі не зроблено.

Принцип формування експертних груп не змінився. Кандидатів в експерти Український інститут розвитку освіти, який у конкурсі підручників для 4 класу виконує функції експертної установи, набирає за оголошеннями. У травні 2020 року пропозиції УІРО долучитися до формування креативної команди фахівців для експертизи підручників «Нової української школи» отримали і в установах Національної академії наук України, і в обласних та районних департаментах освіти.

Кого ж в УІРО бачать майбутніми експертами? Це, насамперед, шкільні вчителі, учителі-методисти, науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти, науковці НАНУ та НАПНУ. Щоби стати експертом початкової ланки освіти, кандидатів слід надіслати анкету з персональними даними та інформацією про посаду в закладі загальної освіти чи відділі управління освітою, рівень володіння українською та іноземною мовами, а також мотиваційний лист і копії документів про освіту, сертифікатів про стажування і підвищення кваліфікації тощо.

Та, попри очевидну легкість процедури «запису в експерти», кількість охочих оцінювати підручники наразі недостатня. Можливо, саме тому кінцевий термін подання заявок УІРО переніс уже двічі: спершу з кінця червня на 20 серпня, а нещодавно – на 20 вересня. Відповідно, лише наприкінці першого

місяця осені розпочнеться навчання кандидатів в експерти. У зв'язку з карантинними обмеженнями тренінги заплановано провести у дистанційному режимі.

Можливо також, що кандидатів в експерти відлякує надто великий обсяг роботи, виконати яку доведеться у стислі терміни. Раніше експертові давали місяць, щоби і 3-5 підручників оцінити, і переглянути конкурсні проекти інших авторів. А це, зауважте, не менше 600 сторінок тексту, які слід ретельно проаналізувати у вільний від основної роботи час, адже експертів набирають зі працівників-сумісників. Так-от, у передньому конкурсі для такої роботи було замало й місяця, через що страждала насамперед якість оцінювання. Тепер же на саму експертизу шкільних підручників відведено неповні три тижні.

І ще одна особливість нового конкурсу – впровадження автоматичного модулю «Експертиза». Його презентацію експертна установа також перенесла на останню декаду вересня. Електронна розробка партнерів УІРО – Фінського проекту підтримки української освіти «Навчаємось разом» – мала би повністю автоматизувати процеси подання проектів підручників, шифрування та дешифрування, розподіл між експертами, підрахунок балів та рейтингів. Задум непоганий. Проте «Експертиза» наразі діятиме у дослідній експлуатації, тому всі конкурсні процедури дублюватимуться з використанням паперових носіїв. А отже, ручний режим визначення підручників, які опиняться у навчальному процесі, не вимкнено. Кілька експертів, залежних від організатора конкурсу, зберігають можливість забороняти одні проекти підручників й прощтовхувати у школи інші, фактично розподіляючи фінансування за державною програмою закупівлі підручників. А це вже історія не про якість навчального контенту, а про корупцію.

До слова, експерти шкільних підручників уже другий рік залишаються невідомими не лише для учасників конкурсу, а й для громадськості. Коли підручник з'являється на світ, відомо, хто його написав, хто надрукував і навіть який учитель проголосував, аби ця книжка потрапила на шкільну парту. А хто його оцінював? Хто з експертів відповідає за якість оцінювання підручників – не відомо. Як і те, чиї експертні висновки забракувала апеляційна комісія на конкурсі навчальної літератури для 3-го та 7-го класів. Ці невідомі експерти не отримали «вовчого білета» й не відсторонені від проведення нових експертиз. А це слід було зробити насамперед (https://lb.ua/blog/dmytro_gamash/464365_otsinyuvannya_shkilnih_pidruchnikiv.html).– 2020. – 21.08).

Блог на сайті «Освіта.ua»

Про автора: Ігор Лікарчук, экс-керівник Українського центру оцінювання якості освіти, в. о. директора Навчально-методичного центру забезпечення якості освіти.

I. Лікарчук: наша освіта не готова до змішаного навчання

Як людина, котра з освітою зв'язана все життя, дуже чекав, що напередодні нового навчального року (у всіх розуміннях поняття «нового») освітяни отримають чіткі й конкретні рекомендації стосовно того, як організувати змішане навчання.

Чекав, бо упевнений, що в новому році в наших школах апріорі не буде «чистого» традиційного і «чистого» дистанційного навчання. А буде змішане, у якому мають поєднатися і традиційне, і дистанційне. З новим визначенням сутності, форм, методів, технологій. З новими інструкціями у галузі фінансово-господарської діяльності (включаючи питання оплати праці вчителів) та новими нормативними документами, які регламентують організацію такого навчання.

Чекав, що обласні інститути післядипломної педагогічної освіти з їхніми кафедрами(?) та науково-методичними школами(?), як цунамі – швидко й потужно розгорнуть дистанційну підготовку вчителів до організації такого навчання... Наголошую – підготовку не лише до дистанційного, а до дистанційного разом із традиційним, тобто до змішаного.

Чекав, що величезна Академія педагогічних наук зробить подарунок освітянам у вигляді конкретних методик, роз'яснень, новорозроблених технологій організації такого навчання з кожного предмета... Але, але, але...

За кілька тижнів до початку нового навчального року можна багато говорити і рвати на собі чуби стосовно того, проводити чи не проводити свято Першого дзвінка, носити чи не носити маски в школах, скільки потрібно мати в шкільних туалетах паперових рушників і антисептиків... Але без будь-яких дискусій уже зрозуміло, що змішане навчання обов'язково буде. Незалежно від того, хочемо ми того чи не хочемо.

Але, як мені здається, наша освіта в цілому до нього не готова. Бо, як один у полі не воїн, так і окремі заклади чи вчителі загальну освітянську погоду в цьому питанні не зроблять.

І дозволю собі трішки фантазії з циклу, якби я був... (кимось).

От, якби я був кимось, то в найбільш загальних рисах змішане навчання мало б наступний вигляд: під час карантину учні відвідують школу лише для того, щоб отримати від вчителя пояснення нового матеріалу та для оцінки засвоєного. Все інше – вивчення, узагальнення, систематизація, консультування – відбувається дистанційно. Повторюю, що це – у найбільш загальних рисах. Щоб деталізувати – місця у ФБ не вистачить.

Р. С. Між іншим, в Україні є люди, які добре розбираються в питаннях організації справжнього змішаного навчання... (<https://osvita.ua/blogs/75872/>). – 2020. – 19.08).

Блог на сайті «LB.ua»

Про автора: Тарас Семенюк, політолог

Машину замовляли?

Реформа ринку таксі може стати однією з найуспішніших за всю історію, але для цього необхідно виконати декілька умов.

Детінізація ринку таксомоторних перевезень назріла давно. Особливо актуальною вона стала в останні роки після того, як розповсюдження смартфонів і розвиток мобільних технологій суттєво змінили ринок перевезень.

Якщо в 2011 році смартфони були лише у 7% мешканців України, зараз ця цифра, згідно даних GfK, вже сягнула 60%.

Серед молоді до 30 років смартфоном володіють 92%. Коли з'явилися сервіси на кшталт Uber, Bolt чи Uklon, поїздки на машині стало так само легко замовити через інтернет, як, наприклад, піцу.

Пасажирам такі сервіси до вподоби. Згідно з опитуванням КМІС, послуги таксі, що працюють із мобільними застосунками, вважають за краще 63% українців, 37% українців надають перевагу традиційним службам таксі. Загалом 84% опитаних пасажирів дають позитивну оцінку присутності таксі з мобільними застосунками на ринку перевезень.

Чому? У мобільних застосунках є можливість відстежувати переміщення таксі й час його приїзду, зручно самостійно оцінювати наявність вільних авто, а не чекати 15 хвилин, щоб потім почути від диспетчера: “Вибачте, у вашому районі немає вільної машинки” тощо.

Важливість традиційних таксі та автомобілів, які замовляються через мобільні застосунки, стала ще очевиднішою під час пандемії Covid-19, коли був зупинений рух громадського транспорту і дістатися місця призначення можна було лише машиною.

Поїздки на замовлення стали більш доступними і комфортними. Здавалося б, все добре, можна радіти. Але є одне “але”: застаріле законодавство. Важко назвати дієвим та ефективним регулювання, за якого майже весь ринок перебуває в тіні (98%), а нові бізнес-моделі (як-от перевезення через провайдерів інформаційних послуг та мобільні застосунки) взагалі залишаються нерегульованими автомобільним законодавством.

На думку респондентів опитування КМІС, головними завданнями уряду щодо регулювання ринку таксі має бути наступне:

- забезпечення цінової доступності послуг для користувачів (60%);
- страхування поїздок (58%);
- офіційне працевлаштування водіїв (44%);
- безготівковий розрахунок за послуги (44%);
- медичні довідки водіїв (44%);
- стимулювання розвитку нових технологій у цій сфері (43%);
- підтримка конкуренції серед надавачів послуг (39%).

Реформа ринку таксі та перевезень легковими автомобілями має стати відповіддю на виклики сьогодення і стрімкий розвиток інформаційних технологій, які суттєво змінили модель споживання на ринку перевезень пасажирів. Вона має чітко розмежувати послуги таксі та перевезень легковими автомобілями на замовлення і врахувати інтереси всіх сторін: бізнесу дати чіткі правила гри і прозоре регулювання, водіям – спрощення отримання дозволів і скорочення до мінімуму спілкування з різними чиновниками, а пасажирам – більш якісні, безпечні та доступні послуги. Держава в накладі теж не залишиться: якщо обов'язкове ліцензування та адміністрування ФОП замінити на придбання водіями місячного чи річного патенту, який надаватиме право на здійснення перевезень за помірну плату, бюджет може отримати додатковий мільярд гривень.

Україні варто звернути увагу на європейські країни, де лібералізація ринку таксі стала однією з найуспішніших реформ. Згідно результатів соціопитування, проведеного Digitalna Hrvatska у жовтні 2019 року, четверо з п'яти хорватів підтримують реформу і задоволені її результатами. Дві третини опитаних головним плюсом нововведень назвали зниження вартості поїздок. Це стало можливим після відміни таксометрів і запровадження мобільних застосунків, які вираховують найоптимальніший маршрут і ціну. Також завдяки реформі у Хорватії збільшилася безпека перевезень і поліпшується ситуація з заторами на дорогах, адже послуги з перевезень стали дешевшими і доступнішими більшій кількості людей.

Лібералізація ринку таксі також успішно відбулася у 2017 році в Естонії, де влада відмовилася від системи ліцензування водіїв, спростила систему оподаткування та врахувала сучасні розробки в ІТ. У січні 2020 року нове регулювання щодо здійснення перевезень набуло чинності у Польщі та Норвегії. На черзі Україна.

Законопроект щодо реформування галузі таксі та перевезень легковими автомобілями на замовлення має бути не відстороненою від ринка моделлю, а реальним регулюванням, що є простим та економічно раціональним. Реформа тільки тоді матиме шанси на успіх, якщо, з одного боку, буде створене адекватне регулювання, а з іншого – запроваджені дієві інструменти контролю та відповідальності.

Треба відійти від стандартного мислення – держава зарегулює, аби

зібрати більше надходжень в бюджет (при цьому закриваючи очі на те, що частина податкових механізмів залишається на папері, а гроші замість бюджетів держави чи місцевого самоврядування прямують на хабарі). Треба побачити та почути весь ринок, що існує, а не лише частину традиційних гравців. Треба визнати, що люди готові працювати легально – у разі встановлення для цього адекватних умов – і навіть прагнуть цього. Треба нарешті зрозуміти, що таке регулювання має бути бонусом від держави, яка прагне вивести ринок з тіні, але при цьому вже достатньо свідомо того, що треба робити це без зайвого навантаження на людину! (https://lb.ua/blog/taras_semenyuk/464714_mashinu_zamovlyali.html). – 2020. – 27.08).

Блог на сайті «Компанії, банковские счета, сделки, налоги»

Про автора: Глеб Бялый

Нові правила продовження та поновлення процесуальних строків в Україні

17 июля 2020 года вступил в силу Закон Украины №731-IX «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно течения процессуальных сроков во время действия карантина, установленного Кабинетом Министров Украины с целью предотвращения распространения коронавирусной болезни (COVID-19)» от 18.06.2020. В настоящей публикации рассматриваются новые правила продления и восстановления процессуальных сроков во время действия карантина. Кроме того, приводятся аналогичные правила, установленные Законом Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты, направленные на обеспечение дополнительных социальных и экономических гарантий в связи с распространением коронавирусной болезни (COVID-2019)» №540-IX от 30.03.2020. Закон Украины №731-IX официально опубликован в газете Голос України. 2020. № 119-120. Принимая во внимание его актуальность, приводим его ниже полностью на языке оригинала. Пресс-служба Interlegal 17 липня 2020 р. набрав чинності Закон України №731-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». Законом встановлюються нові правила продовження та поновлення процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України. Як було врегульовано раніше? Нагадаємо, що вперше законодавець передбачив правила продовження процесуальних строків в період карантину 30 березня 2020 р. Зокрема, прийнявши Закон України №540-

ІХ, Верховна Рада України передбачила «автоматичне» продовження процесуальних строків. На практиці це виглядало таким чином, що при встановленні процесуальних строків для вчинення учасниками справи тих чи інших процесуальних дій суди вносили в ухвали застереження про те, що встановлені строки закінчуються не раніше закінчення карантину. Що змінилось? Прийнявши Закон №731-ІХ, законодавець вилучив «автоматичність» продовження процесуальних строків. Зокрема, тепер процесуальні строки продовжуються судом лише якщо: учасник справи (або зацікавлена особа*) звернувся до суду з відповідною заявою; неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений раніше судом строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном. Крім того, Закон №731-ІХ передбачає і умови для поновлення процесуального строку (як до, так і після його закінчення), а саме: учасник справи (або зацікавлена особа) звернувся до суду з відповідною заявою; у заяві про поновлення процесуальних строків заявник вказує на причини пропуску строків, в тому числі зазначаючи про те, чому такий пропуск зумовлений обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном; суд визнає, що причини пропуску процесуального строку, вказані заявником, дійсно є поважними. Як бути з процесуальними строками, які вже продовжені автоматично? Прикінцевими та перехідними положеннями Закону №731-ІХ передбачено, що строки, які були продовжені судами за правилами, які діяли раніше (тобто строки, продовжені «автоматично»), закінчуються через 20 днів після набрання чинності законом. Не зважаючи на це, в 20-денний перехідний період для учасників та зацікавлених осіб діють вже нові правила поновлення та продовження процесуального строку, тобто «автоматичного» продовження процесуальних строків в перехідний 20-денний період не відбувається. *зацікавлена особа – в даному випадку мається на увазі особа, яка не брала участі у справі, якщо суд вирішив питання про її права, інтереси та (або) обов'язки, у разі наявності у такої особи права на вчинення відповідних процесуальних дій (<https://corporate.interlegal.com.ua/nov-pravila-prodovzhennya-ta-ponovlennya-protsestualnih-strok-v-v-ukra-n/>). – 2020. – 11.08).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Андрій Іванов, суддя Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області

Для чого Україні потрібна реформа суду присяжних: зрозумілою мовою
Суд присяжних – шанс підвищити довіру до правосуддя.

Що ж це таке «суд присяжних», для чого він потрібен та які його переваги над звичайним судом? Спробую пояснити на прикладі кримінальної справи, яка

розглядалась в суді і по якій вже винесений обвинувальний вирок.

Вирок суду (хоч обвинувальний, хоч виправдувальний) повинен бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. При цьому обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом або судом присяжних.

Оцінку ж доказів суд здійснює за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття рішення (вироку) про те, чи винна особа у скоєнні злочину, чи невинна.

Як формується внутрішнє переконання судді або особи, яка постійно перебуває в судовому засіданні (присяжного) і чому потрібен суд присяжних в Україні, хотілось би розповісти на конкретному прикладі.

Типова ситуація, коли суд присяжних може стати в нагоді

На розгляді колегії суддів перебувало кримінальне провадження про обвинувачення особи «А» у вчиненні злочину, передбаченого пунктами 4, 6 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України, а саме вчинення умисного вбивства із корисливих мотивів із особливою жорстокістю.

Обставини справи були такі: молодий чоловік із вищою освітою щойно одружився, в нього народилась дитина, і він вирішив зайнятись підприємницькою діяльністю. Особистих коштів він не мав, в його «арсеналі» були тільки відповідні ідеї. Тому гроші він вирішив позичити. У свого знайомого він позичив досить велику суму в іноземній валюті. Річ ішла про декілька тисяч доларів США. На запозичені гроші хлопець закупив товар, але буквально одразу після закупки товару урядом були введені жорсткі обмеження на реалізацію такого товару. У підсумку хлопець залишився без грошей, з товаром, який він не може реалізувати, та ще з величезним боргом.

Відповідно, через деякий час кредитор почав вимагати від хлопця повернення грошей. І з часом він робив це все наполегливіше, погрожував боржнику судом тощо.

Чоловік, нажаль, не знайшов іншого виходу, окрім, як вбити свого кредитора. Він розробив план злочину і почав ретельно готуватись до його вчинення. Звісно він не хотів бути викритим і затриманим за вчинення злочину, а відповідно мав намір приховати усі сліди злочину, знищити їх, створити собі алібі та уникнути кримінальної відповідальності.

У певний час він заманив свого кредитора в безлюдне місце та наніс йому близько 30 ударів ножем (кваліфікуюча ознака – особлива жорстокість), буквально розриваючи того на шматки. Після цього, переконавшись, що він вбив свого кредитора, чоловік ретельно прибирає сліди злочину, скривається з місця

скоєння злочину, приходять до себе додому, де намагається остаточно знищити усі сліди скоєння злочину. Однак щось пішло не так, невелика частина слідів скоєння злочину залишилась не знищеною, і в результаті відмінної роботи працівників поліції особу «А» було затримано і з часом піддано суду.

Можна стверджувати, що хлопець дійсно зробив усе, щоб знищити та приховати сліди злочину, але незалежно від цього його вина була доведена. Доводили вину особи «А» слідчі відповідними доказами. Якими були ці докази, за тієї умови, що особа «А» готувалася до вчинення злочину, знищувала сліди і ні в якому разі не збиралася бути викритою та затриманою?

У розпорядженні суду не було прямих доказів, які дають однозначну відповідь на запитання про те, хто вчинив злочин, на кшталт показань свідка – очевидця вчиненого нападу, показань потерпілого, який вижив, відеозапису, що зафіксував подію кримінального правопорушення та дії осіб, які його вчинили, тощо.

З прямими доказами все просто (хоча навіть при наявності прямих доказів злочинці заперечують свою вину, викручуються), вони чітко і беззаперечно доводять вину особи. Вказують на наявність складу злочину.

У більшості випадків, коли особа готується до вчинення злочину, ретельно замітає сліди, відсутні прямі докази винуватості, то в розпорядження слідства потрапляють непрямі докази.

У свою чергу, непрямі докази лише вказують на окремі факти, а вже на основі логічного аналізу їх сукупності встановлюються окремі елементи складу кримінального правопорушення та інші обставини предмета доказування. Вони можуть вказувати на проміжні факти, які підтверджують предмет доказування у сукупності з іншими доказами.

Наприклад, непрямыми доказами, які самі по собі прямо не вказують на винну особу, є приналежність обвинуваченому ножа, яким вчинено вбивство, виявлення на місці вчинення злочину слідів взуття обвинуваченого, встановлення неприязних стосунків обвинуваченого з жертвою тощо.

Суд традиційний чи суд присяжних?

Наше кримінальне судочинство в теперішньому вигляді якраз і покладає обов'язок визначати, які докази є допустимими і належними, а які – ні, на суддів. Яким суспільство, якщо подивитись телебачення та почитати, що пишуть у соцмережах, певною мірою не довіряє (хоча питання довіри/недовіри до суду є здебільшого оціночним судженням).

Сторона обвинувачення наполягає, що всі докази належні і допустимі. Захист та громадскість, яка слідкує в свою чергу за кримінальним процесом, в один голос кричать, що докази неналежні і недопустимі, взагалі не стосуються справи, сфальшовані тощо.

Однак у справжньому суді присяжних (за англо-американською системою) дослідження усіх обставин справи є завданням присяжних. Саме вони повинні

оцінювати докази у своїй свідомості. Вони визначають, які докази для них важливі, а які докази слід відкинути. На позицію присяжних, з метою переконати їх у своїй правоті, однозначно намагаються впливати сторона обвинувачення і захист, присяжні особисто сприймають покази свідків, експертів і спеціалістів, і із цього всього у комплексі складається їх внутрішнє переконання.

Суть суду присяжних якраз в тому і полягає, що перед незалежними, неупередженими, незацікавленими цивільними особами, такими самими, як будь-хто на вулиці, в кафе, на заводі, перед звичайними українцями, які дивляться телевизор, ходять на роботу, в парк, зустрічаються із друзями, розгортається «вистава» під назвою судовий процес, під час якого прокурор буде усякими способами доводити вину обвинуваченого, а захисник буде доводити його невинуватість.

«Свідомість присяжних – «чистий аркуш». Ніщо не повинно заважати їм зробити об'єктивний висновок про те, чи мала місце подія злочину, чи вчинив даний злочин обвинувачений та про інші обставини предмету доказування».

Тобто присяжні, як прості цивільні люди, мусять повірити або прокурору, або захиснику, оцінити докази і винести свій вердикт «винен» чи «невинен», а прості люди на вулиці мусять повірити таким саме людям, як і вони, присяжним, що вирок справедливий, що, дійсно, особа вчинила злочин. Або ж навпаки, невинувата.

Отже, у випадку з судом присяжних судять не судді («товсті», «ручні», «кишенькові судді», «корупціонери», як тільки деякі громадяни зараз суддів не називають), а прості люди. Можливо, саме це і дасть можливість суспільству повірити правосуддю.

Розгляд справи, коли суд під тиском

Повертаючись до наведеного прикладу. Під час судового розгляду по справі особи «А», атмосфера в залі засідань була напруженою. Інколи здавалось, що повітря в залі дзвенить. Але чим далі просувався судовий розгляд, тим зрозуміліше ставало те, що дійсно особа «А» – вбивця, що саме він вчинив цей страшний злочин. Так складалось внутрішнє переконання суддів. Нарешті, ні в кого із колегії суддів не виникло ніяких сумнівів у тому, що винна саме особа «А».

Так мало б бути і з присяжними, які також повинні були дійти до думки про винність особи у скоєнні злочину чи ні.

Який суд «присяжних» існує в Україні

Згідно з ч. 1 ст. 384 КПК України прокурор або суд роз'яснюють обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних.

Якщо обвинувачений виявляє бажання, щоб слухання справи здійснювалось судом присяжних, суд призначає судовий розгляд судом присяжних та

головуючий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб. Тему відбору та призначення присяжних зараз не досліджуємо.

Щодо слухання самої справи судом присяжних, то таке відбувається судом у складі двох професійних суддів та семи присяжних. При цьому, відповідно до ч. 3 ст. 384 КПК України, усі питання, пов'язані з судовим розглядом, крім питання про обрання, скасування або зміну запобіжного заходу, судді і присяжні вирішують спільно.

Ось в цьому і зарита головна проблема нинішнього здійснення правосуддя судом присяжних, якого, по суті, немає.

Фактично, є так званий суд шеффенів (народних засідателів), які розглядають справи разом із професійними суддями, маючи з ними практично однаковий обсяг процесуальних прав: 1) брати участь у дослідженні всіх відомостей та доказів у судовому засіданні; 2) робити нотатки під час судового засідання; 3) з дозволу головуючого ставити запитання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, іншим особам, які допитуються; 4) просити головуючого роз'яснити норми закону, що підлягають застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Присяжні мають доступ до матеріалів кримінального провадження, спілкуються із професійними суддями, і тому процес формування внутрішнього переконання у присяжних формується разом із професійними суддями, при цьому питання про винуватість українські присяжні вирішують не незалежно від судді, а разом з ним, під його керівництвом, і, покладаючись на його досвід, зазвичай схиляючись до його точки зору. Після закінчення судового розгляду присяжні разом із суддями ідуть в нарадчу кімнату, де колегія суддів у складі професійних суддів і присяжних засідателів разом в одній кімнаті визначаються із вироком – буде він обвинувальним чи виправдувальним, яку міру покарання призначати обвинуваченому тощо.

Тобто професійні судді та присяжні засідателі визначають покарання разом. При цьому відповідно до ст. 391 КПК України, нарадою суду присяжних керує головуючий, який послідовно ставить на обговорення питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку, проводить відкрите голосування і веде підрахунок голосів. Тобто внутрішнє переконання присяжних в Україні формується разом із професійними суддями. Головуючий професійний суддя в цьому процесі є першою скрипкою, і за своїм авторитетом, і за досвідом.

Щодо справжнього (за англо-американською системою) суду присяжних, то в такому випадку формування внутрішнього переконання присяжних формується окремо від внутрішнього переконання професійного судді. Саме в цьому і полягає користь суду присяжних і його цінність, як одного із найважливіших досягнень сучасної демократії.

Так, звісно, присяжний – це звичайна людина, і на його почуття і свідомість однозначно буде впливати суспільне середовище, громадська думка. Однак потрібно визначити чіткі критерії відбору присяжних, щоб унеможливити випадки, коли присяжний під впливом громадської думки може прийняти рішення всупереч своїй волі, своїй совісті і закону.

Однак принаймні справжній присяжний буде позбавлений одного важеля впливу на свою свідомість – впливу головуючого професійного судді.

Що пропонується зараз

На сайті Верховної Ради України зареєстрований Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя № 2710 від 02.01.2020. Хотілось би висловити свої зауваження до запропонованого законопроекту з точки зору судді місцевого загального суду першої інстанції.

Позитивним моментом законопроекту є те, що кримінальне провадження буде здійснюватись судом присяжних у складі саме одного судді та семи присяжних, а не трьох чи двох професійних суддів, як це є в діючій редакції ст. 31 КПК України. Так, дійсно немає ніякої потреби в двох чи трьох професійних суддях в суді присяжних, оскільки на головуючого суддю покладається обов'язок саме вести процес, з чим цілком справиться один суддя.

Але, що стосується розгляду судом присяжних кримінальних справ по обвинуваченню осіб за злочини, за які передбачено позбавлення волі на строк понад десять років, то такий підхід не є розумним, оскільки є дуже багато складів злочинів, за якими можливе покарання понад десять років позбавлення волі.

Так, наприклад, суду присяжних доведеться розглядати злочини про умисне тяжке тілесне ушкодження (ч. 2 ст. 121 ККУ), про зґвалтування (ч. 3 ст. 152 ККУ), крадіжку (ч. 5 ст. 185 ККУ), грабіж (ч. 4 ст. 186 ККУ), шахрайство (ч. 4 ст. 190 ККУ) та ще багато і багато інших складів злочинів. З цього видно, що присяжні будуть задіяні у величезній кількості кримінальних справ, що ніяк не буде сприяти їх швидкому розгляду, потягне додаткові витрати на оплату праці присяжних (які, до речі, мусять отримувати зарплатню за участь в процесах, як професійні судді) і створить враження, що судом присяжних розглядаються всі справи поспіль.

У свою чергу, якщо залишити розгляд судом присяжних справ про злочини, за які передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі, це підніме авторитет суду присяжних і повагу до суду, тому що буде зрозуміло, що суд присяжних розбирає і розглядає складні справи, і, відповідно, буде виховний вплив на учасників кримінального провадження і усіх громадян.

Крім того, якщо суд присяжних у складі одного судді та семи присяжних вже запропоновано ввести, то чомусь не запропоновано ніяких запобіжників щодо тривалого розгляду справ. Так, усім відомо, що у зв'язку із рядом факторів судові засідання часто відкладаються і переносяться, причинами є і неявки

сторін, і інших учасників кримінального провадження, недоставляння в суд обвинувачених, неявка свідків тощо. У теперішній час це, дійсно, є проблемою.

Буде неправильно, якщо раз за разом присяжні будуть з'являтися для розгляду кримінального провадження, а в силу перелічених причин розгляд справи буде відкладатись. Необхідно забезпечити реальну безперервність судового розгляду, а саме розгляд кримінального провадження і прийняття у ньому рішення. Процес повинен відбуватися безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку.

Так, потрібно вносити зміни у ч. 2 ст. 322 КПК України та унеможливити неприбуття сторін або інших учасників кримінального провадження на суд присяжних. Вважаю, що для цього головуючий суддя одноособово має провести судові засідання, визначити кількість днів, необхідних для розгляду, і можливість явки усіх учасників на погоджені дати.

Наступне застереження щодо законопроекту № 2710 полягає в тому, що, на мою особисту думку, немає ніякої необхідності присяжним брати участь у підготовчому судовому засіданні, навіть після задоволення клопотання про розгляд справи судом присяжних. Це питання в запропонованому проекті закону не оговорюється. Цілком правильно було б закріпити норму, згідно з якою, якщо навіть визначено справу слухати судом присяжних, але підготовче судові засідання має проводити професійний суддя, адже на підготовчому судовому засіданні не вирішуються питання вини особи. Крім того, необхідно збільшити час на проведення до підготовки до судового розгляду судом присяжних.

Проблемним, на мою думку, стане й питання обрання та продовження запобіжного заходу судом присяжних. У запропонованому законопроекті це питання не піднімається, але усі є свідками того, що обрання чи продовження запобіжного заходу, яким найчастіше є тримання під вартою, в наших судах, особливо в резонансних справах, перетворюється на окремий «спектакль». І дуже сумнівною є необхідність брати участь у цій процедурі присяжним. Так, під час розгляду клопотання про обрання чи продовження запобіжного заходу оговорюється питання обґрунтованості підозри, і участь присяжних під час такого обговорення може створити в їх свідомості або обвинувальний, або виправдувальний уклін, що в подальшому буде заважати присяжним зробити об'єктивний висновок щодо вини особи. Вважаю, що обрання і продовження запобіжного заходу та інші процесуальні питання мають вирішуватись головуючим суддею за участю сторін і інших учасників провадження.

Також пропонується доповнити ст. 383 КПК України «Порядок провадження в суді присяжних» частиною 3, згідно з якою усі питання, пов'язані з судовим розглядом, вирішуються головуючим. Але таке формулювання є надто коротким, таким, що не охоплює усі процесуальні і процедурні моменти, тому підлягає уточненню і конкретизації.

До речі, у запропонованому законопроекті пропонується змінити тільки дві

статті – 315 та 383 КПК України, які стосуються судового процесу під час судового провадження, чого, на мою думку, вкрай недостатньо. Потрібно більш детально закріпити процедуру судового провадження в суді першої інстанції судом присяжних, оскільки без визначення детального процесу під час розгляду справи судом присяжних настане безлад та плутанина, що ніяк не буде сприяти виконанню поставлених кримінальним процесуальним законом завдань.

Замість підсумків

На мій погляд, в цілому, щоб інститут присяжних запрацював в Україні належним чином, потрібно хоча б порадитись та вислухати зауваження від тих, хто кожного дня проводить розгляд кримінальних проваджень у судових засіданнях, а саме суддів (<https://sud.ua/ru/news/blog/177599-dlya-chogo-ukrayini-potribna-reforma-sudu-prisyazhnikh-zrozumiloyu-movoyu>). – 2020. – 28.08).

Блог на сайті «Освіта.ua»

Про автора: Володимир Стецик, віцепрезидент з бізнес-освіти Київської школи економіки.

В. Стецик: виклики 2020 року. Відповідь бізнес освіти

У середині квітня ми провели онлайн-зустріч із потенційними студентами під загальною назвою «адаптуйся або помри». Тоді довелося вислухати немало критики на тему того, що в такі напружені часи не варто зайвий раз драматизувати і, тим більше, згадувати смерть. Однак освіта в цілому світі доволі болісно переживає епідемію.

У розмові з представниками одного з провідних університетів США я був вражений, коли почув, що втрати університету від впливу COVID-19 оцінюються в сотні мільйонів доларів. Українським університетам такі втрати не загрожують: немає поки у нас таких заощаджень / резервних фондів (англ. Endowment).

Сьогодні публікуються нові й нові статті, автори яких шукають відповіді на запитання, як досягнути в онлайн-освіті такої ж ефективності як і в офлайн-освіті. Наприкінці липня в Financial Times було надруковано матеріал, у якому аналізується вплив пандемії на освітні програми провідних бізнес-шкіл. Серед навичок, необхідних у постковідному світі, автори називають використання даних в умовах реального часу для швидкого відновлення економіки чи переосмислення теорій і практик управління ланцюгами поставок.

Безумовно, попереду ще нові дослідження та теорії, які дадуть відповіді на виклики цієї кризи, однак між початком Великої Депресії та публікацією Кейнсом своєї праці «Загальна теорія зайнятості, відсотків і грошей» минув не один рік, тоді як зараз нашим студентам потрібні швидкі та актуальні рішення.

Якими були ці рішення весною-влітку 2020?

Безпека студентів. 11 березня в Україні оголосили карантин: уже з 13 березня всі заняття ми проводили онлайн. Усі наступні рішення та формати, які пропонували студентам, оцінювали насамперед з точки зору безпеки студентів.

Оперативне реагування. Перші тижні з моменту оголошення карантину бізнес відчував дезорієнтованість та потребу експертної поради в нестандартній ситуації. Уже наприкінці березня ми запустили цикл антикризових вебінарів, на яких досвідчені викладачі та практики бізнесу поділилися своїми порадами щодо того, як можна успішно долати кризу, та аналізом відмінностей поточної кризи порівняно з попередніми.

Актуальний контент. Паралельно велася робота над актуалізацією освітніх програм, оновленням кейсів та переосмисленням теорії, наприклад, ми проілюстрували використання теорії обмежень для того, щоб допомогти лікарням ефективно функціонувати в умовах пікових навантажень, а також давали поради керівникам щодо методів збереження емоційної стійкості та продуктивності команди в умовах дистанційної роботи.

Орієнтація на запит Клієнта. За кілька місяців сформувалася втома від навчання онлайн. Все частіше студенти зверталися із запитом щодо можливостей аудиторного навчання. 22 червня Уряд дозволив відвідування закладів освіти її здобувачами в групах до 10 осіб і уже невдовзі наші викладачі на вибіркових курсах були раді зустріти студентів на заняттях офлайн.

Якими є особливі завдання на наступний навчальний рік або що ще роблять провідні бізнес-школи світу?

1. Інфраструктура. Використання індивідуальних засобів захисту, зміна режимів доступу до аудиторій та інших приміщень, виконання всіх рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я та/або профільних міністерств

2. Змішаний (онлайн-офлайн) формат навчання. На жаль, ймовірно, що карантинні обмеження в тій чи іншій мірі залишатимуться впродовж наступного навчального року. Нам відомо, як багато для студентів значать можливості тісно співпрацювати безпосередньо на заняттях та спілкуватися неформально в перервах між лекціями, але ризики для здоров'я залишаються значними, тому ми працюємо над форматом навчання, який є однаково зручним і для студентів, які перебувають в аудиторії, і тих, хто через ті чи інші причини відвідує заняття дистанційно.

3. Нові («антикризові») продукти. Частина власників чи топ-менеджерів уперше у своїй кар'єрі зіткнулися з потребою вести бізнес в умовах глобальної кризи. Системні продукти, спрямовані саме на перебудову бізнесу до нових умов, є контентною відповіддю бізнес-шкіл на виклики 2020 року.

4. Соціальна відповідальність. Один із наших викладачів ділився досвідом своєї AlmaMater. Коледж, за підтримки Alumni, створив фонд для боротьби з COVID-19. Серед інших способів підтримки є фонди для реалізації досліджень, аналітика та зручна візуалізація даних про поширення вірусу тощо. До чого ж тут

бізнес? Це соціальні проекти, і соціальна відповідальність бізнесу – це тема, яка, на жаль, досі не є звичною для значної частини українського бізнесу. До речі, однією із переваг таких проектів є ріст мотивації працівників, але це вже інша тема.

У протистоянні двох протилежних поглядів: «світ ніколи не стане таким, як був до COVID-19», та «раніше теж були пандемії, а потім життя поверталось до колишніх норм, як, наприклад, після пандемії іспанського грипу 1918-1920 років» реальність буде десь посередині. А поки бізнес освіта реагує на виклики як за змістом, так і за формою навчання. Безумовно, за ці місяці ми отримали новий досвід та сформували нові навички, які дозволяють допомагати студентам ставати ефективнішими, адже не може бути інакше: «адаптуйся або помри» (<https://osvita.ua/blogs/75811/>). – 2020. – 17.08).

Блог на сайті «AgroPolit.com»

Про автора: Тамара Підберезняк, голова Фумігаційної асоціації України

Держпродспоживслужба і Санітарно-епідеміологічна служба – на спільній межі реформи

Останніх три роки я переймаюся питаннями становлення ринку пестицидного контролю в Україні. Після ліквідації Санітарно-епідеміологічної служби України (СЕС) скасовано й виробничі її підрозділи – відділи профдезінфекції. Зараз на теренах України є всі організаційно-правові форми підприємництва з надання послуг із пестконтролю, а ось регуляторне середовище – вакуум! Жодна з державних інстанцій не займається безпосередньо зазначеною сферою, тому весь тягар нормативних технічних та технологічних засад лежить на приватному секторі. Особливо непросто стало організовувати діяльність фірм у період карантину COVID-19, оскільки жодної конкретної інформації щодо методів знезараження та превенції не було, до всього доходили емпіричним шляхом, наслідуючи міжнародний досвід, аналізуючи інформацію про сотні дезінфікуючих засобів, які водоспадом хлинули на ринок і, до речі, не завжди є ефективними, ба, навпаки, мають алергічні та подразнюючі властивості, призводять до дерматитів і навіть хімічних опіків. Це здебільшого антисептики на спиртовій основі.

Зараз ми підбиваємо перші підсумки, готуємося до конференції «Пестконтроль – складова біобезпеки в період пандемії». Нам є про що поговорити, серед наших колег – військові епідеміологи, автори формул дезінфектантів. Восьмеро практикуючих фахівців нагороджені національною відзнакою «За самовіддану працю в період пандемії». А тут тобі новина – КМУ прокинувся і хоче зробити регуляторну революцію, перекрутивши й

перемішавши святе з праведним, внівши сум'яття, намагаючись схрестити контролюючі й політичні органи, сплутавши клубок одних функцій і забувши за інші, які ще не впорядкувалися і зависли під час становлення ДПСС. Як приклад, державний контроль зернових складів – Сільгоспінспекція ліквідована, а її функції десь розвіялися і зависли у повітрі, хоча десь би мали бути чіткіше в ДПСС. Мною піднімалося це питання на нараді у в. о. голови ДПСС О. Шевченка, але відповіді не було.

Держпродспоживслужба останні 8 місяців стагнує, нема керівника і перспектив. ДПСС була утворена відповідно до постанови Кабінету міністрів України від 10 вересня 2014 року №442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади». Сьогодні діяльність даної Служби регламентована Положенням про Держпродспоживслужбу України, затвердженим постановою Кабінету міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667. За цим документом Держпродспоживслужба здійснює:

державний ветеринарно-санітарний контроль, державний нагляд (контроль) за дотриманням санітарного законодавства, санітарного та епідемічного благополуччя населення; державний контроль за здоров'ям і благополуччям тварин, безпечністю та окремими показниками якості харчових продуктів, неїстівних продуктів тваринного походження, репродуктивним матеріалом, племінною справою у тваринництві, біологічними продуктами, патологічним матеріалом, ветеринарними препаратами, субстанціями, кормовими добавками, преміксами, кормами; контроль за дотриманням законодавства про захист прав споживачів; контроль за додержанням законодавства про рекламу; законодавство щодо зберігання, транспортування, торгівлі та застосування засобів захисту рослин, показників вмісту шкідливих для здоров'я людини речовин та інгредієнтів у тютюнових виробах, які реалізуються на території України; державний нагляд (контроль) за дотриманням юридичними особами вимог законодавства з охорони прав на сорти рослин у сфері виробництва, використання, зберігання, реалізації та розмноження садивного матеріалу сортів рослин; державний ринковий нагляд, зокрема організовує розроблення проектів секторальних планів ринкового нагляду, затверджує секторальні плани ринкового нагляду, здійснює моніторинг виконання та перегляд таких планів тощо; метрологічний нагляд та інше. Читати до теми: Реорганізація Держпродспоживслужби: по курсу зупинка експорту продукції тваринництва і рослинництва. Відповідно до нової запропонованої МОЗ концепції, новостворена служба у підпорядкуванні МОЗ здійснюватиме реалізацію державної політики, зокрема у сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, санітарного законодавства, санітарного та епідемічного благополуччя населення, епідеміологічного нагляду. Проте перелік сфер та галузей, у яких Держпродспоживслужба реалізує державну політику, є значно більшим, аніж пропонується новою концепцією. Непритаманні функції контролю пропонується

передати до МЕРТ. МЕРТ НЕ Є ОРГАНОМ НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ), проєктом створюється колізія. Реалізація запропонованих змін триватиме довгий час, що призведе до уповільнення експортно-імпортних операцій та торгівлі на внутрішньому ринку через затримки у наданні адміністративних послуг і оформленні документів дозвільного характеру. У складних кризових та карантинних умовах це буде додатковим навантаженням на бізнес і погіршенням умов його роботи. Крім того, із ліквідацією Служби необхідно буде повністю перевидати всю нормативну документацію, що може розтягнутися на роки. Вважаю, що запропоновані МОЗ України зміни негативно вплинуть на всю систему державного контролю щодо безпечності харчових продуктів тощо та негативно позначаться на роботі підприємств. Закликаю Кабінет міністрів України не підтримувати ідею реорганізації Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Водночас необхідно призначити на конкурсній основі голову ДПСС та посилити зв'язки і співпрацю служб із реальним сектором. МОЗ повинно найближчим часом визначитися з новою моделлю Санітарно-епідеміологічної служби, жодним чином не розвалюючи того позитивного, що напрацьовано ДПСС. (<https://agropolit.com/blog/405-derjprodspojivslujba-i-sanitarno-epidemiologichna-slujba--na-spilniy-meji-reformi>). – 2020. – 01.09).